

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๓

พงศาวดารเมืองสงขลา

พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช

พงศาวดารเมืองปัตลุง

พระโสภณอักษรกิจ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระพิทักษ์สาครเกษตร์ (หยวก ถิ่นบุตร)

วันที่ ๓๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

พระโสภณอักษรกิจ แจ้งความมายังราชบัณฑิตยสภาว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพพระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ลีละบุตร) อันกำหนดในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม นี้ พระโสภณอักษรกิจใคร่พิมพ์หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๓ แจกเป็นที่ระลึก เพื่อเป็นปฏิการตอบแทนในวาระที่สุด ทั่วไปได้เป็นผู้คุ้นเคยชอบพอกับพระพิทักษ์สาครเกษตรมานาน ราชบัณฑิตยสภาจึงอนุญาตให้ตามประสงค์

หนังสือประชุมพงศาวดารภาคนี้ ๓ เรื่องด้วยกัน คือพงศาวดารเมืองสงขลา พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช กับพงศาวดารเมืองพัทลุง พงศาวดาร ๓ เรื่องนี้เป็นสำนวนอินราชบัณฑิตยสภาได้รวมพิมพ์แล้วก็มี เช่นเรื่องทั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช พิมพ์แล้วในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒ พงศาวดารเมืองสงขลาพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓ พงศาวดารเมืองพัทลุงพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ แต่สำนวนและข้อความมีผิดแปลกแก่กันทุกสำนวน ผู้สนใจในทางโบราณคดีอาจได้ความรู้แปลกออกไปเมื่อได้อ่านประชุมพงศาวดารเล่มนี้

การพิมพ์ประชุมพงศาวดารเล่มนี้ ได้พิมพ์ไว้ตามโวหารสำนวนของผู้แต่งเดิมมิได้เปลี่ยนแปลงแก้ไข ข้อความที่ผิดจากพระราชพงศาวดาร สมเด็จพระยาพิชัยราชนาภาพได้ทรงบันทึกไว้ตามเชิงกระดาษ ข้อความที่ควรอธิบายให้เด่นชัดขึ้นก็ทรงบันทึกไว้เหมือนกัน

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๓๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

พระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ถี่ละบุตร)

พ.ศ. ๒๔๐๕-พ.ศ. ๒๔๓๔

ประวัติ

อำมาตย์ตรี พระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ลีละบุตร)
(เจ้าภาพเรียงส่งมา)

อำมาตย์ตรี พระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ลีละบุตร) บ.ช.,
บ.ม., ว.ป.ร. & บุตรนายวิ ลีละบุตร เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘
เข้ารับราชการเป็นเสมียนรองเวรกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒
พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นเสมียนกรมฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๔๐ รับประทวนบรรดาศักดิ์
เป็นขุนทรงคพิทักษ์ นายเวรกรมฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นเลขานุการ
ปลัดทูลฉลอง พ.ศ. ๒๔๔๓ เปลี่ยนนามประทวนบรรดาศักดิ์เป็น
นายชำนาญกระบวน นายเวรกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นผู้ช่วย
กรมฝ่ายเหนือและรับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็นพันภาณุราช
ปลัดกรมฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นผู้ช่วยราชการเวรวิเศษและเป็น
หลวงพิพิธสุนทร พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นปลัดกรมบัญชี พ.ศ. ๒๔๕๕ รับพระ
ราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก ย้ายไปเป็นปลัดจังหวัดสมุทรสาคร
พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นพระเรืองศักดิ์สาครเขตร พ.ศ. ๒๔๕๘ เปลี่ยนนาม
บรรดาศักดิ์เป็นพระพิทักษ์สาครเกษตร พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นเสมียนตรา
มณฑลนครไชยศรี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นอำมาตย์ตรี พ.ศ. ๒๔๖๗
ออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญ

พระพิทักษ์สาครเกษตร บัวยเป็นไข้รากสาด ถึงแก่กรรม

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ คำนวณอายุได้ ๖๕ ปี.

พงษาวตารเมืองสงขลา
ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี บุญสังข์
ตอนที่ ๑

แต่งเมื่อขีเถาะ จุลศักราช ๑๒๐๗

๑ วันอาทิตย์เดือนอ้ายแรมสิบสามค่ำ จุลศักราชไท้ ๑๒๐๗

ขีเถาะนักษัตรลัษตศก เพลา ๓ โมงเช้า พระยาวิเชียรคีรี ศรีสมท
วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พริยพาหะ ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาที่ ๔ นั่งฉนวน พร้อมด้วยกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย
ปรารถถึงวงษ์สกุลว่า ไต่ครองเมืองสงขลามาแต่ครั้งไหน สักกัชั่ว
มาแล้ว หามผู้ใดจะเล่าได้ไม่ กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่สงอายุ
เมื่อครั้งพณหัวเจ้าท่าน เจ้าพระยาอินทคีรีศรีสมทสงคราม ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา ก็ล่องไปสิ้น เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการให้สืบหาผู้
มีชื่อที่ได้ทำราชการครั้ง ๆ พณ ๆ เจ้าพระยาสงขลาจะมีอยู่แห่งใดบ้าง
จะได้สืบเรื่องราวราชการบ้านเมืองแต่ก่อน บุตรหลานจะทำราชการ
ไปเมื่อน่าจะได้รู้ว่าวงษ์สกุลรับทำราชการว่าวังเมืองสงขลาแต่ครั้งนั้น
ได้ความว่าขุนพรหมเสนา ตั้งเรือนอยู่บ้านมะม่วงหวาน เป็นกรมการ
ครั้งเจ้าพระยาสงขลาที่ ๓ มีอยู่คนหนึ่งอายุได้ ๔๕ ปี ได้เอาตัว

ขุนพรหมเสนามาสืบ ขุนพรหมเสนาเล่าว่า บิดาขุนพรหมเสนาเป็น
 หลวงยกกระบัตร ตั้งเรือนอยู่บ้านหัวเขาคุ่มไพร่ส่วยก็บุก เมื่ออายุ
 ขุนพรหมเสนาได้ ๑๑ ปี ๑๒ ปี ขุนพรหมเสนาได้เป็นหลวงยกกระบัตร
 บิดาขุนพรหมเสนาเล่าว่า ครึ่งแผ่นดินเจ้าฟ้าดอกเคื่อ ตั้งเมืองที่
 กรุงเก่า เมื่อพม่ายกกองทัพมาตีกรุงเก่าได้ (เมื่อจุลศักราช ๑๓๒๘
 บุกฉนวนพศก) พม่าตีแตกมากระทั้งเมืองชุมพรไชยา พวกกองทัพ
 มากกวาดเอาครอบครัวไทยไปเป็นอันมาก เมื่อครั้งนั้นเมืองนคร
 ดังตัวขึ้นเป็นเจ้า ให้เจ้าไชยฤทธิธิน้องเขยเจ้านครเป็นวังหน้า เมือง
 ถกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า เมืองพัทลุง เมืองสงขลา
 ชนกับเมืองนคร เมื่อครั้งกรุงเก่ายังไม่เสียแก่พม่า ว่าให้เงิน
 เมืองไทยเป็นพระยาเมืองตาก ครั้นกรุงเก่าเสียแก่พม่า ขณะนั้น
 พระยาตากพาอพยพหนี ครั้นพม่ายกกองทัพกลับไป กรุงศรีอยุธยา
 หามีผู้ใดว่าราชการบ้านเมืองอยู่ไม่ พระยาตากคิดอ่านเกลี้ยกล่อม
 ชองสมผู้คนได้มาก จึงพระยาตากตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า (ลงมาตั้งกรุง
 อนุสรเป็นราชธานี) ฝ่ายปากใต้เมืองชุมพรเมืองไชยาชนเจ้าตาก
 เมืองนครหาชนกับเจ้าตากไม่ เจ้าตากแต่งตั้งให้คนมาส่งขอยตรผู้หญิง
 เจ้านคร ๆ ไม่ยอมให้ เจ้าตากเคืองมาก จึงจัดกองทัพเรือทัพยก
 ยกมาตีเมืองนคร ขณะนั้นหลวงวิเจียนเป็นญาติกับเจ้านคร ๆ ให้
 หลวงวิเจียนมาเป็นพระยาสงขลา เจ้านครมีตรามาถึงพระยาพัทลุง

๑. ที่จริงเจ้าฟ้าเอกทัศจึงจะถูก

พระยาสงขลา ว่ากองทัพเจ้าตากยกมาตีเมืองนคร ให้พระยาพิทลุง
 พระยาสงขลายกกองทัพไปช่วย พระยาพิทลุงพระยาสงขลายกกอง
 ทหารไปเมืองนคร คนในเมืองนครมาก กองทัพเจ้าตากน้อยเข้าหัก
 โหมเอาไม่ได้ รอคัอยู่ที่ กองทัพเจ้าตากซัดเสบียงอาหารลง ยก
 กองทัพกลับไปประทัยอยู่เมืองไชยา เจ้านครเห็นว่ากองทัพเจ้าตาก
 กลับแล้ว เจ้านครมั่งงานเล่นลครให้พระยาพิทลุง พระยาสงขลา
 เก็บวันเสร็จงานแล้ว สั่งให้พระยาพิทลุงพระยาสงขลาเลิกทัพกลับไป
 บ้านเมือง ๒ ๗

๑๐ ขณะนั้นเจ้าไชยฤทธิ ที่เจ้านครให้เป็นวังหน้า เติมเป็น
 ขาวกรุงเทพพระมหานคร คู่กันเคยกันกับเจ้าตาก ทรงเห็นว่าถ้า
 เจ้าตากตีเมืองนครได้แล้วจะขอเป็นเจ้าเมืองนคร จึงเจ้าไชยฤทธิแต่ง
 ให้คนลอบถือหนังสือไปถึงเจ้าตาก ว่ากองทัพเมืองพิทลุงเมืองสงขลา
 เลิกกลับไปแล้ว คนในเมืองนครมีอยู่แต่่น้อย ให้เจ้าตากยกกองทัพ
 ไปตีเอาเมืองนครเห็นจะได้โดยง่าย เจ้าตากเห็นการจะสำเร็จ จึง
 ยกทัพมาตีเมืองนคร เจ้านครเห็นว่าผู้คนน้อยตัวสู้ไม่ได้ พาอพยพ
 หนีมาเมืองสงขลา เลยพันไปแขวงเมืองเทพา เจ้าตากเข้าตีเอา
 เมืองนครได้ จักแจ้งเมืองนครเสร็จแล้ว เจ้าตากก็ยกทัพเลยมา
 เมืองสงขลา ตั้งพระตำหนักอยู่ที่ทุ่งบ่อเตย เจ้าตากให้หาพระยา
 สงขลาวิเถียนมาเขียนจำไว้ ให้กองทัพยกตามเจ้านครไปเมืองเทพา

จับตัวเจ้านครแลบุตรภรรยาได้มาจำไว้ที่เมืองสงขลา เจ้าตากให้ถอด
 พระยาสงขลาวิเดียนออกจากราชการ ตั้งนายโอบมียิตานายรองเป็น
 พระสงขลา ให้ขึ้นอยู่กับเมืองนคร เจ้าตากมาประทับอยู่ที่เมือง
 สงขลา จอมแหลมสนบิดาเจ้าพระยาสงขลาธิบดีทำอากรรังนกเกาะห้า
 รัชชการมาแต่ผู้ใดจะเป็นเงินส่วยเท่าใดชนพรหมเสนาไม่แจ้ง จอม
 แหลมสนมีบุตรผู้ชายห้าคน ผู้ใหญ่ที่หนึ่งชื่อเขียน ที่สองชื่อหนู
 ที่สามชื่อชินแสง ที่สี่ชื่อเถยนเซง ที่ห้าชื่อยกเซง รวมกันห้าคน
 จอมแหลมสนถวายตัวทำยาญชีรายบุตรภรรยาข้าทาสชายหญิงทรัพย์สิน
 สิ่งของทุกเกล็ด ๆ ถวายเจ้าตาก ๆ คำรับว่ามาหลายบ้านหลายเมือง
 แล้ว ทามีผู้ใดจะมาสามีภักดีเหมือนอย่างนี้ไม่ รับสั่งว่าสิ่งของ
 ทั้งนั้นคนให้จอมแหลมสนเอาไว้เป็นทุนค้าขายเถิด ให้รับเอาแต่
 ยาแกลงห้าลึงแจกให้นายทัพนายกอง กับขอเอาบุตรผู้ชายชื่อชินแสง
 น้องที่สามไปใช้สอยคนหนึ่ง แล้วรับสั่งกำชับกับนายทัพนายกองว่า
 อย่าให้พวกกองทัพไปทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดในบ้านแหลมสน ครั้น
 เสร็จราชการกองทัพกลับไปฉกรรุงเทพพระมหานคร เอาตัวเจ้า
 นคร พระยาสงขลาวิเดียนบุตรภรรยาเข้าไปด้วย ฯ

๑ ครั้งนั้นพอชินแสงเป็นมหาดเล็กติดไปกับเจ้าตาก เจ้าตาก
 กลับเข้าไปถึงกรุงเทพพระมหานคร เจ้าตากเอาบุตรเจ้านครเป็นห้าม
 คนหนึ่ง แล้วรับสั่งให้ภาคทัณฑ์โทษเจ้านครไว้ ไปรุดให้เจ้านคร
 ออกมาเป็นเจ้านครต่อไป พระยาสงขลาวิเดียนติดคุกอยู่ฉกรรุงเทพ

สงขลาตั้งให้นายฉิมบุตรพระสงขลาโยมเป็นหลวงรองราชมนตรี คุม
ไพร่ส่วยก็ยกจนเกาะหมาก ทำราชการอยู่ในพระสงขลา ๆ ให้
หลวงรองเข้าไปราชการณกรุงเทพพระมหานคร หลวงรองกลับมา
แต่กรุง ตั้งเรือนอยู่บ้านหัวเขา ฯ

๑๐ ขณะนั้นเจ้านครมีหนังสือมาเกณฑ์ไพร่เมืองสงขลาเข้าไป
ทำศึกที่เขาส่งเมืองนครยี่หนึ่ง ให้นำศึกเจ้านครบอกลงเข้าไป
กรุงเทพพระมหานคร เจ้านครมีหนังสือแต่งตั้งให้กรมการมาเก็บเอา
ผู้หญิงช่างหูกแลลูกสาวราษฎรชาวเมืองสงขลา พาเข้าไปเมืองนคร
เป็นอันมาก ฯ

๑๑ ครั้นนั้นพระสงขลาแต่งตั้งเรือเข้าไปกรุงเทพพระมหานคร เข้า
เฝ้ากราบทูลว่า เจ้านครแต่งตั้งกรมการไปเก็บเอาผู้หญิงช่างหูกแล
ลูกสาวราษฎรชาวเมืองสงขลาพาเข้ามาเมืองนคร ราษฎรชาวเมือง
สงขลาได้ความเดือดร้อนนัก รัชสั่งให้มีตรามาถึงเจ้านครว่า เมือง
นครกับเมืองสงขลาวิวาทกันไม่รู้แล้ว ให้ยกเมืองสงขลาขึ้นกับ
กรุงเทพพระมหานครเถิด พระสงขลาทูลลากลับออกมาเมืองสงขลา
ปรกคิอยู่สองปี พอเจ้าตากเสียพระจริต พระยาสุรศักดิ์เป็นขบถจับ
เจ้าตากขังไว้ ฯ

๑๒ ลุคักราช ๑๑๔๔ ปีชลาจัตวาศก เจ้านครก็ถึงอาสัญกรรม
๑๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ได้ปราบดาภิเษก

๔ ผิด เจ้านครต้องเอาตัวกลับเข้าไปไว้กรุงเทพ ฯ เมื่อปีมโรงจุลศักราช ๑๑๔๖

เสด็จถว้ลยราชสมบัติผ่านพิภพขึ้น จึงเลิกมาสร้างพระนครข้างแม่น้ำ
 ฝ่ายบูรพ์ พระเจ้าน้องยาเธอ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้ขุนศรีเชยเจ้านครเป็นเจ้าพระยานคร กรม
 พระราชวังบวรสถานมงคล กราบทูลแต่พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรม
 บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ว่าเจ้าพระยา
 นครใหม่กับพระสงขลารักใคร่กัน ขอให้เมืองสงขลาชนกับเมืองนคร
 ทามเดิม ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้มัตราออกมาถึงเมืองสงขลา
 ว่า ให้ยกเมืองสงขลาชนกับเมืองนครเหมือนอย่างแต่ก่อน เมือง
 สงขลาที่ทำราชการชอยู่กัเมืองนคร ครั้นนั้นไปรคเกล้าไปรค
 กระหม่อมให้เจ้าพระยาเป็นแม่กองออกมาคักเลขเมืองนคร เมือง
 พัทลุง เมืองสงขลา คักแซนขวา ตั้งโรงคักที่บ้านหัวเขา คักได้เลข
 สมเด็จพันทกร้อยเจ็ดสิบสองคน คักเลขเสร็จแล้วเจ้าพระยากลับ
 เข้าไปกรุงเทพพระมหานคร อยู่บ้หนึ่งเกณฑ์ไพร่เมืองพัทลุง เมืองนคร
 เมืองสงขลาชนทำทองขางตะพาน เมืองสงขลาต้องเกณฑ์ไพร่พันหนึ่ง
 พระสงขลาให้หลวงขำรุ่งคุมไพร่ไปทำทองที่ ขางตะพาน บ้หนึ่งได้ทอง
 แต่่น้อยไม่สมกับลงทนท์ทำ ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมมีตราเลิก
 ออกมา แต่หลวงขำรุ่งถึงแก่กรรมที่ขางตะพาน ฯ

๐ ขณะนั้นปรกคืออยู่บ้หนึ่ง มีตราออกมาถึงเมืองนคร เมือง
 พัทลุง เมืองสงขลา ให้ค้อเรือหู่ข้างปากสองวายาวแก้วว่าสำหรับ
 รักษาพระนคร เมืองสงขลาต้องเกณฑ์สามสิบลำ เกณฑ์ไพร่

คดีไม่วิญเคยมมาตงต่อเรือที่ค้าบม่วง ต่อเรือไม่ทันเสร็จ รัชสังให้
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงจักรเจษฎา เสด็จออกมาเร่งเรือ ประทับ
 อยู่ที่บ้านนครท่าเทียน เสด็จมาคลองใน ประทับอยู่เมืองพัทลุง
 เคนเคษ เลบมาตงเมืองสงขลา ตั้งทำเนียบอยู่บ่อยเคย พระสงขลา
 กับกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยไปนอนรักษาอยู่พร้อมกัน ณ เคนอ้ายฝน
 ตกหนักเจ็ดวันเจ็ดคืนน้ำท่วม ชาวบ้านบ่อยเคยพาเรือไปจอดที่บ่อยพลัย
 พระสงขลาเข้าเฝ้า ท้าวสว่าฝนหนักลมกล้าหนาวเหลือทน พระสงขลา
 กราบทูลว่า เคนอ้ายฝน เคนอ้ายเย็นเทศกาลฝน ณ เคนอ้ายฝนสาม
 ตกแล้ง แต่ขณะเมื่อฝนตกหนักนั้นการต่อเรือก็หาเลิกไม่ ต่อเรือ
 ยังไม่เสร็จเสด็จเข้าไปยังกรุงเทพมหานคร ฯ

๑๐ อยู่ที่บ้านพม่ายกกองทัพมาตีเมืองนคร เจ้าพระยานครพา
 อพยพหนีไปอยู่นอกเขา กองทัพพม่าก็เข้าครอวยครวไปเป็นอันมาก
 ไพรตเกล้าไพรตกระหม่อมให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลยกกองทัพ
 หลวงออกมาตีเขาเมืองนครคืนได้ กองทัพพม่าแตกหนีไป ขณะนั้น
 อายุชนพรหมเสนาได้ ๓๘ ปี ๓๘ ปี ชนพรหมเสนาว่าพระสงขลา
 ขอปลัดไธมาแต่เจ้าพระยานครใช้สอยอยู่ การสิ่งหนึ่งสิ่งใดพระ
 สงขลาไว้ใจกับปลัดไธเป็นอันมาก หลวงรองเคื่องใจกับปลัดไธ
 กราบเรียนพระสงขลาว่าไพร่พลัดไธหลายข้อ พระสงขลาหา
 ขำระให้ไม่ หลวงรองชัใจพระสงขลา หลวงรองรู้ความว่าเมือง
 นครเสียแก่พม่า หลวงรองคิดระตีเอาค่ายบ่อยบาง รวมผู้คนบ่าว
 ไพรในกองหลวงรองคำคืนคำที่บ้านหัวเขา พระสงขลาว่าความว่า

หลวงรองคิดขบถ จึงแต่งให้กรมการขึ้นไปกวาดคนในแขวงเมือง
 สงขลาฝ่ายปละท่ามาทางบกทางเรือ หลวงรองให้คนไปคอยชิงเอา
 คนแลเรือที่เขาเขี้ยว ทางบกไปชิงเอาคนที่ศาลาขรบ้านทางเขา
 แดง ใ้คนแลเรือมากแล้วมารวมกันที่บ้านหัวเขา พระสงขลา
 เห็นว่าหลวงรองรวมผู้คนไ้มาก คนในค่ายน้อย จึงจัดแจงผ่อนบุตร
 ภรรยาชนเข้าของลงเรือใหญ่ไปทอดอยู่ที่เกาะหนูสองลำ หลวง
 รองให้นายทิดเพ็ทคุมไพร่พันเศษ หลวงรองจัดคนลงเรือคุมไพร่
 พันเศษ เพลาเข้าเข้าค้ำค่ายอย่าง กองนายทิดเพ็ทเข้าบ้านทักษิณ
 กองหลวงรองเข้าบ้านริมน้ำ พระสงขลาอยู่ในค่ายให้เอาปืนคาบศิลา
 ยิงถูกหลวงรองแต่ไม่ขาดเจ็บ ถูกไพร่ในลำเรือของหลวงรอง
 ขาดเจ็บตกน้ำตายหลายคน หลวงรองล่าไปอยู่แหลมฝาค คน
 รักษาค่ายบ้านทักษิณเข้าช่วยหลวงรอง เบียดประคองให้ทิดเพ็ทเข้าใน
 ค่าย พระสงขลาเห็นการจะสู้หลวงรองไม่ได้ จึงลงเรือบายไปยัง
 เรือใหญ่ที่เกาะหนูใช้ใบเข้าไปกรุงเทพมหานคร ฯ

๑๐ ขณะนั้น หลวงรองว่าวังเมืองสงขลาอยู่สี่เดือนห้าเดือน
 พระสงขลาเข้าไปถึงกรุงเทพมหานคร เข้าเฝ้ากราบทูล (แต่สมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์) ว่าหลวงรองเป็นขบถคิดเอาเมืองสงขลา
 ใ้ไว้ รัชสั่งว่ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกกองทัพหลวงไป
 ประทัยอยู่ที่เมืองนครแล้ว ให้พระสงขลาตามไปเมืองนครเถิด

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระสงขลาโยมนอกราชการบีฑาหลวง
 ร่องออกมากับ พระสงขลาให้บุตรภรรยาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร
 พระสงขลา กับพระสงขลานอกราชการ ออกมาเรือลำเดียวกัน มา
 ถึงเมืองนคร พระสงขลาชวนเฝ้ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล กราบ
 ทูลว่าหลวงร่องเป็นขบถเคาเมืองสงขลาไว้ รัชสั่งว่าให้พระสงขลา
 ออกมาทำพระค้ำหนักไว้ที่เมืองสงขลา ก่อน เสร็จราชการเมืองนคร
 แล้วจะเสด็จมาเมืองสงขลา พระสงขลากราบทูลลามมาเมืองสงขลา
 ชนอยู่บ้านแหลมสน พระสงขลานอกราชการชนอยู่บ้านหัวเขา พวก
 จีนไทยแขกเมืองสงขลาเข้าหาพระสงขลาทั้งสิ้น ขณะนั้นหลวงร่อง
 ทิดเพ็ด ก็ตั้งเรือนอยู่ณบ้านหัวเขา หาเข้าหาพระสงขลาไม่
 พระสงขลาให้นายหมวกนายกองเกณฑ์ไพร่มาทำพระค้ำหนักที่ข่อยพลับ
 หลวงร่องก็มาช่วยทำพระค้ำหนักอยู่ด้วย อยู่สืบเจ็ดสืบแปดวันกรม
 พระราชวังบวรสถานมงคลยกกองทัพมาถึงเมืองสงขลา ชนประทัย
 อยู่ที่พระค้ำหนักข่อยพลับ พระสงขลา กับพระสงขลานอกราชการ
 แลหลวงร่องเข้าเฝ้า ดำรัสไปว่าไปตามธรรมเนียม ฯ

๑ ขณะนั้นเจ้าพระยานครซึ่งพาอพยพหนีพม่าไปอยู่นอกเขา
 พายบุตรภรรยากลับมาไว้ที่เมืองนครแล้ว ตัวเจ้าพระยานครตามเสด็จ
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลออกมาเมืองสงขลา เข้าเฝ้า รัชสั่งว่า
 คักอ้ายพม่าครึ่งนึ่งแข็งแรงนัก โทษเจ้าพระยานครซึ่งพาอพยพหนี
 เสียบ้านเสียเมืองนี้ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ครึ่งหนึ่ง รัชสั่งให้มัตราไป
 หาเจ้าพระยาไทร พระยาศรีวังษา พระยาภักดีณรงค์ พระยาตานี มา

ให้พร้อมที่เมืองสงขลา จะได้ทรงจัดแจงบ้านเมืองให้เรียบร้อย เจ้า
พระยาไทร พระยาตวันกร พระยาภักดีณรงค์ แต่งให้บุตรหลานศรีทวัน
กรมการนำพาสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระยาคำน
แข็งตัวอยู่ ทรงซักเคืองพระยาคำน รัชสั่งว่าให้กองทัพหลวงยกไป
เหยียบเมืองตานีเสียให้ยับเยิน ขณะนั้นแขกเมืองตานีพาเรือมาค้า
ขายเมืองสงขลาบ้าง รัชสั่งให้ยุคนเอาคนแถวเรือไว้ มอบให้
หลวงรองเป็นผู้คุม ฯ

๑ ครั้งนั้นนายจันทองเพื่อนสืบทวี ไทยเดิมเมืองนครตกไป
อยู่เมืองตานีช้านาน พายุครุภรรยาหนีเข้ามาณเมืองสงขลา นาย
จันทองเรียนพระสงขลาว่า พระยาคำนรู้ความว่อกองทัพหลวงจะยก
ไปตีเมืองตานี ให้เกณฑ์ไพร่ทำค่ายขางน้ำจึกแลในบ้านพระยาคำน
มั่นคง กวาดเอาผู้คนใส่ค่ายไว้มาก นายจันทองเห็นเรือกองทัพ
ไทยทอดอยู่ปากน้ำเมืองตานีเจ็ดลำ แขกเมืองตานีเห็นเรือกองทัพ
ไทยไปทอดอยู่นำเมืองตกใจกลัว พวกแขกประชุมกันพูดกันว่า ตา
ยายแขกสั่งไว้ว่าศึกมาแต่ทักษิณให้สู้ สู้ศึกมาแต่อุดรอย่าให้สู้เลย
เรือกองทัพหลวงมาทอดอยู่นำเมืองแล้ว ให้คิดอ่านพาอพยพหนี
แต่ยาว แขกเมืองตานีพูดจาย่างนั้น นายจันทองกลัวพระยาคำน
จะฆ่าบุตรภรรยาเสีย นายจันทองคิดอ่านสอดแนมเข้าไปฟังกวางบ้าน
พระยาคำน ได้ยินพระยาคำนปรึกษาบิศรีทวันกรมการผู้ใหญ่
ผู้น้อย ว่ากองทัพไทยยกมาทอดอยู่ปากน้ำแล้วจะคิดอย่างไร นาย
จันทองรับอาสาภัยกับพระยาคำนว่า นายจันทองขอเป็นแม่กองคุมพวก

นายจันทองแลแขกมีชื่อลงไปรักษาค่ายปากน้ำเมืองตานี ไม่ให้
 กองทัพไทยเข้ามาในเมืองตานีได้ จะขอยื่นใหญ่ร้อยกระสุนกินคำ
 เสียบยงอาหารกับเรือปากห้าศอกสักลำหนึ่ง ถ้านายจันทองยิงเรือ
 กองทัพไทยจมลง นายจันทองจะได้ลงเรือไปจับเอาพวกกองทัพ
 ไทยโดยง่าย พระยาทานก็เห็นด้วย จึงจิกเสียบยงอาหารกระสุน
 กินคำ เรือใหญ่ลำหนึ่ง ไปสั่งให้นายจันทองที่ค่ายบางน้ำจืด นาย
 จันทองเพื่อนนายจันทองจิกแจงเรือพร้อมแล้ว เพลากลางคั่นนาย
 จันทองเพื่อนนายจันทองลอคเข้าไปในเมืองตานี ขึ้นไปเรือนชนเข้า
 ของแลบุตรภรรยาลงเรือมาทอศอยู่ที่ค่ายปากน้ำ เพลานายจันทอง
 เพื่อนนายจันทองแต่งตัวเป็นภาษาไทยออกเรือยกธงเข้ามาใกล้เรือ
 กองทัพไทย นายจันทองร้องบอกพวกเรือกองทัพไทยว่าให้ยิงขึ้น
 เด็ด พวกแขกในเมืองตานีจิกแจงจะพาบุตรภรรยาหนีอยู่แล้ว พวก
 ญวนกองทัพไทย^๕ เรียกให้นายจันทองแอบเรือเข้าจะได้สืบข่าวราชการ
 นายจันทองบอกความว่า พระสงฆ์ต่างให้มาสืบราชการเมืองตานี
 ได้ความแล้วจะซำอยู่ไม่ได้ จะเร่งรีบกลับไป นายจันทองก็แจวเรือ
 มาเมืองสงขลา ลึกครู่หนึ่งพวกเรือกองทัพไทยยิงขึ้นใหญ่ พวกแขก
 ในค่ายยิงขึ้นรัยนักหนึ่ง พวกแขกออกจากค่ายเข้าในเมืองตานี แขก
 ในเมืองแตกคนพาอพยพออกจากเมืองเป็นอันมาก พวกญวนกองทัพ
 ไทยเห็นแขกทิ้งเสียค่าย กองทัพไทยลงลำบนชนบนคลังเข้าอยู่ใน

๕ ญวนนี้คือพวกกองเชียงสือ ที่เข้ามาพึ่งพระบรม

ค่ายขางนำจิก นายจันทองมาพบเรือกองทัพหน้าเมืองเทพาสามลำ
 นายจันทองบอกว่ากองทัพไทยที่ค่ายขางนำจิกเมืองตานีได้แล้ว ให้
 เร่งรีบไปเถิด นายจันทองเลยมาถึงบ้านแหลมชายปากน้ำเมืองสงขลา
 พวกข้าหลวงกองตระเวนซึ่งรักษาปากน้ำเมืองสงขลา เรียกให้นาย
 จันทองหยุดเรือ นายจันทองบอกว่าเรือสี่ราชการร้อนเร็วจะอยู่
 อยู่ไม่ได้ นายจันทองแจวเรือเร็วมาในเมืองสงขลา พระสงขลา
 ได้ความอย่างนั้น พาตัวนายจันทองเข้าไปเฝ้ากรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคล พระสงขลากราบทูลว่า พระสงขลาแต่งเรือเล็กให้นายจันทอง
 เพื่อนสื่อนเป็นสื่อนล่อเข้าไปสี่ราชการเมืองตานี ได้ความว่าแขกเมือง
 ตานีไม่คิดจะสู้ คิดจะหนีทั้งสิ้น นายจันทองแวะบอกเรือกองทัพไทย
 ซึ่งตกไปอยู่น้ำเมืองตานีให้ยิงปืนใหญ่ พวกแขกได้ยินเสียงปืนออก
 จากค่ายเข้าในเมือง กองทัพไทยขึ้นชิงเอาค่ายปากน้ำเมืองตานี
 ได้แล้ว แขกในเมืองตานีพาอุบายหนีเป็นอันมาก คำว่าพระเจ้า
 สงขลามีสติปัญญาอุสาหะแต่งให้คนไปสี่ราชการเมืองตานีได้ความ
 มาชัดแจ้งอย่างนั้น สันพระวิศุกสหายพระไทยนัก รัชสั่งให้เร่ง
 จัดแจงกองทัพยกไปประตมคัเมืองตานี จับเอาตัวพระยาตานีให้จงได้
 พระสงขลากราบทูลว่า แขกเรือเมืองตานีซึ่งให้หลวงรองคุมไว้พา
 เรือหนีไปได้ รัชสั่งให้ประหารชีวิตหลวงรองเสียในวันยกทัพ แต่
 ทิดเพ็ดนั้นเข้าหาพระยากระลาโหม ๆ กราบทูลกรมพระราชวังบวร
 สถานมงคลว่าทิดเพ็ดเป็นคนไ้ราชการ ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อม
 ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ เมื่อกองทัพหลวงยกไปล้อมเมืองตานีทิดเพ็ด

ไปด้วย ทิศเพ็ทพบเงินแขกเมืองคานฝั่งกินไว้พันเหรียญ ทิศเพ็ท
เอาเงินให้พระยากระลาโหมทั้งพัน ฯ

๑ ขณะนั้นกองทัพหลวงจับตัวพระยาคานไว้ ส่งเข้ามา

เมืองสงขลา กรมพระราชวังวรวรสถานมงคลเสด็จลงไปประทับอยู่
เมืองคาน ครั้นวันกรมการเมืองคานได้นำความกราบบังคมทูลว่า
บนใหญ่ชื่อนางพระยาคานมอยู่ยอกหนึ่ง พระยาคานให้ฝั่งกินไว้
รับสั่งให้พวกกองทัพกระด้อนใหญ่ลงเรือ กระด้อนอยู่หลายวันไม่เลื่อน
จากที่ เสด็จไปทอดพระเนตร รับสั่งให้เมียนนางพระยาคานแล้ว
กระด้อนเรือได้ จักแจ้งราชการเมืองคานเสร็จแล้ว อยู่เดือนเศษ
เสด็จกลับมาประทับอยู่เมืองสงขลา รับสั่งว่าเมืองไทร เมืองตรังگان
เมืองคาน ให้ขึ้นอยู่กับเมืองสงขลา ๗ ขึ้นกับเมืองนคร กรมพระราช
วังวรวรสถานมงคลอยู่ที่เมืองสงขลาสองขเศษ ๗ ได้ให้ปักหลักเมือง
สงขลาที่บ้านข่อยอย่างลงไว้ จักแจ้งการเสร็จแล้วเสด็จกลับเข้าไปกรุงเทพ
มหานคร พาพระสงฆากับพระยาคานขอยเข้าไปกรุงเทพมหานคร
ทิศเพ็ทก็ตามพระยากระลาโหมเข้าไปด้วย พระสงฆาเข้าเฝ้าพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้เลื่อนพระสงฆาขึ้นเป็นพระยาสงฆา ตั้งพ่อชั้นเป็น
พระพิเรนทร์ ตั้งพ่อเถียนเซงเป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการ
ให้พระอนันตสมบัติเป็นเจ้าเมืองจนะ พระยาสงฆากราบบังคมลา

๒ ที่ว่านี้ว่าเมียนบน เห็นจะเป็นเรื่องใจทณจะให้เป็นอัครราช

พายครรรพยากลัษย์ออกมาเมืองสงขลา มาเรือสองลำ ต้องพยุที่
 หัวถนนอมรมเสี้ยลำหนึ่ง เสี้ยผู้คนเข้าของเป็นอันมาก เรือพระยา
 สงขลาแล่นเลยมาถึงเมืองสงขลา อยู่สองพระอนันตสมบัตย์ถึง
 แก่กรรม ได้ฝังศพพระอนันตสมบัตย์ไว้ริมเขาแหลมสน จากฤกษ์
 ไว้ในศิลาหน้าศพแล้ว ๆ พระยาสงขลาบอกเข้าไปให้น้ำขันทองขมิ้น
 ทูลว่า พระอนันตสมบัตย์ถึงแก่กรรม บุตรชายพระอนันตสมบัตย์มี
 อยู่สามคน คำรัสว่าจะได้ผู้ใดเป็นเจ้าเมืองจะ พระยากระลาโหม
 กรวยทูลขอให้ทิดเพ็ชเป็นพระจะ คุณไพร่ส่วยก็ยกขึ้นกับเมืองสงขลา
 ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้ตั้งทิดเพ็ชเป็นพระจะ ออกมาอยู่
 เมืองจะ ๗

๑๐ ขณะนั้นเจ้าพระยาไทรวิภาทด้วยที่พตงการำ ว่าเขตรแดน
 เมืองไทร เจ้าพระยาไทรบอกไปเจ้าพระยานคร ๆ มีหนังสือมา
 ถึงพระยาสงขลา ๆ ทอบหนังสือไปว่าที่พตงการำเป็นเขตรแดนเมือง
 สงขลา เจ้าพระยานครยกส่งต้นหนังสือเมืองสงขลาเมืองไทรเข้าไป
 ให้น้ำกรวยทูลพระกรุณา ว่าที่พตงการำเป็นเขตรแดนเมืองสงขลา
 หาเป็นเขตรแดนเมืองไทรไม่ รัชสั่งให้เจ้าพระยานครจัดแจงเสียด
 ตามเดิม ความก็เจียดกันมา อยู่ประมาณสองปีสามปี ไต่แสด^๗
 มาแต่ฝ่ายทะเลตะวันตก มาคิกอ่านกับพระยาตานีเป็นขบด ยกทัพ
 มาตีเมืองสงขลาจนกระทั่งปลักแรก พระยาสงขลาให้ขึ้นตั้งค่ายมั่น

๗ ที่เรียกว่าไต่แสด คือ ไต่สขัต ที่อ้างว่าเป็นเชื้องษ์พระนามับหมัด

ที่คลองสำโรงแล้ว พระยาสงขลาออกหนึ่งสัปดาห์เข้าไปเมืองนคร เจ้า
พระยานครยกกองทัพมาตั้งค่ายอยู่ย้อยเคย เจ้าพระยานครให้กองทัพ
มาตั้งค่ายอยู่นำค่ายย้อย่าง กองทัพเมืองนครนั้นคึกคักกับกองทัพเมือง
สงขลาว่า กำหนดจะเข้าตีค่ายอ้ายไต่ระแสที่ปลักแรด รุ่งขึ้นเพล
เข้ายังไม่ทันจะยกไป พวกแขกกองทัพอ้ายไต่ระแสยกมาตามทาง
ยางกระตาดถึงนำค่ายย้อย่าง พวกกองทัพนครเอาปืนคืบไล่หลังข้าง
ยิงรบพวกแขกตายประมาณสองร้อยสามร้อยคน พวกแขกแตกถ่า
ไป กองทัพเมืองนครเมืองสงขลาไล่ติดตามไปพันแหวงทวยในคลอง
สำโรงเข่นอันมาก แล้วไล่ไปถึงค่ายปลักแรด แขกแล่นเข้าค่าย
อ้ายไต่ระแสทำน้ำมนต์ประพรวกแขกอยู่ปากประตูค่าย กองทัพเมือง
นคร เมืองสงขลา เข้าแหกค่ายระดมยิงถูกอ้ายไต่ระแสตาย พวก
แขกในค่ายก็ตายเข่นอันมาก พวกแขกแตกหนีไป เจ้าพระยานคร
กับพระยาสงขลาอยู่ที่เมืองสงขลา ให้พวกกองทัพเมืองนครเมือง
สงขลาไล่ไปกระทั้งเมืองตานี คือเอาเมืองตานีได้แล้ว กองทัพ
เมืองนครเมืองสงขลา กลับมาอยู่ที่เมืองสงขลาประมาณสี่วันห้าวัน
กองทัพหลวงยกมาถึงเมืองสงขลา หาทันได้สู้รบกับแขกไม่ อยู่ที่
ในเรือ พวกญวนกองทัพกรุงเทพมหานครขึ้นมาเที่ยวเล่นที่นำค่าย
ย้อย่าง วิวาททชคึกคักกับพวกกองทัพเมืองนคร พระสุนทรนุรักษ์
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา รู้ความว่ากองทัพวิวาทกันออกไปจะห้าม
ปรามก็ไม่ทัน วิวาทกันแล้วต่างคนต่างไป พวกเมืองนครไป
กราบเรียนเจ้าพระยานคร ว่าพวกญวนกองทัพกรุงเทพมหานคร

ช่มเหงทุบตีพวกเมืองนครนายกเจ็บหลายคน พระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลาอยู่ด้วยไม่ห้ามปราม จึงเจ้าพระยานครเคือง
 พระยาสงขลา แลพระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ว่าไม่
 ห้ามปรามช่วยเหลือ ปล่อยให้พวกญวนทำช่มเหงกองทัพเมืองนคร
 เจ้าพระยานครว่าพระยาสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ จะเอาเป็นพวกพ้อง
 ไม่ได้ เจ้าพระยานครแลกองทัพกรุงเทพนคร อยู่ที่เมือง
 สงขลา ๖-๗ เกือน เสร็จราชการแล้วกองทัพยกกลับไป ปลัดไฉ่
 ก็ไปกับเจ้าพระยานครด้วย เจ้าพระยานคร ปลัดไฉ่ เข้าไปกรุงเทพ
 มหานคร ครั้งนั้นพระยาสงขลาเข้าไปกรุงเทพนครด้วย เจ้า
 พระยานคร ปลัดไฉ่ เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 เจ้าพระยานครกราบทูลกล่าวโทษพระยาสงขลา ว่าพระยาสงขลา
 ทำช่มเหงพระยาไทร ยกเอาที่พตทวารวดีนครแคว้นเมืองไทร (ที่
 ทรงนิตินันธิยัลยชาติเนอความอยู่ตอน ๓) ข

๑ กองทัพออกมาเมืองสงขลา ให้หลวงนายฤทธิบุตร
 พระอนันตสมบัติเป็นผู้กำกับออกมาด้วย เจ้าพระยาพลเทพจัดให้
 กองทัพเมืองพัทลุง เมืองสงขลา สมทบกับกองทัพหลวงยกไปตี
 ศึกเจ้าเมือง ยะหริ่ง จับตัวคาตู่ได้พาตัวเข้ามาณเมืองสงขลา เสร็จ
 ราชการแล้วเจ้าพระยาพลเทพ บุณนาค พระยาวิเศษโกษา หลวง
 นายฤทธิ พาคาตู่เข้าไปกรุงเทพนคร อยู่สอยพระบาทสมเด็จพระ

ที่เกาะกลาง ๘ กองทัพเมืองนครชัยใต้ส่งเข้าไปเมืองนครหลายคน
 เจ้าพระยานครบอส่งเข้าไปกรุงเทพมหานคร กองทัพเมืองนคร
 เมืองพิทลุง เมืองสงขลา กลับมาบ้านเมือง แลเมืองตรังนั้นหลวง
 นายฤทธิให้หลวงช่วยบุญเพื่ค้อยู่ว่าราชการ หลวงนายฤทธิกลับเข้ามา
 ณเมืองสงขลาเข้าไปณกรุงเทพมหานคร อยู่หกเดือนเจ็ดเดือนถวาย
 พระเพลิงสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เสร็จแล้ว ขณะนั้น
 เมืองสงขลาเป็นปรกค้อยู่สามปี แลเจ้าพระยาสงขลาได้สร้างพระ
 อุโบสถแลโรงธรรมไว้ณวัดมีชัณนิมาวาส แลพระอุโบสถวัดบางทอง
 โรงหนึ่ง กับได้สร้างสำเภาท้าล่า เรือปากใต้เป็นหลายลำ แลเจ้า
 พระยาสงขลาเมื่อครั้งยังเป็นพระสงขลาแลเป็นพระยาสงขลาที่ช้านาน
 ไม่ยกยอ ชนว่า ยกยอว่าแต่เมื่อได้เป็นเจ้าพระยาอินทริศรัสมิ์มห
 สงคราม เจ้าพระยาสงขลา ยกเมืองมาจากเมืองนคร สร้างเมือง
 สงขลาอยู่ ๓-๔ ปี แลตั้งอาสัญกรรม ใต้ฝั่งศพไว้ณเขาแหลมสน
 จากูกศิลาไว้ในน้ำศพนั้นแล้ว ๆ โปรคเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งหลวง
 นายฤทธิ (จ้อง) บุตรพระอนันตสมบัติ เป็นพระยาวิเศษภักดีศรีสร
 สงคราม พระยาสงขลา เลื่อนพระภิรมย์สมบัติขึ้นเป็นพระสุนทรบุรี
 ฌวันเดือนหกขออกจัดวัดก๊ก จัดแจงเผาศพเจ้าพระยาสงขลาแล้ว

๘ ในพระราชพงษาวดารว่า พม่าขมมาล้อมเมืองกลางคราวแรกตีไม่ได้ ทำ
 อุบลล่าถอยไป ไทยออกหาเสบียงอาหาร พม่าจู่มาใหม่ตีเมืองได้ หักกรุงไปถึง
 จึงจับพม่าได้

อยู่^๕หนึ่ง ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้พระยาศรีสุริยพาห ขางวาง
กรมม้า เป็นแม่กองออกมาคักเลขเมืองสงขลา ตั้งโรงคักที่ทุ่ง
บ่อเตย คักเลขเสร็จแล้วกลับเข้าไปกรุงเทพมหานคร ฯ

๑ พระยาไทรซิติใจกับพระยาสงขลา ยกเมืองไปขึ้นกับ
เมืองนคร เจ้าพระยานครบอกเข้าไปให้นากรายทูลว่า เมืองไทรจะ
ขอขึ้นอยู่กับเมืองนคร ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้เมืองไทรขึ้น
กับเมืองนคร รัชสั่งว่าเจ้าพระยานครอายุมากแล้ว ไปรคเกล้า
ไปรคกระหม่อมให้ผู้ช่วยเมืองนครเป็นผู้รั้งเมืองนครอยู่^๕หนึ่ง พระยา
ศรีรัตนวิภาทกับพระยากลิ่นตันัน ฯ เข้ามาเมืองสงขลา กรายเรียน
พระยาสงขลาว่า พระยากลิ่นตันันไม่สมัครไปขึ้นกับเมืองตรังگان จะ
มาขอขึ้นกับเมืองสงขลา พระยาสงขลาว่ากับพระยากลิ่นตันันว่า เมื่อ
ครั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกทัพหลวงออกมาประทับอยู่ที่
เมืองสงขลา ทรงจัดแจงไว้ให้ขึ้นกับเมืองตรังگان ฯ ให้ขึ้นกับ
เมืองสงขลา จะให้ชักถอนเล็ก้างไม่ได้ พระยากลิ่นตันันมีความ
น้อยใจ ลาพระยาสงขลาไปเมืองกลิ่นตันัน ครั้นพระยากลิ่นตันันจะไป
ขึ้นกับเมืองตรังگانเหมือนแต่ก่อนเล่ามีความอายนัก พระยากลิ่นตันัน
เข้าไปหาเจ้าพระยานคร ว่าพระยากลิ่นตันันจะขอมาขึ้นกับเมืองนคร
เจ้าพระยานครบอกเข้าไปนากรายทูลพระกรุณา ว่าพระยากลิ่นตันัน

๕ ในพระราชพงษาวดารแลจดหมายเหตุอื่น เมืองไทรไม่เคยขึ้นสงขลา เดิม
เมืองแขกขึ้นเมืองนครนัน ภายหลังจึงให้หัวเมืองแขกท่อนเข้าขึ้นเมืองสงขลา

วิวาทกับพระยาตรังگان ไม่สมัคจะขึ้นกับเมืองตรังگان รัชสังให้ม
 ติรามาดังพระยาสงขลาฉบับหนึ่ง เจ้าพระยานครฉบับหนึ่ง ว่าพระยา
 กลันตันสมัคมาขึ้นกับเมืองนครนั้น อย่าให้พระยาสงขลาหน่วงเหนี่ยว
 ไว้เลย ให้พระยากลันตันไปขึ้นกับเมืองนครตามใจพระยากลันตัน
 สมัคนั้นเถิด พระยากลันตันก็ไปขึ้นอยู่กับเมืองนคร ฯ

๑ ขณะนั้นพระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ให้
 พระยาศรีสมัคตั้งอยู่เมือง นครเดือนหกขลุณพศก ศักราช ๑๑๗๘
 พระยาศรีสมัคทางวางถึงแก่อนิจกรรม กรมการบอกเข้าไปให้นำขึ้น
 กรวยขึงคมทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว รัชสัง
 โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาสงขลาออกมาจัดแจงทำศพพระยา
 ศรีสมัค พระยาสงขลากลับไปออกมาจัดแจงทำเมรุยังไม่เสร็จ ให้
 ข่วยใช้ นครเดือนสามขลุณพศก พระยาสงขลาถึงแก่อนิจกรรม
 ครั้งนั้นให้หลวงพิทักษ์ราชาออกนอก บุตรพระอนันตสมัคตั้งอยู่เมือง
 พระสุนทรบุรีผู้ช่วย ถือบอกเข้าไปให้นำขึ้นกรวยขึงคมทูลแก่
 พระบาทบรมพิตร สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยทรงทราบแล้ว
 โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระสุนทรบุรีออกมาว่าราชการเมือง
 สงขลา พระราชทานเพลิงออกมาเผาศพพระยาศรีสมัคทางวาง
 แลพระยาสงขลา พระสุนทรบุรี กับนายพลพ่ายมหาตเล็ก
 บุตรพระยาศรีสมัคทางวางออกมาจัดทำเมรุ นครเดือนเจ็ดขลุณ
 สัมฤทธิศกศักราช ๑๑๘๐ ให้เผาศพพระยาศรีสมัค พระยาสงขลา

เสร็จแล้ว ใต้ฝั่งศพพระยาศรีสมขัติแลพระยาสงขลาไว้ที่เขาแหลมสน
 แห่งเดียวกัน ๑๐ ใต้จำถูกอักษรไว้ในศิลาแล้ว แลพระยาศรีสมขัติได้
 สร้างพระอุโบสถแลโรงธรรมวัดโพธิ์ไว้ พระยาสงขลา หลวงนายฤทธิ
 ไท้ครองเมืองสงขลาเจ็ดปี ใต้สร้างพระอุโบสถวัดสุวรรณคีรี แล้ว
 ทำนุบำรุงพระบรมพุทธศาสนาให้สถาปนารุ่งเรืองสืบมา กับสร้าง
 สำเภาวัวลำหนึ่ง ต่อถึงอนิจกรรมครั้งนั้น นายพลพ่าย หลวงพิทักษ์
 ราชากับพ่อแพะบุตรพระสุนทรนุรักษ์ ถือบอกถวายพระราชกุศลเข้าไป
 ให้นำขนกวางบังคมทูลทรงทราบแล้ว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 ให้ตั้งพระสุนทรนุรักษ์ (เซ่ง) เป็นที่พระยาวชิรไชยศรี ศรีสมุท วิสุทธ
 คักดา มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา เลื่อนนายพลพ่ายมหาตเล็กเป็นที่หลวงสุนทรนุรักษ์
 เลื่อนหลวงพิทักษ์ราชาเป็นพระพิเรนทรภักดี ตั้งพ่อแพะเป็นหลวง
 สมขัติภิมย์ ผู้ช่วยราชการออกมา ภายหลังจึงโปรดตั้งพ่อเหม
 เป็นที่หลวงอนริักษ์ภูเขศรี พ่อยกเซ่งเป็นที่หลวงอุดมบริรักษ์ พ่อหมี่
 เป็นที่หลวงพิทักษ์สุนทร แลในรัชกาลสัมฤทธิ์ศึกคักกราช ๑๑๘๐ นั้น
 พระยาดลางบอกเข้าไปให้กรวยบังคมทูลพระกรุณา ว่าพม่ามาตั้ง
 ค่อเรืออยู่ที่เมืองมฤท เมืองตะนาวสีองร้อยลำ แต่หารู้ว่าจะยก
 ไปแห่งใดไม่ ทรงทราบแล้วไม่ไว้พระไทย โปรดเกล้าโปรด

๑๐ ที่แหลมสนมีที่ฝังผู้ว่าราชการเมืองสงขลา เข้าใจว่าฝั่งแต่ศพเจ้าพระยาสงขลา
 คนแรก ต่อมาเผาศพแล้วฝังอัฐ

กระหม่อมให้พระยาศรีสำแดง คุมไพร่สองร้อยคนออกมาตั้งอยู่ที่
เมืองสงขลา ให้พระยาพิไชยสงคราม คุมไพร่สองร้อยคนออก
มาอยู่ที่เมืองพัทลุง พระยาวิชิตณรงค์กุมไพร่สองร้อยคนมาตั้ง
อยู่ที่เมืองนคร พระยากระลาโหมราชเสนาคุมไพร่ห้าร้อยคนมาตั้ง
อยู่ที่เมืองกลาง แลเกณฑ์ไพร่เมืองพัทลุง เมืองสงขลา ให้
ข้าหลวงไปตั้งกำกับต่อเรือที่เมืองสตง เมืองนคร ข้าหลวงกำกับ
ตั้งต่อเรืออยู่ที่เมืองตรัง ขณะนั้นพระยาศรีสำแดงออกมาอยู่ที่เมือง
สงขลาขบวน ครั้นณหีบเกาะเอกศกศักราช ๑๑๘๓ ราชการสงบ
แล้ว พระยาศรีสำแดงกลับเข้าไปกรุงเทพมหานคร เมืองสงขลา
ปรกคือขบวน

๑๑ ๑๑ เดือนห้าข้อมโรงโทศก สัศักราช ๑๑๘๒ ยังเกิดความไข้

ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก สงบความไข้แล้วเป็นสหายปรกคือขบวน
ณขมเสงศกศักราช ๑๑๘๓ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเข้าไป
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวายบังคมทูลพระกรุณา ว่าเจ้า
พระยาไทรเป็นคนตอตั้งจะเอาภิราชการสิ่งใดก็ไม่ได้ ไม่ฟังบังคับ
บัญชา จะขอยกทัพไปตีเมืองไทร ไพรดเกล้าไปรคกระหม่อม
มีตราออกมาเกณฑ์ทัพเมืองนคร เมืองชุมพร ไชยา เมืองสงขลา
เมืองพัทลุง ยกไปตีเมืองไทร พระยาไทรพาอพยพหนีลงเรือไป

๑๑ เหตุที่จะตีเมืองไทรปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ ฉบับพิมพ์
ครั้งที่ ๒ ๒๒๓

อยู่เมืองเกาะหมาก กองทัพไทยกวาดเอาครอบครัวเมืองไทรสัง
 เข้าไปกรุงเทพมหานครเป็นอันมาก เจ้าพระยานครบกเข้าไปได้ให้
 นำกรายทูลพระกรุณา ขอให้นายแสงบุตรเจ้าพระยานครเป็นพระยา
 เมืองไทรบุรี ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้มีตราตั้งนายแสงออกมา
 เป็นที่พระยาอภัยธิเบศร์ มหาประเทศราชธิบดินทร์ อินทรไธสวรรย์
 วิชาเสมา มาตยานุชิต สิทธิสงคราม รามภักดี พิริยพาหะ
 พระยาไทรบุรี ปรกค้อยู่สามปี ฯ

๑๑ ๑๑ เดือนแปดศักราช ๑๑๘๖ ปีวอกจตุศก สมเด็จพระ
 พุทธเลิศหล้านภาไลยสวรรคต แลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
 ได้เสวยราชสมบัติ ๑๖ ปี ครั้งนั้นพระราชโอรสผู้ใหญ่ กรมหมื่น
 เจษฎาทินทร ได้เสด็จถวัลย์ราชสมบัติผ่านพิภพชน กรมหมื่น
 คักคิพลเสพ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ฅบรภาสัปตศก
 พระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลของอุลัพระบาท ถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว
 ทูลลากลับออกมาณเมืองสงขลา ปรกค้อยู่สองปี ฯ

๑๑ ๑๑ เดือนห้าศักราช ๑๑๘๘ ปีกุกุญนพศก ฅนเวียงจันท
 เป็นชบถยกกองทัพมาค้เอาเมืองลาว เมืองนครราชสีมาได้ เลบมา
 ถึงเมืองลพบุรี ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้มีตราเกณฑ์ทัพเมือง
 นคร เมืองพิทลุง เมืองสงขลา พระยาสงขลากรมการเกณฑ์ไพร่
 พันเศษ ยกกองทัพเข้าไปถึงกรุงเทพมหานคร พอกองทัพกรุงเทพ
 มหานครค้เอาเมืองเวียงจันทได้คั้น กองทัพเมืองสงขลาต้องทำขอม

คีคี๋อายพระยาหนองจิก แล้วเขาบตรภรรยาครอบคร้วอายพระยา
 หนองจิกลงมาสั่ง ฯ พณ ฯ แม่ทัพใหญ่ที่ขางนำจิด แลพระยารามัน
 ฯ พณ ฯ แม่ทัพใหญ่ไปรทให้พาแต่ตัวเข้าไปเฝ้าณกรงเทพ ฯ ครอบ
 คร้วพระยารามันทั้งนั้นให้กลับไปอยู่เมืองรามันตามเดิม แต่บตร
 ภรรยาครอบคร้วอายพระยาดานี้ อายพระยาหนองจิกทั้งนั้น ฯ พณ ฯ
 แม่ทัพใหญ่ให้พาตัวเข้าไปณกรงเทพ ฯ ทั้งสิ้น เสร็จราชการแล้ว
 ฯ พณ ฯ แม่ทัพใหญ่กลับเข้ามาณเมืองสงขลา จักแจงก่อพระ
 เจกัยไว้ที่เขาเมืองสงขลาองค์หนึ่ง กัยทำเก้งไว้ริมน้ำชายทะเลค้าย
 ม่วงไว้แห่งหนึ่ง เสร็จแล้วกลับไปกรุงเทพ ฯ ๓

๑ แลในปีเถาะตรีศก ฝนตกหนักน้ำท่วมท้องนาของราษฎร
 ทำไร่นาเข้าขุเข็ยเสียไม่ได้ผลรียประทาน ราษฎรออกขากระล่ำระสาย
 ล้มตาย ยกตามอาหารไปต่างบ้านต่างเมืองเป็นอันมาก ลูกค้าชาว
 กรงเทพ ฯ บรรทุกเข้าสารมาจำหน่ายที่เมืองสงขลา ราคาเข้าสาร
 เกวียนละห้าสิบเหรียญ เข้าแพงมาตั้งแต่ขุขาลโทศก ปีเถาะตรีศก
 จนลงขุมโรงเคื่อนอาย ราคาเข้าสารในขุมโรงเคื่อนอายนั้นเกวียน
 ละสามร้อยเหรียญ ๓

๑ ขณะนั้นพระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลลของธลัพระบาท พา
 ตัวพระยารามันพระยาระแงะเข้าไปด้วย ๑๓ ไปรทเกล้า ฯ ให้ภาค
 ทศตโทษพระยารามัน พระยาระแงะ ไว้ครั้งหนึ่ง พระยาสงขลา

๑๓ พระยารามันนั้นว่า ฯ พณ ฯ พาไปแล้ว นี้จะเป็นพระยาชะลาดดอกกระมัง

ทูลขอขอเข้าสารจะไ้พาออกมาเจ็งานราชการ แลจ่ายให้ไพร่บ้าน
พลเมือง ๑๐๐๐ เกวียน ไ้รถเกลา ๑ พระราชทานภาษีให้ พระยา
สงขลาทูลลาพาตัวพระยารามันออกมาด้วย แต่พระยาระงะเป็นใช้
ผูกคอตายเสียที่กรุงเทพ ๑ ภายหลังกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
สวรรคต พระยาสงขลาออกมาถึงเมืองสงขลา หนึ่งเดือนยี่
มโรงจตุวาศ ในขั้มโรงนั้นราษฎรทำไร่่นาฟ้าฝนก็บริบูรณ์ ฅบมเสง
เบญจศกเข้าในท้องถิ่นก็ไ้ผลรับประทานทั่วกันเหมือนแต่ก่อน ๓

๑ ครั้งเดือนห้าศักราช ๑๑๑๕ ขั้มเสงเบญจศก หลวงสุนทร
นุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลของขลุ้พระบาท
ฉกรรจ์ ๑ พณ ๑ สมุหพระกระลาโหมแม่ทัพใหญ่กราบขังคมทูลว่า
ไ้ทูลหลวงสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ทิตตามพระยา
รามัน ไ้ท้ตัวพระยารามันแลครอบครวั้ย้ายพระยาหนองจิก อ้ายพระยา
ตานีเข้ามาความชอบอยู่ จึงทรงพระกรุณาไ้รถเกลา ๑ ไ้เลื่อน
ขึ้นเป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แล้วยกรายถวาย
ขังคมลาออกมาเมืองสงขลา ๓

๑ ครั้งนั้นเมืองสงขลาปรกคืออยู่สามปี ครันฅบวอกอัฐศก
ลัคักราช ๑๑๑๘ มีตราไ้รถเกลาไ้รถกระหม่อมออกมาให้ต่อกอ
กำแพงเมืองสงขลา พระราชทานเงินส่วยอากรเมืองสงขลา ไ้
พระยาสงขลาใช้จ่ายในการก่อกำแพงสองร้อยขัง พระยาสงขลา
กะเกณฑ์ให้ไพร่เมืองสงขลาก่อกำแพงด้วยศิลาขังไม่เส็ง พระยา

สงขลาพาพระยาคานี้ พระยาอะหรง พระยาสาขยบริ พระยาระแงะ
 พระยารามัน แยกหัวเมือง เข้าไปถวายพระเพลิงสมเด็จพระพันปี
 เจ้าพระยานครศรีดำหัวเมือง ซึ่งชนกษเมืองนครไปอยู่ที่กรุงเทพ
 พระมหานคร ในปีจอสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๐๐ ๗

๑๐ ตนกุมภีศาอศัลลานเจ้าพระยาไทร ซึ่งหนีไปอยู่เมือง

เกาะหมาก ซึ่งสมผู้คนไ้มากยกมาตีเอาเมืองไทรได้ พระยาไทร
 บุตรเจ้าพระยานคร พาอพยพหนีเข้ามาอยู่ที่ทุ่งหาคีใหญ่แควงเมือง
 สงขลา พระสุนทรนุรักษ์แต่งให้ขุนต่างตาขุนหมื่นมชอ คุมไพร่
 ห้าร้อยคนไปตั้งค่ายมั่นรักษาเขตรแดนเมืองสงขลาในที่พะตงในทการำ
 ไร่ แลพระสุนทรนุรักษ์บอกเข้าไปให้นาขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา
 ว่าตนกุมภีศาอศัลมาตีเอาเมืองไทรได้ทรงทราบแล้ว ครั้นนั้นเจ้าพระยา
 นครอยู่ณกรุงเทพมหานคร ไปรทเกล้าไปรทกระหม่อมขบให้เจ้าพระยา
 นคร พระยาสงขลาเร่งรีบออกมา พระยาสงขลากราบทูลลากลับออก
 มาถึงเมืองสงขลา ณเดือนสิบสอง พระยาสงขลาเกณฑ์ทัพยกไป
 ตั้งอยู่ที่หาคีใหญ่ ให้พระสุนทรนุรักษ์อยู่เมือง แล้วมีหนังสือไปถึง
 หัวเมืองแยกซึ่งชนกษเมืองสงขลาให้ยกทัพมาช่วยกันระคมตีเมืองไทร
 พระยาคานี้ ทองอยู่ พระยาอะหรง พ่าย พระยาสาข ระตะ พระระ
 บัวแก้ว ยกกองทัพไปรวมกันที่หาคีใหญ่ พระยาสงขลาแต่งให้
 พระยาอะหรง พระยาคานี้ พระยาสาขยบริ พระระนะ หลวงนา
 หลวงพล ขุนต่างตา คุมไพร่ขึ้นไปรบกับพวกฮ้ายตนกุมภีศาอศัลที่ค่าย

ท่งโพ อ้ายคนกุ่มักสาอัครวมผู้คนไ้้มาก คักหลังเข้ามาทางสยาเพน
 เผบ้านเรือนราษฎรแขวงเมืองจนะ จนมากระทั้งบ้านพระจนะ แขนกนาย
 ไ้ไพรในเมืองจนะเข้าคัก้วยคนกุ่มักสาอัครเมืองไ้ทรท่งสัน พวกไทยใน
 เมืองจนะพายัตรภรรยาหนีเข้ามาณเมืองสงขลา พระยาสงขลาเห็นว่า
 แขนกเมืองจนะ เมืองเทพา เมืองหนองจิก เมืองตานี ยะหริ่ง
 กำเว็จะไว้ใจไม่ไ้ได้ พระยาสงขลาจักไ้พระยาตานี พระยายะหริ่ง
 พระยาสาบายบุรี พระจนะ คุ่มไพร่คักงคัก้วยรักษาทางพตงการำ ให้
 หลวงพลหลวงไ้ไชยสุนทรคุ่มไพร่หำร้อยคน ยกไปคักงคัก้วยรักษาทาง
 เมืองจนะ . ไ้หลวงอนรักัญญเบศร์เป็นกองส่งลำเลียงอยู่ทักหาดใหญ่
 พระยาสงขลาถลันลงมาแต่งเมืองสงขลากำชัยมันคองแล้ว ไ้ให้หลวง
 ยกรบัตร์คุ่มไพร่ไปคักงคัก้วยมันทักปลักแรคคักายหนึ่ง ทักเกาะถำคักายหนึ่ง
 เขาเกาเสงคักายหนึ่ง พวกแขกไ้ทรคักหลังเข้ามาเผบ้านเรือนราษฎร
 ในทักพตงการำ กองพระยาตานี พระยายะหริ่ง พระยาสาบายบุรี
 เห็นพวกแขกไ้ทรคักหลังเข้ามาไ้ได้ จึงพระยาตานี พระยายะหริ่ง
 พระยาสาบายบุรี ยกกองทัพล่าเข้ามาถักงท่งน้ำขาย กองพระยาสาบายบุรี
 ประกั้พวกแขกเมืองไ้ทร สู้รบกับพวกแขกไ้ทรตายหลายคน พวก
 แขกไ้ทรเส็ทักเร็นเข้าป่า กองพระยาสาบายเลยมาคักงคัก้วยมันทักเขา
 ลูกช้าง พระยายะหริ่ง พระยาตานี คักงคัก้วยเขาเกาเสง แต่คักอง
 หลวงไ้ไชยสุนทรหลวงพลซึ่งยกไปคักงคัก้วยอยู่ทางจนะนั้น พวกแขก
 เมืองจนะเข้าหาพวกแขกกองทัพเมืองไ้ทร คักหลังเข้ามาเผบ้าน

เรือนราษฎรแลบ้านพระจนะ กองหลวงไชยสุนทร หลวงพล จะ
 เทยวหาเสียบอาหารก็ซัดสน หลวงพล หลวงไชยสุนทร ล่าลง
 มาคั่งค้ำยมันอยู่ที่ปลักแรดพร้อมกัน พวกแขกเมืองไทรเมืองจนะ
 ไล่มาถึงนำค้ำยปลักแรด พวกแขกยังไม่ทันคั่งค้ำย พระสุนทรนุรักษ์
 ยกกองทัพไปรบที่ค้ำยปลักแรด พระสุนทรนุรักษ์แต่งตั้งให้พวกจีนเป็น
 กองนำสิ่งสมทบกับกองหลวงพล หลวงไชยสุนทร สู้รบกับพวก
 แขกที่นำค้ำยปลักแรด พวกกองจีนสู้รบยิงฟันกับพวกแขกเมืองไทร
 เมืองจนะแตกยับเป็น พวกแขกหนีไป พวกกองจีนตั้งเอาหัวแขกไทร
 แขกจนะมาได้ พระยาสงขลาราวงวัลให้หัวละห้าเหรียญ ครั้นจะยก
 กองทัพไล่ตีกตามพวกแขกไปแล้ว ผู้คนในเมืองน้อยตัวจะไว้ใจไม่ได้
 จึงให้คั่งค้ำยมันลงไว้ที่ปลักแรด พระยาสงขลารวมการบอกให้
 หลวงพัฒน์สมบัติ กังโปย ถอยออกไปกรุงเทพมหานคร ให้นำ
 ขนกรวยยังคมทูลแก่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าแขก
 เมืองจนะ เมืองเทพา หนองจิก คึกขยดเข้าหาพวกแขกไทรทั้งสิ้น
 คนในเมืองสงขลาน้อยตัว ทรงทราบแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยา
 วิชิตณรงค์ พระราชรินทร์ กรมพระตำรวจ คุมไพร่ห้าร้อยคนเป็น
 กองนำล่องออกมาก่อน ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา จางวาง
 พระคลังสินค้า เป็นแม่ทัพใหญ่ เจ้าพระยาบวรราช พระยาเพ็ชรบุรี
 ไพร่สามพันเศษยกตามมาภายหลัง ^{๑๔} กองพระยาวิชิตณรงค์

๑๔ เรื่องยกทัพคราวนี้ มีความพิศดารอยู่ในหนังสือเรื่องจดหมายเหตุหลวงอุดม
 สมบัติ

พระราชรินทร์ยกมาต้งเกาะหนุ พระสุนทรนริศยกออกไปปลักแหวก
 ให้ทำขั้วพาทย์บนเขาเกาะถ้ำ แล้วให้ยิงขั้วนส่งเข้าไปในค่ายแซก
 พวกแซกแตกหนีไปในเพลานั้น พระยาสงขลา พระสุนทรนริศ
 กลับเข้ามาณเมืองสงขลา พระยาวิชิตรรงค์ พระราชรินทร์ ก็ขึ้น
 มาจากเรือ ปฤักษาราชการกับพระยาสงขลาพร้อมกัน ว่าพวก
 กองทัพแซกแตกไปแล้ว เมืองตานี เมืองยะหริ่ง เมืองสาบ คิว
 เจ้าเมืองคิตอยู่ที่เมืองสงขลา หาวัวจะเป็นอย่างไรไม่ ให้พระยาตานี
 พระยาสาบบุรี พระยายะหริ่ง ล่วงนำไปเสียก่อน ให้พระสุนทรนริศ
 อยู่เมืองสงขลา พระยาสงขลา พระยาวิชิตรรงค์ พระราชรินทร์
 ยกลงไปตั้งอยู่ที่เมืองตานี แยกไพร่ซึ่งเป็นขบถก็แตกทัพพากันหนี
 ลงเรือไปอยู่เกาะหมาก ส่วนกองทัพเจ้าพระยานครยกเข้าไปตั้งอยู่ใน
 เมืองไทรไถ้ พระยาสงขลา พระยาวิชิตรรงค์ พระราชรินทร์
 ลงไปจัดแจงอยู่ที่เมืองตานีเดือนเศษ กองทัพพระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ
 ใหญ่ เจ้าพระยาอมราช พระยาเพชรบุรี ยกออกมาต้งเมืองสงขลา
 ณวันเดือนหกศักราช ๑๒๐๑ ขึ้นแปดค่ำขลุยกญเอกศก ขึ้นต้งทำเนียบ
 อยู่ที่บ่อพลับ พระยาศรีพิพัฒน์มีหนังสือไปหาตัวพระยาไทร พระยา
 สงขลาที่ต้งอยู่ที่เมืองตานี ให้เข้ามาที่เมืองสงขลา จะได้ปฤักษาร
 ราชการ พระยาสงขลา พระยาไทร ไต่แจ้งตามในหนังสือแล้ว
 พระยาสงขลาให้พระยาวิชิตรรงค์ นายเม่นมหาตเล็ก จัดแจง
 ราชการอยู่ที่เมืองตานี พระยาสงขลา กับพระราชรินทร์กลับเข้ามา
 ณเมืองสงขลา พระยาไทรบุตรเจ้าพระยานครยกมาต้งอยู่ที่ท่าอำนาจ ข

๑ ขณะนั้นพระยากลั่นตัน กับพระยาจางวาง ตนกูปยา
 วิวาทกัน พระยากลั่นตันบอกเข้ามาให้ภรรยาเรียนเจ้าคุณศรีพิพัฒน์
 แม่ทัพใหญ่ ขอให้กองทัพไทยลงไปช่วยพระยากลั่นตัน พระยา
 ศรีพิพัฒน์แจ้งในหนังสือพระยากลั่นตันแล้ว ไม่รู้ว่าการจะผันแปร
 ประการใด จึงแต่งให้หลวงสรเสนีสัตถกรรมอาสาจามขี้กำปั่นลงไป
 ห้ามปรามพระยากลั่นตัน พระยาจางวาง ตนกูปยา อย่าให้วิวาทกัน
 หลวงสรเสนีสอกเข้ามาว่า หลวงสรเสนีสกลงไปห้ามปรามพระยากลั่นตัน
 พระยาจางวาง ตนกูปยา ว่าให้หรือสนามเพลาะเสีย อย่าให้วิวาทกัน
 พระยากลั่นตัน พระยาจางวาง ตนกูปยา หรือสนามเพลาะให้ไม่
 พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพใหญ่เห็นว่า พระยากลั่นตัน พระยาจางวาง
 ตนกูปยา ยังถือคองอยู่ จึงจัดให้พระยาเพชรบุรี พระสุนทรนริศ
 คุมไพร่สองพันเศษลงไปตั้งถ่วงไว้ ที่ญากังแขวงเมืองสาบ มีหนังสือ
 ให้หลวงโกษาอิศหากล้ามนครลงไปที่หาตัวพระยากลั่นตัน
 ตนกูปยา เข้ามาเมืองสงขลา หลวงโกษาอิศหากพาตัวพระยากลั่นตัน
 ตนกูปยา เข้ามาถึงเมืองสงขลา พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาแม่ทัพ
 ว่ากล่าวระงับให้พระยากลั่นตัน ตนกูปยา สามัคคีรศคักันได้แล้ว
 พระยากลั่นตัน ตนกูปยา ก็ลากลับไปเมืองกลั่นตัน แต่เมืองไทร
 นั้นพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาแม่ทัพใหญ่ ให้พระยาไทรรักษา
 เมืองอยู่ตามเดิม ให้ตนกูปเตวว่าราชการเมืองสทูลงู ให้ขึ้น

อยู่กับเมืองสงขลา ให้พระปลัดเมืองพัทลุงว่าราชการเมืองพัทลุง
 ให้ยกทัพโคะแขวงเมืองพัทลุงมาให้ชนกับเมืองสงขลา แล้วมี
 หนังสือให้ไปหาพระยาเพ็ชรบุรี พระสุนทรบุรีก็กลับเข้ามาณเมือง
 สงขลา ครั้นนั้นพระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพใหญ่ ให้พระยาวิเชียรวงศ์
 อยู่ช่วยรักษาเมืองสงขลา พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพใหญ่ได้ก่อพระ
 เจดีย์ที่เขาเมืองข้างฝ่ายทักษิณพระเจดีย์เก่าหนึ่ง แล้วได้ยกทัพโคะ
 เขตแดนเมืองพัทลุงให้มาเป็นเขตแดนแขวงเมืองสงขลา แล้วจ
 ราชการแล้ว พระยาศรีพิพัฒน์กลับไปกรุงเทพฯ พระยาศรี
 พิพัฒน์กราบบังคมทูลพระกรุณา ว่าเมืองไทรนั้นจะให้ไทยเป็นเจ้าของ
 เมืองต่อไปไม่ได้ จะเกิดศึกวุ่นวายไม่รู้แล้ว ต้องแย่งเมืองไทร
 ออกเป็นสามเมือง เหมือนอย่างเมืองตานี จึงจะเป็นปรกติสงบได้
 ขอให้ย้ายมวันมาเป็นเจ้าพระยาไทรตามเดิม ให้ตนกูอานุมเป็น
 พระยากระบี่ป่าสุ ให้ตนกูเสดอาเสนเป็นพระยาปลิศ ให้ตนกูเตวา
 เป็นพระยาสดุน ชนอยู่กับเมืองสงขลา ๑๕ ให้พระปลัดเมืองพัทลุง
 เป็นพระยาพัทลุง พระยาพัทลุงบุตรเจ้าพระยานครพาเข้ามาเป็นขุนนาง
 ในกรุงเทพมหานคร แต่เมืองพังงานั้นเจ้าเมืองถึงแก่กรรม โปรต

๑๕ ตรงนี้กลาศเคลื่อน ความจริงครั้งนั้นทรงตั้งตนกูอานุมเป็นพระยาไทร ตนกู
 อาเสนเป็นพระยากระบี่ป่าสุ ตนกูหมัดอากีบเป็นพระยาสดุน ส่วนเสดอูเซนเป็นพระยา
 ปลิศ ต่อมาพระยากระบี่ป่าสุถึงแก่กรรม เจ้าพระยาไทรประจักษ์เข้ามาสารภาพรับผิด
 จึงโปรดให้ย้ายตนกูอานุมมาเป็นพระยากระบี่ป่าสุ ให้เจ้าพระยาไทรกลับมาครองเมือง
 ไทร เมืองที่แบ่งใหม่ทั้ง ๔ นั้นคงขึ้นเมืองนคร มิได้ขึ้นสงขลา

เกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาไทรบุตรเจ้าพระยานครไปเป็นที่พระยา
 ขริรักษัณธร ขวรสวามิภักดิ์ คักทิสเณนามาศยาธิปัตย์ พิริยพาหะ พระยา
 พังงาให้พระเสนาณรงค์เป็นที่พระยาตะกั่วป่า แต่เมืองไทร เมือง
 พัทลุงนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีตราตั้งเจ้าเมืองออกมา
 ตามพระยาศรีพิพัฒน์รักแรงไว้ ๓

๑ ครั้งนั้นเป็นปรกคดียุบหนึ่ง พระสุนทรนุรักษ์เข้าไปเฝ้า
 ทูลของธิดีพระบาท พระยาสงขลาแต่งเรือค้ำคะฉรังให้พระปลัดเมือง
 พัทลุง พระยาวิเชียรณรงค์ ข้าหลวงเข้าไปกรุงเทพมหานคร พร้อม
 ท้วพระสุนทรนุรักษ์ พระปลัดเมืองพัทลุง เข้าเฝ้าทูลของธิดี
 พระบาทพร้อมกัน รัชสังถามพระสุนทรนุรักษ์ท้วขอราชการเสร็จ
 แล้ว คำรัสั่งให้พระสุนทรนุรักษ์เป็นปลัดช่วยบำรุงพระปลัดเมือง
 พัทลุงท้ว แล้วรัชสังให้ตั้งพระปลัดเป็นพระยาพัทลุง ๑๖ เสร็จ
 ราชการแล้ว พระสุนทรนุรักษ์กราบถวายบังคมลากลับออกมาเมือง
 สงขลา อยู่สองขัมีตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมาเมืองสงขลา
 ว่าพระยากลันตัน พระยาจางวาง ตนกปญา วิวาทกันพี่น้อง ให้
 พระยาเสนาหามนตรีบุตรเจ้าพระยานคร พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา พระยาทำยน้ำ ลงไปเมืองกลันตัน ช่วย
 รงษ์ว่ากล่าวให้พระยากลันตัน พระยาจางวาง ตนกปญา สามัคคีรัก
 ประนยประนอมกันพี่น้อง อย่าให้แตกร้างมีวหมองกัน ถ้าเห็นว่า

พระยากลันตัน พระยาจางวาง คนกบฏษา แดกร้าวประสานไม้ไผ่แล้ว
 ให้พระสุนทรนุรักษ์ เกลี้ยกล่อมคนกบฏษามาไว้เมืองแซก ซังซนกับเมือง
 สงขลา ให้พระยาเสนหามนตรีพาตัวพระยาจางวางเข้ามาไว้เมือง
 นครตามท้องตรา พระยาเสนหามนตรี พระสุนทรนุรักษ์ พระยา
 ท้ายน้ำ ก็ยกไปเมืองกลันตัน ให้ระงับว่ากล่าวพระยากลันตัน
 พระยาจางวาง คนกบฏษา ให้สามัคคีระศกันพี่น้อง พระยากลันตัน
 คนกบฏษา หาง้องอนกันไม่ จึงพระสุนทรนุรักษ์พาเจ้าเกลี้ยกล่อม
 คนกบฏษา ๆ สมัคมากับพระสุนทรนุรักษ์ ๆ พาตัวคนกบฏษากับบุตร
 ภรรยาทาสชายหญิงผู้คนยาวไพร่คนกบฏษามาไว้ที่เมืองตานี พระยา
 เสนหามนตรีพาตัวพระยาจางวาง บุตรภรรยาทาสชายหญิงไปไว้
 เมืองนคร พระยาท้ายน้ำก็เข้าไปกรุงเทพมหานคร ฯ

๑๐ ฅบขาลจัตวาศก (จุลศักราช ๑๒๐๕) ไปรคเกล้าไปรค
 กระทบมให้จัตแฉงฝังหลักเมืองสงขลา ไปรคพระราชทานเทียนไชย
 หลักไชยพฤษกัษกับเครื่องไทยทาน อารานาสมเด็จเจ้าอนุกรมยัฎ
 พระสงฆ์อนันตัยแปดรูป เป็นประธาน พระครูอัยฎาจารย์ พราหมณ์
 มชขอแปดนาย ออกมาให้พระยาสงขลาฝังหลักเมือง พระยาสงขลา
 ใ้จัตแฉงทำโรงพิธิกลาง แลโรงพิธิสี่มุมเมืองกับโรงพิธิพราหมณ์
 เสริจแล้ว ฅวัน ๗ ๕ คำ ขขาลจัตวาศก ใ้ตั้งกระบวนหลัก
 ไชยพฤษกัษเทียนไชยไปเข้าโรงพิธิ อารานาพระสงฆ์จำเรฎญพระปริต
 สามวันเสริจแล้ว ใ้เทียนหลักไชยพฤษกัษฝังลงไว้ ฅวัน ๗ ๕ คำ

เพลาสยาม ๒ บาท ลุคักราช ๑๒๐๕ บัซาลจัตวาคก แล้วสมโภช
 หลักไชยพุกภัย มัลลคร, วิจารณ์, ซาตรี ๕ วัน พระยาสงขลาได้
 ถวายผ้าไตรจีวรเครื่องบริวารแก่พระสงฆ์เสมอทั้ง ๒๒ รูป แลได้ต่อก
 ก่อตึกโรงหลักเมืองขึ้นไว้สามหลัง ทำโรงเสื่อเมืองขึ้นไว้หลังหนึ่ง
 เสรีราชการฝั่งหลักเมืองแล้ว พระยาสงขลาจัดแจงให้ไปส่งสมเด็จ
 เจ้าอนุกรมชัยภูม แลพระครูอภัยภูจารักษ์ พรหมมณีมช่อเข้าไปกรุงเทพมหานคร
 มหานคร ฯ

๑ ครั้นยุบโรงฉศกักราช ๑๒๐๖ อยู่สองขตงกำหนดงวท
 ส่งดอกไม้ทองเงินเมืองสตุนลงจะเอาสิ่งใดก็ไม่ได้ พระยาสงขลา
 ต้องทำดอกไม้ทองเงินรววงให้ตุนกุเตวา ๆ พาทดอกไม้ทองเงินเครื่อง
 ราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ไปรตเกล้าไปรต
 กระหม่อมให้ตั้งตุนกุเตวาเป็นพระยาสตุนออกมา พระยาสตุนกับ
 พระยาปลืศรีวิภาทศัยเขตแดน มีตราออกมาให้กรมการเมืองนคร
 เมืองสงขลาทำกับกันไปชำระขี้กหลักลงไว้ให้มั่นคง พระยาสงขลา
 เห็นว่าพระยาสตุนเป็นคนคดองจะเอาภิราชการก็ขัดสน หาเป็นผล
 เป็นประโยชน์สิ่งใดไม่ จึงยกเมืองสตุนให้ขึ้นกับเมืองนคร ฯ

๑ ครั้นยุบเมืออัยสุคก พระยาสงขลาเป็นไข้ พระราชทาน
 ขุนภักดีโอสถหมอยา พันเมืองหมอนวด ออกมาพยาบาลอาการก็
 หาคลายขึ้นไม่ ฅวัน ๓ ๑๑ ๕ คำลุคักราช ๑๒๐๘ บัมแมนพศก
 เพลาสยามเช้า พระยาสงขลาถึงแก่อนิจกรรม พระสุนทรบุรีรักษ์

ญาติพี่น้องจัดแจงศพพระยาสงขลารั้วในเคียงนำจวน พระสุนทรนุรักษ์
 บอกเข้าไป ให้นำขันธ์กรวยบังคมทูลพระกรุณาว่า พระยาสงขลา
 ถึงแก่อนิจกรรม พระสุนทรนุรักษ์ให้หลวงไชยสุนทรคุมเงินเข้าไป
 ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหมั้นเหรียญ หลวงไชยสุนทรกลับออก
 มาฉวันเดือนเก้าขออกสัมฤทธิศก พระสุนทรนุรักษ์เข้าไปเฝ้าทูลของ
 ภูลพระบาท โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระสุนทรนุรักษ์ (บุญสังข์)
 ว่าที่พระยาสงขลา ออกมาจัดแจงทำศพพระยาสงขลา พระสุนทร
 นุรักษ์ กรวยถวายบังคมลากลับออกมา พระราชทานผ้าไตร ๓๐ ไตร
 ภัยเครื่องไทยทาน แลศีลาน่าเพลิง ภัยพระราชทานหมั้นตะมิง
 นายช่างทหารในออกมาเป็นช่างทำเมรุคนหนึ่ง พระสุนทรนุรักษ์จัด
 แจงทำเมรุยังไม่เสร็จ ๓

๑ ในชั้นนี้มิตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระยาวิชีวิต
 ฌรงค์เป็นแม่กองออกมาคักเลข ตั้งโรงคักที่ข่อยพลับ ได้ลงมือคัก
 เลขข้างแล้ว พระสุนทรนุรักษ์ผู้ว่าที่พระยาสงขลา ญาติพี่น้อง ได้
 ทำเมรุเผาศพพระยาสงขลาแล้วเสร็จแต่ฉวันเดือนเจ็ด คักวาศ ๑๒๓๑
 ขั้วกาเอกศก ได้ฝังศพพระยาสงขลาไว้ที่เขาแหลมสน จากฎไว้
 ในศิลาหน้าศพแล้ว อยู่สองวัน ๑ พณ ๑ ว่าที่สมุหพระกระลาโหม
 ออกมาสำเร็จราชการในการคักเลขเมืองปากใต้ ๑ พณ ๑ ว่าที่สมุห
 พระกระลาโหมยกมาฉเมืองสงขลาขึ้นตั้งทำเนียบอยู่ข่อยพลับ ๑ พณ ๑
 ว่าที่สมุหพระกระลาโหมจัดแจงคักเลขอยู่ที่เมืองสงขลาสามเดือนเสร็จ

ราชการ (ฉบบ) แล้วเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๓
ไต่ครองเมืองสงขลา ๓๐ ปี ไต่สร้างพระวินัย ๖๖ คัมภีร์ พระสูตร
๒๒๙ คัมภีร์ พระอภิธรรม ๘๗ คัมภีร์ สัททาวิกษ ๒๕ คัมภีร์

(ฉบบ) พระไตรปิฎกเป็นเงินตรา ๕๐ ซึ่ง ไต่สร้างสำเนาไว้ ๓ สำ
แล้วก่อนำแพงศิลาเมืองสงขลาขึ้นไว้แล้วถึงอนิจกรรม แลได้จัด

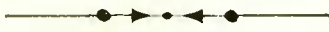
(ฉบบ) พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ว่าที่พระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลลออง
ธุลีพระบาท ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าทรงพระประชวร หมอ
พยายาลพระอาการก็หายคลายขึ้นไม่ ครั้นฉวัน ๖ ๕ คำ จุลศักราช ๑๒๑๓

๖ บัญญัติศึก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าสวรรคต แผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเสด็จถวัลยราชสมบัติผ่านพิภพขึ้น สมเด็จพระเจ้า
นั่งยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เป็นกรมพระราชวังบวร

สถานมงคล รัชสิ่งไปรคเกล้าไปรคระหม่อม ให้เลื่อนพระสุนทร
นุรักษ์ (บุญสังข์) บุตรพระยาศรีสมันต์จางวาง ขึ้นเป็นที่พระยา
วิเชียรคีรี ศรีสมุทร วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พิริย

พาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ไปรคให้ตั้งนายจำเรศ (เม่น)
มหาตเล็ก บุตรพระยาสงขลาฤทธิ เป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วย
ราชการ พระยาสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ ไต่รับตราตั้งฉวันพุม

เดือนหกแรมสิบสามคำศักราช ๑๒๑๓ บัญญัติศึก ทำราชการฉลอง
พระเดชพระคุณเป็นปรกติมา ๓

พงษาวดารเมืองสงขลา
ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี บุญสังข์

ตอนที่ ๒๓

แต่งเมื่อขวอก จุลศักราช ๑๒๒๑

๑ วันเสาร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นห้าค่ำ บั้มแมนกัษตรเอกศก
จุลศักราช ๑๒๒๑ เพลา ๔ โมงเช้า นั่งพร้อมกันณจวน
พระสุนทรนุรักษ์ ๑ พระสมุหบดีภิรมย์ ๑ หลวงอนุรักษภูเขศวร์ ๑
หลวงวิเศษภักดี ๑ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ๔

หลวงเพชรคีรีศรีราชสงครามปลัด ๑ หลวงเทพนรินทร์อินทร
เทชะ ยกรบัตร ๑ หลวงเทพสุนทรอินทรเสนา จำมหากไทย ๑
หลวงพลฤทธิพิไชย ๑ หลวงเทพมณเฑียร นำวัง ๑ หลวงพิทักษ์
โกษา คลัง ๑ หลวงทิพมนตรีศรีราชสมโภช กรมนา ๑ หลวง
เพชรบุรีศรีราชวังเมือง นครบาล ๑ หลวงพิไชยเสนา สัสดีกลาง ๑
หลวงเทพเสนา สัสดีขวา ๑ หลวงไชยบุญญา สัสดีซ้าย ๑ หลวง
ไชยสุนทร มหาคไทยกลาง ๑ หลวงอินทราญา นครบาลใน ๑
หลวงเพชรพยายาล กรมช่าง ๑ หลวงพิทักษ์โยธา ๑ หลวงบำรุง
ชลธาร ๑ หลวงทำยวัง ๑ หลวงบำรุงอากร ๑ ขุนเทพอาญา
มหาคไทยศาลา ๑ ขุนเทพสุภาแพ่ง ๑ ขุนสรวาการ ๑ ขุนแก้วเสนา ๑
กรมการ ๒๒

หลวงศรีปกการวายามหาหลี่ ๑ หลวงสุริยวงษา ๑ หลวง
ฤทธิเทวา ๑ ขุนวิเศษวาที ๑ ล่ามเมืองสงขลา ๔

รวมกัน ๓๐ ชื่อ

๑ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา โปรดสั่งว่า เรื่องราว
 การเมืองสงขลาแต่ก่อนได้จัดแจงทำขึ้นไว้ เมื่อครั้งพมหารัฐเจ้าท่าน
 เจ้าพระยาอินทคีรีศรีสมุทรสงครามเจ้าพระยาสงขลา (บุญชู) ที่หนึ่ง^๑
 ตั้งแต่เป็นพระสงขลาแลเป็นพระยาสงขลาหลายสมัยมีดังนี้^๒ แต่เมื่อ
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาอินท
 คีรีศรีสมุทรสงคราม เจ้าพระยาสงขลา ได้ยกเมืองมาจากเมืองนคร
 แล้วครองเมืองสงขลาอยู่ ๓๔ ปี ต่อถึงอาสาญกรม แลพระยาวิเศษ
 ภัททีศรีสมุทรสงคราม (ทอง) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๒ ครอง
 เมืองสงขลาได้ ๗ ปี แลถึงอาสาญกรม แลพระยาวิเชียรคีรี ศรี
 สมุทร วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พิริยพาหะ (เซ่ง)
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๓ ได้ครองเมืองอยู่ ๓๐ ปี แลถึง
 อาสาญกรม มีแจ้งอยู่ในเรื่องราวแต่ก่อนนั้นแล้ว ฯ

๑ ครั้งนี้ได้ให้หลวงศรีสมบัตินำไปยง หลวงศุภมาตราเซ่ง
 จัดแจงจดหมายเรื่องราวการเมืองสงขลาไว้ฉบับหนึ่ง เมื่อครั้งเจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๔ ยังประณมไว้อยู่ อายุได้ ๑๖ ปี
 เข้าไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กอยู่ในเวรเขต ก็ตั้งใจทำราชการฉลอง
 พระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมมพิตร พระพุทธเจ้า
 อยู่หัว พระพุทธเลิศหล้านภาไลย เป็นมหาดเล็กเลวอยู่ ๒ ปี

๑. ตอนนี้นำด้วยประวัติของเจ้าพระยาสงขลาบุญชู

ที่จะได้เปลือกเปล็นไปในข้อที่ไม่เป็นประโยชน์หามิได้ ๓ วัน ๆ ครั้น
 เพลา ๓ โมงเช้า ก็เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทฟังราชการจน
 เพลา ๕ โมงเช้า ตรีศัประภายด้วยราชการแล้วเสด็จขึ้น กลับมาบ้าน
 ครั้นเพลาย่ำ ๒ โมงเศษ ลงเรือไปทำรายงานสำเภาหลวงที่คอก
 กระบือ แลบ้านที่อยู่กับอู่ต่อสำเภานั้น พายเรือล่องลงมาแต่เพลาย่ำ
 ๒ โมงเศษ เทียบดูรายงานเสร็จแล้ว กลับขึ้นไปถึงบ้านพอ
 เพลาพลบค่ำ เพลาท่มเศษ เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวาย
 รายงานซึ่งอากังขน์หมั้นต่อสำเภาว่าเพลาวินนี้ได้ทำงานสิ่งนั้น ๆ จน
 สิ้นทุกข้อ แล้วก็เฝ้าฟังราชการจนเสด็จขึ้น เพลา ๔ ท่มเศษจึง
 ใ้กลับกลับบ้าน แต่ทำราชการชวนชวายเป็นอย่างนี้ทุก ๆ วันมิได้ขาด
 ถึงสองปี รวมกันสิบ ๗ เดือนเจ็ดขุฎ (จุลศักราช ๑๑๗๗) กราบ
 ถวายบังคมลา กลับออกมาเยี่ยมบิดามารดา ๗ เดือนสิบสองข้าง
 แรมพระราชทานเยี่ยมหวัดแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยณกรุง
 เทพพระมหานคร ภายหลังสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้งแต่งเลือนขึ้นเป็นที่พลพ่าย
 หุ้มแพรนายยามอยู่เวรสิทธิ แต่ตัวยังอยู่ที่เมืองสงขลา แล้วมี
 รัชสังออกมาให้เข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ครั้นเดือนหกขุฎ
 (จุลศักราช ๑๑๗๘) เข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร รัชทำราชการ
 อยู่ในที่พลพ่ายหุ้มแพรสองปี ครั้นเดือนขยฉลุ (จุลศักราช ๑๑๗๘)
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๒ ถึงแก่อนิจกรรม โปรดเลือน

พระสุนทรบุรีรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการเมือง
สงขลา แล้วจึงให้นายพลพ่ายมหากเล็กเป็นหลวงสุนทรบุรีรักษ์ ผู้
ช่วยราชการเมืองสงขลา ฯ

๑ บัณฑิตผู้มีคุณ (จุลศักราช ๑๓๗๐) หลวงสุนทรบุรีรักษ์
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลากราบถวายบังคมลาออกมาทำราชการด้วย
เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
อันได้ปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติได้ ๑๖ ปีแล้วสวรรคต กรมหมื่น
เจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสผู้ใหญ่ ได้รัราชภิเษกเถลิงถวัลยราช
สมบัติในเดือนแปดขั้วออกฉศก (จุลศักราช ๑๓๗๖) ฯ

๑ ครั้นเมื่อมีโรคจันทวาศ (จุลศักราช ๑๓๗๕) อ้ายพระยา
ตานี หลวงปลา เป็นชยด ไพรกเกล้าไพรกกระหม่อมให้พณหัวเจ้าท่าน
เจ้าพระยาพระคลังว่าทำสมุหพระกระลาโหม ยกกองทัพใหญ่ออกมา
แล้วเลยลงไปตั้งอยู่ที่ขานาจกแขวงเมืองตานี จักแจ้งราชการเมือง
ตานี เมืองหนองจิก เมืองรามัน เสร็จแล้วกลับเข้าไปณกรุงเทพ
พระมหานคร แลข้อความเมืองตานีเป็นชยดนั้น มีแจ้งอยู่ในฉบับต้น
ซึ่งจักแจ้งไว้แต่ก่อนนั้นแล้ว ฯ

๑ ครั้นเมื่อเดือนห้า มีมเสงเบญจศก (จุลศักราช ๑๓๗๕)
หลวงสุนทรบุรีรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา เข้าไปเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาทณกรุงเทพพระมหานคร พณหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม
แม่ทัพใหญ่กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ได้ให้หลวงสุนทรบุรีรักษ์

ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาติดตามอำมาตย์พระยารามัน ใต้ตัวอำมาตย์พระยารามันแลครอบครัวอำมาตย์พระยาหนองจิกพระยาดำเนินมา มีความชอบอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เลื่อนขึ้นเป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แล้วกราบบังคมทูลกลับออกมาณเมืองสงขลา ฯ

๑ ครั้นณเดือนสี่ ขมแม (จุลศักราช ๑๒๐๘) เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา (เซ่ง) ถึงแก่อนิจกรรม มีท้องตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมา ให้พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาว่าที่พระยาสงขลา แล้วให้จัดแจงทำศพเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้สมควรด้วยยศถาคัตติ แลพระสุนทรนุรักษ์ ใต้เป็นผู้ช่วยราชการเมืองสงขลามานาน เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาถึงแก่อนิจกรรมได้ ๓๓ ปี แล้วพระสุนทรนุรักษ์ผู้ว่าที่พระยาสงขลาได้จัดแจงทำศพเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ใช้จ่ายเป็นเงินยี่สิบพันมีเศษหกร้อยสี่สิบเหรียญ แล้วเสร็จแต่ในบวกราชเอกศก เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกระลาโหม แลพระยาวิจิตรณรงค์ ออกมาคักเลขอยู่หนึ่งเสร็จแล้วกลับเข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ฯ

๑ ครั้นณเดือนหก ปีจอโทศก (จุลศักราช ๑๒๑๒) พระสุนทรนุรักษ์ผู้ว่าที่พระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทณกรุงเทพพระมหานคร บังหาใต้ชู้ชเลียงตั้งแต่งให้เป็นที่พระยาสงขลาไม่ (ใน

ระหว่างนั้นมายังสนธิสัญญาฉบับหลวงอนุรักษภูเบศร์ ซึ่งอยู่รักษาราชการ
เมือง ๆ (สงขลา) พอสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร
ครันฉวันเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง ปุณฺณวารีนค (จุลศักราช ๑๒๓๓) เสด็จ
สวรรคต แลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสวยราชสมบัติอยู่ ๒๗ ปี
สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ามงกุฎ พระองค์ใหญ่ได้ขึ้นเสวยราช
สมบัติ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทาน
นามสัญญาบัตรให้พระสุนทรนุรักษ์เลื่อนขึ้นเป็นเทพระยาวิเชียรศิริ ศรี
สมุทร วิสุทธิตักดา มหาพิไชยสงคราม รามภักดิ์ พิริยพาหะ ผู้
สำเร็จราชการเมืองสงขลา ถัดอีกทีนา ๕๐๐๐ แล้วพระราชทานพาน
หมากทองคำเหลี่ยมเครื่องในแปดสิ่งสำหรับ ๑ กระโถนทองคำ ๑
คนโททองคำ ๑ ลูกคิงทองคำสาย ๑ แหวนพุทธอำมรงค์หัวพระมาร
วิไชยวง ๑ ตะกรรตทองคำสามดอกสาย ๑ กระบี่ขี้ทองเล่ม ๑
หมวกคุ้ม ๑ เสื้อทรงประพาศ ๑ โต๊ะเงินเท้าข้างขาว ๑ หวาน ๑
๒ สำหรับ สัปทนยศคันทัน ๑ แลของสำหรับยศทั้งปวงตามบันดาศักดิ์
ตั้งแต่วันพมเดือนหก แรมสิบสามค่ำ ปุณฺณวารีนคศักราช ๑๒๓๓ ปี
เสร็จแล้ว กรวยถวายบังคมลากลับออกมาณเมืองสงขลา เข้าเมือง
แล้วขึ้นอยู่จนฉวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบสี่ค่ำเพลาเช้า ๔ โมง
เศษ ถูกยวราชพระอาทิตย์อยู่ราชันย์ พระจันทร์อยู่ราชันย์ พระ
อังคารอยู่ราชันย์เมถุน พระพุม พระพฤหัสบดีอยู่ราชันย์ พระศุกร์

อยู่รายกันย์ พระเส้าอยู่รายเมษ พระราหูอยู่รายกรกฎ ลักษณา
อยู่รายกันย์ ฯ

๑ เมื่อณวันเสาร์เดือนห้าแรมหกค่ำบ็ชวคจัตวาศก (จุล
ศักราช ๑๒๑๔) เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กรมการ
พร้อมกันบอกเข้าไปให้นาชนกรวยขังคมทูลพระกรุณา ขอรับพระราช
ทานครุฑหารบนใหญ่ออกมาให้ ผักหัดทหารบนใหญ่ไว้สำหรับราชการ
เมือง ไพรกเกล้าไพรคกระหม่อมให้หมื่นชำนาญอาวุธ นายข้า
ชาติพิทเกศครุฑหารบนใหญ่ออกมาณเมืองสงขลา ได้ ผักหัดบน
ใหญ่น้อยสำหรับเมืองชำนาญไ้ราชการแล้ว ฯ บอกสั่งหมื่นชำนาญ
อาวุธ นายข้าครุฑหารบน เข้าไปณกรงเทพพระมหานคร ฯ

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบขึ้นหกค่ำ บ็ชวคจัตวาศก ได้ทำ
การศุภผลของคุณ ๆ มารดาทวัน เป็นพระสงฆ์สามเณรธรรม พระ
สงฆ์สวดพระธรรม พระสงฆ์บังสกุล เป็นพระสงฆ์สองพันมีเศษ
ห้าร้อยสามสิบเจ็ดรูป ถวายไตรจีวรเครื่องบริวาร ๔๕๓ ไตร ถวาย
จีวรแลสบงย่ามทุกรูปสองพันมีเศษแปดสิบสี่รูป ได้ทำโรงงานไทย
จีนแขกไว้ พระสงฆ์อาคันตกะซึ่งมาฉันในโรงงาน แลไทยจีน
แขกซึ่งมารับทานทรายวันเป็นพระสงฆ์ ๒๐๘๖ รูป ไทยจีนแขก
สิบเอ็ดหมื่นมีเศษแปดพันสิบสามคน เงินใช้จ่ายของเบ็ดเสร็จในการ
ศุภคุณมารดา เป็นเงินแปดพันมีเศษห้าร้อยหกสิบสองเหรียญสอง

สลึง แล้วได้สร้างพระอุโบสถวัดเทพชุมนุม แลโรงธรรมศาลา
 ยาคหระฆัง กัณฑ์ตั้งกุฎิใหญ่ น้อยทั้งปวง แลโรงฉัน คิดเป็น
 เงินสามพันมีเศษร้อยห้าสิบห้าเหรียญ ครั้นฉนวนเดือนสี่ขึ้นสิบเอ็ด
 ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๓ ยี่แม่เอกศก ได้นิมนต์พระสงฆ์สำแดง
 พระธรรม ๕ รูป พระสงฆ์เจริญพระปริต ๓ วันแล้วผูกพัทธเสมา
 ๕๒ รูป ถวายไตรจีวรแพรวจีวรผ้ารูปละไตร ๕๗ ไตร กัณฑ์ของ
 บริหารในการฉลองลงทุนใช้จ่าย ๕ ราชวัน คิดเป็นเงินพันเจ็ดร้อย
 เจ็ดสิบหกเหรียญครึ่ง ก็ได้ช่วยทาสไว้ให้เป็นไวยวจักรสำหรับ
 สงฆ์ใช้สอยสองครัว ๆ ละสามสิบห้าเหรียญ เป็นเงิน ๗๐ เหรียญ
 รวมกันที่ได้บริจาคไว้ในวัดเทพชุมนุมสามรายคิดเป็นเงินห้าพันเหรียญ
 ครึ่ง แล้วได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพเงิน ๓๖๓ เหรียญ วัดศิริวนาราศ
 ๕๐๓ เหรียญ รวมกันเป็นเงิน ๙๓๕ เหรียญ แล้วได้จำเวณียอายุคุม
 ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ แลให้ทานแก่ไทยจีนแขกเป็นเงินใช้จ่าย
 ห้าพันมีเศษเจ็ดร้อยสามเหรียญ ได้สร้างคัมภีร์สิกขาบทสิบคัมภีร์
 แลสร้างคัมภีร์พระสารสังคหะวินิจฉัยจนจบ เป็นเงินร้อยมีเศษสิบเอ็ด
 เหรียญ แล้วได้ทูลบำรุงยกย่องพระบรมพุทธศาสนา จ้างให้อาจารย์ผู้
 รักรรรมมาบอกพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์ณหอภายในกำแพงวนมุ่มหรดิ
 ปฏิบัติพระสงฆ์ด้วยน้ำชาแลเกสซ์เป็นต้น แลเงินนิตยภัตรสำหรับ
 ถวายพระสงฆ์สำแดงพระปาติโมกข์ทุกกัณฑ์ทุกเพ็ญ ๑๒ หารวม ๆ ละ
 เหรียญเป็นเงินเดือนละ ๑๒ เหรียญมิได้ขาด ฯ

๑ แล้วได้จัดแจงซ่อมแซมกำแพงเมืองแลประตูเมืองตักดิน
 แลในจวนนอกจวนต่อก่อระดมทรายปลูกฉางใส่เข้าไว้สำหรับราชการ
 ๒ ฉาง แลต่อก่อสะพานคลองขวางแลซ่อมรักษาขอบเขตรที่ปากน้ำ
 แลถมชายซ่อมหนึ่ง ต่อก่อสระศิลาไว้ที่หน้าโรงศาลเจ้ามาขอ ปลูก
 ขว้สัดขงกชไว้ให้คอกให้ร่ากให้ผลให้ ไบเป็นทานตามแต่ผู้จะปรารถนา
 คิดค่าเป็นเงินใช้ช่วยตกแต่งกำแพงเมือง ประตูหอขบตักดินแลในจวน
 นอกจวน แลต่อก่อสะพานคลองขวางแลซ่อมแหลมชาย คิดเป็น
 เงินใช้จ่ายหมื่นมีเศษพัน แลที่ลงธนทวีปย์ใช้ช่วยตกแต่งซ่อมแปลง
 แลบริจาคทำบุญให้ทานในการกุศลใหญ่น้อยทั้งปวง เมื่อครั้งเจ้า
 คุณยังไม่เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาได้ยกขึ้นว่าไม่ ยก
 ขึ้นว่าแต่เมื่อเจ้าคุณเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแล้ว โดยยก
 ขึ้นว่าเมื่อเจ้าคุณเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแล้วก็ได้ ยกขึ้นว่า
 แต่การที่ตกแต่งซ่อมแปลงแลบริจาคทำบุญให้ทานในการใหญ่ ๆ
 จึงยกขึ้นว่า ที่ตกแต่งซ่อมแปลงแลบริจาคทำบุญให้ทานเล็ก ๆ
 น้อย ๆ ต่าง ๆ ตามธรรมเนียมนั้นก็มิช้อยมาก หาได้ยกขึ้นว่า
 ไม่ แล้วเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ที่ประพฤติกี่ซึ่งการ
 ทั้งปวงแต่ล้วนจะให้ประโยชน์แก่ตนแลผู้อื่นแล้วจึงทำ แล
 อุดสาหกรรมกระทำสงเคราะห์แก่ญาติ แลกรมการชาวบ้านชาวเมือง
 ทั้งปวงให้ชวนกันทำบุญให้ทาน แลช่วยกันทนบำรุงพระบวรพุทธ
 ศาสนา ให้ทำไร่นาค้าขายหากินแต่โดยสุจริต มิให้คิดลอบลัก

คือชายซึ่งกันแกลกันให้ไ้ความยากแค้น ย่อมว่ากล่าวสั่งสอนชักนำ
 ให้เป็นประโยชน์ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยกันทั้งสอง
 ฝ่าย กรมการทั้งหลายก็พร้อมเพียง ราษฎรชาวบ้านชาวเมือง
 ลุกค้ำวานิชทั้งปวงไ้ทำไ้ไรนาค้าขายหากินก็ชุกชุม จะมั่งมียากจน
 ก็สุดแต่บุญกรรมของบุคคลนั้นเอง มิไ้ใดเขียดเขี่ยนหรือกระยัดเอา
 พิศุทของเงินเข้าของ ๆ ผู้หนึ่งผู้ใดให้ไ้ไ้ความเดือดร้อนหามิไ้ ฯ

๑ เมื่อฉวันเดือนหกแรมสิบค่ำขาลฉศก จุลศักราช ๑๒๑๖
 ไ้ต่อกำปั่นวิเชียรศิริลำหนึ่งใช้จ่ายเงินสิบหกพันมีเศษหกร้อยสี่สิบสอง
 เหรียญ กำปั่นมณีกโลกสมทลำหนึ่งเงินหกพันมีเศษห้าร้อยหกสิบ
 เหรียญ ฉวันเดือนแปดข้มโรงอิฐศก จุลศักราช ๑๒๑๘ ไ้สร้าง
 อุโบสถแลบรมปฏิสังขรณ์กำแพงศิลาวัคมีขนิมาวาส ลงทุนทรัพย์
 ใช้จ่ายเป็นเงิน ๑๕ ๑ ฯ

๑ แลเมื่อฉวันเดือนห้าแรมสองค่ำ ข้มเมียสัมฤทธิ์ศก
 หลวงสวัสดิภักดิ์ซึ่งให้เข้าไปรับราชการอยู่ณกรุงเทพพระมหานคร มี
 หนังสือออกมาถึงเมืองสงขลาว่าพณหัวเจ้าท่านสมหพระกระลาโหมมี
 พระประสาทสั่งว่า ฉเดือนแปดเดือนเก้าข้มเมียสัมฤทธิ์ศก พณหัว
 เจ้าท่านสมหพระกระลาโหมจะออกมาตรวจดูปากน้ำฝ่ายเมืองปากไ้
 แล้วจะมาพักที่เมืองสงขลา ให้จัดแจงปลูกทำเนียบไว้ เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงจากไม้ปลูกทำเนียบไว้ค้อยรับพณหัว

เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมท่แหลมชาย ครันฉนวนเดือนเจ็ดแรม
 สิบค่ำข้มเมี่ยมสัมฤทธิศก เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจง
 กำปั่นวิเชียรศิริให้ขุนพิทักษ์นาเวศเป็นนายลำ กำปั่นมณีกลกสมุท
 ให้หมื่นประสิทธิ์คิงคาเป็นนายลำ ให้หลวงอำนาจกำแหงซึ่งเป็น
 หลวงศรีปกาศกมกำปั่นวิเชียรศิริ ให้ขุนพรหมมนตรี ขุนเสด็จ
 เทหา คุณกำปั่นมณีกลกสมุท เข้าไปรับพลหัวเจ้าท่านสมุห
 พระกระลาโหมณกรุงเทพพระมหานคร ฉนวนเดือนแปดทศิยาสาธ
 ขันคำหนข้มเมี่ยมสัมฤทธิศก พลหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม
 กำปั่นเสนินทรประภิชูออกมาถึงเมืองสงขลา ใต้ขุนพิทักษ์ทำเนียบ
 ซึ่งปลูกไว้คอบริบ ผู้คนซึ่งติดตามพลหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม
 ออกมา ๕๐๐ คนเศษ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้ตั้ง
 โรงครัวควาหวานท่าของเลียงวันละสามเพลามาให้ขัดสน พลหัว
 เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมเที่ยวตรวจดูข้อมกำแพงเมืองทั่วแล้ว ๆ มี
 พระประสาธสังกัยเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ว่าฉเดือนแปด
 เดือนเก้าข้มแมเอกศก พระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมพิตรพระจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชดำเนินออกมาทรงทอดพระเนตร
 ฝ้ายเมืองปากใต้ ให้จัดแจงปลูกพลับพลาไว้คอบริบเสด็จ พลหัว
 เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมพักอยู่ที่เมืองสงขลา ๗ รัตติกัย ๖ ทิวา
 เหากระบิคามทองฝักทองอย่างลอนคอนเล่มหนึ่ง เข็มขัดสายหนึ่ง
 ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กัยยกที่กำแพงเพชรแขวง

เมืองพัทลุงให้เป็นเขตแดนแขวงเมืองสงขลา ครั้นณวันเดือนแปด
ทศกัศฐ์มาสวันเจ็ดค่ำข้มเมียบัณฑิติก เพลา ๔ โมงเช้าพจนท้าวเจ้าท่าน
สมุหพระกระลาโหมลงกำปั่นไฟกลับไปนครเทพพระมหานคร ฯ

๐ ณวันเดือนยี่แรมสิบค่ำข้มเมียบัณฑิติก พระวิเศษ
วงษา ผู้ช่วยราชการเมืองยะหริ่ง เชิญตราพระคชสีห์ออกมาถึง

เมืองสงขลา ในท้องตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมาว่า มี
พระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทคำรัสเหนือเกล้าเหนือ
กระหม่อมสั่งว่า จะเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ทรงเรือ

พระที่นั่งกลไฟออกไปประพาศทรงทอดพระเนตรตามอ่าวคังหัวเมือง
ปากใต้ฝ่ายทะเลตะวันตก ให้สำราญพระราชฤทัยไทย ไปจนถึง

เมืองสงขลา ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงปลูก
พลับพลาที่ข้างหน้าข้างใน ที่สงรับที่เสวย ที่ลงพระบังคน แลที่ห้อง

พระโรงไว้ค้อยรับเสด็จ ณวันเดือนยี่แรมห้าค่ำข้มเมียบัณฑิติก
เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ให้หลวงพิไชยภักดีเมืองวังชิง

หลวงสรประสิทธิ์เมืองพตง หลวงนชิตพิทักษ์เมืองการำ หลวงพิไชย
สมบัติเมืองรัตนบุรี หลวงอภัยภักดีเมืองพวง คุณไพบรพินเคษขันไป

คักไม้เคื่องพลับพลาที่ควนคลัง จากเกณฑ์หัวเมืองฝ่ายปละท่า
ค้องในหลวงเมือง หลวงนา หลวงสิทธิประการจึ่งพระ หลวงภักดี

บริบาลเมืองพโคะ หลวงรโนฎ เป็นจากสืบหมื่น ฯ

๑ ฅวันเตอนสามแรมสิบสี่ค่ำมีเม็ยสัมฤทธิคก นายกลัน
 มหาตเล็กถอนหนังสือพระยาศรีเสาวราชภักคิศรีสมุหพระกระลาโหม
 ฝ่ายปล่าฝิ่งออกมาขบหนึ่ง ในหนังสือนั้นว่าพณหัวเจ้าท่านสมุหพระ
 กระลาโหมมีบัญชาสั่งว่า พระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมพิตรพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชดำเนินออกมาประพาศทรงทอด
 พระเนตรฝ่ายหัวเมืองปากใต้ไปจนถึงเมืองสงขลา กำหนดจะเสด็จ
 พระราชดำเนินมาถึงเมืองนครศรีธรรมราชเมืองสงขลาในเดือนเก้าข้าง
 ขึ้นมีแมเอกศก ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา มีหนังสือ
 ไปหาตัวพระยาแขกหัวเมืองซงชกกับเมืองสงขลา ให้จัดแจงหาของ
 ถวายขึ้นมาเผาทูลฉลองอภิลิพระบาท ให้พร้อมกันที่เมืองสงขลาจง
 ทุกเมือง ในหนังสือพระยาศรีเสาวราชภักคิศรีสมุหพระกระลาโหม
 ฝ่ายปล่าฝิ่งมีเป็นหลายประการ ๗

๑ ฅวันเตอนสิบซนเจ็ดค่ำจุลคักราช ๓๒๒๐ มีเม็ยสัมฤทธิคก
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากรมการ จัดแจงเกณฑ์ไพร่
 ห้าร้อยคน ให้หลวงสมบัติภิมย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา นายกลัน
 นายกิ่ง มหาตเล็ก เป็นผู้กำกับตรวจตราดูแล ให้หลวงศิริสมบัติ
 เป็นนายช่าง หลวงเทพนรินทร์อินทรเคชะ ยกรบัตร เป็นแม่กอง
 หลวงขุนหมื่นคุมไพร่แจกจ่ายกันทำ เข้สารเบิกจ่ายให้ไพร่ทำงาน
 พระราชวังแหลมชายทั้งนั้น เป็นของเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลาทางสน ๗

๐ หลวงศิริสมบัติทำท้องพระโรงใหญ่ ๗ ห้อง ๆ ละ ๗ คอก

ข้อ ๑๐ คอก เสา ๔ วา ๒ คอกใหญ่ ๔ กำกั้ง ๕ ผนังต่ออกอัฐม
ทวายปุกระเบื้องหน้าวิเคลียงสามค้ำน เสาหุ้มผ้าแดงเล็กคอก มีขั้ว
ปลายเสาทุกเสา เคลียงฝาเชื่อมเมืองเงินมีประตู ๘ ประตู ลับแล
เมืองเงินประตูละอัน ๘ อัน มีหน้าต่างรูปไข่ ๘ หน้าต่าง ฝาชั้นใน
ประทับผ้าลายต่างสี อัดมเงินที่ชนลงต่ออกอัฐปุกระเบื้องหน้าวิ เพดาน
ผ้าขาวมีระบาย ๓ ชั้น พัดแพรชั้ววาทา ๒ อัน มีช่อฟ้าหางหงษ์
โบริระกากระจิงจวน หลังคาแล่น่าจั่วหุ้มผ้าแดง ๓

๐ หลังเสวย ๕ ห้อง ๆ ละ ๗ คอก ข้อ ๓ วา เสา ๔ วา

๒ คอก ใหญ่ ๔ กำกั้ง เคลียง ๒ หน้า ผนังสูง ๒ คอก ต่ออกอดมคิน
ปุกระเบื้องหน้าวิ ฉากกระเจกกันห้อง อัดมเงินที่ชนลงลาดค้ำยกฝา
กระแวงอ่อน ขานประตูขานหน้าต่างแม่ฝาไม้ส่ายขั้ว ฝาลายต่างสี
ประทับฝาชั้นใน มีประตู ๔ ประตู หน้าต่าง ๘ หน้าต่าง เสาหุ้มผ้าแดง
เพดานผ้าขาวมีระบาย ๓ ชั้น พัดชั้ววาทา ๒ อัน มีช่อฟ้าหางหงษ์
โบริระกากระจิงจวน หลังคาน่าจั่วหุ้มผ้าแดงหลังท้องพระโรงกลาง

๓ ห้อง ๆ ละ ๗ คอก ข้อ ๑๐ คอก เสายาว ๔ วา ๒ คอกใหญ่ ๔ กำกั้ง

เคลียง ๒ ค้ำน ผนังสูงคอกค้ำต่ออกอัฐมทวายปุกระเบื้องหน้าวิ
อัดมเงินที่ชนลง ๒ ค้ำนต่ออกอัฐปุกระเบื้องหน้าวิ ฝากระแวงอ่อน
ขานประตูหน้าต่าง เช็ดค้ำประตูเช็ดค้ำ ๆ ต่าง แม่ฝาไม้ส่ายขั้ว ฝา
ลายต่างสีประทับฝาชั้นในเสาหุ้มผ้าแดงมีประตู ๒ ประตู หน้าต่าง ๔

นำต่าง เพดานผ้าขาวมีระบาย ๓ ชั้น หลังคาหุ้มผ้าแดงมีชื่อฟ้า
 ไบระกากระจักรวน หลังประอม ๕ ห้อง ๆ ละ ๗ คอก เฉลียง ๓ พน
 กำสูงสองคอกต่อกออิฐ อัดมันที่ขนลงต่อกออิฐลาดกึกกุ่มมีราว
 เหล็ก ฝาเชื่อมกันห้องประอมฝากระแสงอ่อน ยานประตูยานนำต่าง
 เช็ดหน้าประตูเช็ดหน้า ๆ ต่าง แม่ฝาไม้ส่ายบัว ชั้นในประทับผ้าลาย
 ต่างสี ประตู ๓ ประตู นำต่าง ๓๐ นำต่าง เส้าหุ้มผ้าแดง เพดานผ้าขาว
 มีระบาย ๓ ชั้น พัดแพรชั๊กวาคา ๒ อัน หลังคานำจั่วหุ้มผ้าแดง
 มีชื่อฟ้าไบระกาทางหงษ์กระจักรวน กำแพงกระเบื้องปรุกำแพงแก้ว
 กำแพงประตูหุ้มข้างทาบูนวาคเขียน เส้าตรงแลศาลเทพารักษ์ต่อกออิฐ
 แทนปูน หลังเจ้าจอมข้างใน ๔ หลัง ๆ ละ ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก
 เส้า ๑๓ คอก ซื่อ ๖ คอก มีกระดานบนลมฝากระแสงอ่อน กับประตู
 ปันยะปละบุรพประตูหนึ่ง ต้องหลวงอนรักษ์ภูเบศร์ผู้ช่วยราชการเมือง
 สงขลา ให้ขุนสมุห้ยาญชื่อกุมไพโรทำ ฯ

๑ หลังเจ้าจอมผู้น้อยบ้านบุรพบ้านปัจจิม ๒ หลัง ๆ ละ ๗ ห้อง ๆ
 ละ ๕ คอก เส้า ๑๓ คอก ซื่อ ๖ คอก กับโรงราชยานข้างประตูคนวน
 ปละบุรพโรงหนึ่ง ข้างประตูย่ำค่าโรงหนึ่ง โรงละ ๔ ห้อง ๆ
 ละ ๕ คอก เส้า ๘ คอก ซื่อ ๖ คอก ต้องหลวงวิเศษภักดิ์ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา ให้นายกองฉนวนกุมไพโรทำ ฯ

๑ โรงใส่ของ ๒ หลัง ๆ ละ ๖ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก เส้า ๑๓ คอก
 ซื่อ ๖ คอก มีเฉลียงนำมบนลมทุกหลัง ฝากระแสงอ่อน กับ

ประคุดขึ้นประข่างขังจิมตองนายกลันมหาตเล็ก ให้ขุนจางโยคีคุม
ไพร่ทำ ฯ

๑ หลังเจ้าจอมหม่อมแม่ลคร แลหลังเจ้าแก้วใหญ่หลัง

หนึ่ง สองหลัง ๆ ละ ๕ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก เส้า ๑๑ คอก ขื่อ ๖ คอก
มีเฉลียงนำทุกหลัง กับประคุดขึ้นระโรงหัวโตก ต้องหลวงอภัยภักดี
เมืองพวงให้ขุนศรีธำมาธาทำ ฯ

๑ หลังเฉลียงสองชั้นหลังหนึ่ง เส้า ๑๑ คอก ขื่อ ๖

คอก กับประคุดขึ้นระคานทักษิณตองนายคงทำ ฯ

๑ ท้องพระโรงข้างในหลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก มี

เฉลียงรอบ เส้า ๑๑ คอก ขื่อ ๖ คอก มีข้อฟ้าใบระกาทางหงษ์
กระจรวน กับประคุดขึ้นระฉนวน โรงประคุดขึ้นระย่ำคำ ตองนายกลัก
บุตรหลวงพิทักษ์จัตวงศ์ทำ ฯ

๑ หอพระคลังหนึ่งเส้า ๑๑ คอก ขื่อ ๕ คอก ลดมขหัวท้าย

มีเฉลียงข้างนำ มีข้อฟ้าใบระกาพร้อมกับประคุดชานขังจิมตองขุนเทพ
ธำมาธาทำ ฯ

๑ หอเครื่องหลังหนึ่ง เส้า ๑๑ คอก ขื่อ ๕ คอกลดมข

หัวท้าย มีข้อฟ้าทางหงษ์เฉลียงนำ กับประคุดชานข้างบูรพ์ตอง
นายเวียงมหาตเล็กทำ ฯ

๑ หลังลงพระบังคนหลังหนึ่งเส้า ๑๑ คอก ขื่อ ๕ คอก ลด

มขหัวท้าย มีข้อฟ้าทางหงษ์มีเฉลียงนำ กับประคุดนำประคุดหลัง ๆ
ประมตองหลวงเพ็ชรบุรีศรีราชวังเมืองนครบาลทำ ฯ

๑) หลังสร้างหลังหนึ่งเส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๕ คอกกลมขหัวท้าย
มีเฉลียงนำ มีช่อฟ้าหางหงษ์ ต้องนายเวียงมหาดเล็กทำ ฯ

๑) ทิ้งเป็น ๓ ห้องหลังหนึ่งเส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๕ คอกกลมขหัวท้าย
มีช่อฟ้ากันสาตะกระแสงอ่อนรอบคอกชนปลัดนั่งทำ ฯ

๑) หลังหอสาคราคม ๓ ห้องหลังหนึ่ง เส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๕
คอกกลมขหัวท้ายมีช่อฟ้ากันสาตะกระแสงอ่อนรอบ หลวงเทพนรินทร์
อินทรเทศะยกربیตรให้ชนอักษรทำ ฯ

๑) โรงวิเศษหลัง ๓ กัยโรงต่อกันไปหลังหนึ่งหลังละ ๓ ห้อง ๆ
ละ ๕ คอก เส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๖ คอก หลังคาชั้นนยมมีเฉลียงนำ
กัยประตูชั้นนยฆ้างบุรพ์ต้องชนต่างใจทำ ฯ

๑) โรงฆ้างบุรพ์โรงหนึ่งต่อเนื่องกันโรงหนึ่ง ๒ หลัง หลัง
ละ ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอกเส้า ๘ คอกขื่อ ๖ คอก กัยโรงทหารชั้นนย
หลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอกเส้า ๘ คอก ขื่อ ๗ คอก กัยโรง
ทหารชั้นนยหลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอกเส้า ๘ คอก ขื่อ ๗ คอก
มีเฉลียงนำต้องชนกลางวังทำ ฯ

๑) โรงโตกหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๗ คอกเส้า ๘ คอก ขื่อ ๘ คอก
กัยโรงม้า ๒ โรง ต้องชนศิริโยธาทำ ฯ

๑) ประตูใหญ่ฝ่ายบุรพ์ฝ่ายทักษิณฝ่ายขจีมแลประตูออก
หลวงเทพนรินทร์อินทรเทศะยกربیตรให้ชนหมื่นทำ ฯ

๑) ค่ายรว้แตะตรงชั้นนอกทั้งนั้น พระมหานภาพปราย
สงครามพระจนะเป็นผู้สั่งไม้ ไม้ไผ่กระแตะชั้นในแลค้เรือกตะพาน

ทั้งสามสะพานไม้ไผ่แม่ผา นายกล่อมผู้ว่าราชการเมืองเทพาเป็น
ผู้ส่ง ประคบน้ำใบใหญ่ขึ้นนอกเสาศามวาสสองคอกเนื้อใหญ่ ๓ กำกึ่ง
ในหล่อมสูง ๓๐ คอก กว้าง ๕ คอกอยู่ในท้องพระโรงท่า ๗

๑ แลศาลาลูกขุนซ้ายขวาหลังคาชั้นยี่มีเฉลียงรอบ เส้า ๘
คอกขอ ๖ คอกสองหลัง ๆ ละ ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก หลวงเทพ
นรินทร์อินทรเคชะยกมารับตัวให้ขึ้นหมั้นท่า ๗

๑ สระโบกขรณีทั้งนอกทั้งในแลโรงมอญขึ้นนอกชั้นในระทม
กันท่า ๗

๑ แลค้ำยขึ้นนอกทกลมพระราชวังด้านซ้าย ๓ เส้น ด้าน
แป้ห้าเส้น วางหัวเข็มอครหางเข็มทักษิณ พลับพลาหน้าหลังหนึ่ง
๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอกเส้า ๘ คอก ซีก ๖ คอกเฉลียงรอบ มีช่อฟ้า
ใบระกากระจงวน กบี่สะพานฉนวนรับเสด็จยาวเส้นห้าวา ต้อง
หลวงเพ็ชรศิริศิริราชสงครามปลัดให้ขึ้นอักษรเส้นห้าทำ ๗

๑ สะพานฉนวนเจ้าจอมหม่อมช้างในท้องหลวงพลฤทธิพิไชย
ท่า ๗

๑ แลถนนตั้งแต่ประตูใหญ่พระราชวังฝ่ายอครกว้าง ๗ คอก
ยาว ๓ เส้นปฐิฐุตลอดถึงฉนวนนำท้องขุนศิริโยธาท่า ๗

๑ ระยะเวลาสถลมารคตั้งแต่ประตูพระราชวังฝ่ายบรพ์ ตลอด
ไปถึงต้นเขาคังถวน ๓๒ เส้น ตั้งแต่ต้นเขาคังถวนถึงพลับพลา

กว้าง ๘ เส้น กับพลับพลากลางหลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอก
เส้า ๘ คอกขอ ๗ คอก เฉลียงรอมมีช่อฟ้าใบระกากระจิงรวนต้อง
หลวงระโนฎทำ ฯ

๑ ตั้งแต่พลับพลากลาง ถึงพลับพลาพระเจดีย์ ๒ เส้น กับ
พลับพลาบนเขาพระเจดีย์หลังหนึ่ง เส้ายาว ๗ คอกขอ ๔ คอกคืบ
เฉลียงรอมมีช่อฟ้าใบระกากระจิงรวน ต้องหลวงเทพมณฑ์ยรนำ
วังทำ ฯ

๑ แลระยะทางสถลมารค เขาแก้วเสด็จตั้งแต่พลับพลาหน้าริม
ทเลฝ่ายบูรพ์ตลอดไป ถึงพลับพลาต้นเขาแก้วเสด็จ ๓๓ เส้น ตั้งแต่
แต่พลับพลาต้นเขาแก้วเสด็จถึงพลับพลาบนเขา ๒ เส้น ตั้งแต่พลับพลา
ต้นเขาแก้วเสด็จถึงพลับพลาภาวสำโรง ๑๘ เส้น ตั้งแต่พลับพลาภาว
สำโรงถึงประตูไชยยุทธานะ ๘๐ เส้น รวมกันสองร้อยมีเศษ
สิบแปดเส้น กับพลับพลาบนเขาแก้วเสด็จหลังหนึ่ง ต้นเขาแก้วเสด็จ
หลังหนึ่ง พลับพลาข้างอกร ตะพานคลองสำโรงหลังหนึ่ง เส้ายาว
แก้วคอกขอ ๖ คอก ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอก เฉลียงรอมมีช่อฟ้าใบ
ระกากระจิงรวน ต้องหลวงเทพสุรินทร์อินทรวเสนาห้ามหาศไทยทำ ฯ

๑ แลระยะทางสถลมารค ตั้งแต่ประตูพระราชวังฝ่ายบูรพ์
ตลอดมาจนถึงช่องเขาคังกวอน ๑๘ เส้น ตั้งแต่ช่องเขาคังกวอนถึงประตูพยัคฆ
นามเรื่องฤทธิ ๒๔ เส้น ตั้งแต่ประตูพยัคฆนามเรื่องฤทธิถึงประตู
วิทม์ชัณมิมาวาส ๒๔ เส้น ตั้งแต่ประตูวิทม์ชัณมิมาวาสถึงทางตลาด

สักก ๕ เส้น ตั้งแต่ทางตลาดสักกถึงประตูพทธรักษา ๓๘ เส้น
ตั้งแต่ประตูพทธรักษาดังขอมเทเวศร์บริรักษ์ ๕ เส้น ตั้งแต่ขอม
เทเวศร์บริรักษ์ถึงทางถนนวัดแจ้ง ๖ เส้น รวมกัน ๑๐๑ เส้น มีเศษ

๑๕ วา ต้องหลวงพิทักษ์โกษาคลังจัดแจงขนาน้ำที่ให้ช่วยกันทำ ๓

๑ แต่ทางนำวัดมีขมิ้นมาวางตลอดมาจนถึงทางสักกกลางตลาด
ใหญ่เนื่องมาจนถึงขอมเทเวศร์บริรักษ์ ขุดคลองข้างตอก่อด้วยศิลา
กลางมรดกประสมดินแดงปนทรายคปนระบายเลนเคียนสอาดจนถึงขอม
เทเวศร์บริรักษ์เจ้าน้ำที่นำร้านช่วยกันกระทำ ๓

๑ แลผ้าห่มหลังคาผ้าแดง เลือคนกหื้อเส้าผ้าขาวเพดานมี
รบายสามชั้น ผ้าลายผ้าขาวปักผ้าชั้นในพลับพลาใหญ่น้อยทั้ง ๒๒ หลัง
แลผ้าแดงผ้าเขียวผ้าเหลืองตัดขึงพันัก ต้องหลวงเพ็ชรพยาบาลคุม
พวกช่างกระชายทำ ๓

๑ พักแพรชั้ววาทาหลังท้องพระโรงหลังประณมหลังเสวย
หลังละ ๒ พัก รวมกัน ๖ พัก ต้องหลวงบำรุงชลธารจัดแจงให้เงิน
เยียนสายให้หู้ทำ ๓

๑ แลทำเนียบเจ้าคุณกระลาโหมหอนั่งเส้า ๑๓ คอก ขื่อ
๘ คอกเฉลียงรอบ ห้องนอน ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอก เส้า ๑๓ คอก
ขื่อ ๗ คอก หลังหม่อม ๒ หลัง หลังละ ๕ ห้องมีเฉลียงนำทกหลัง
เส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๖ คอก โรงของคาวของหวานสองหลัง ๆ ละ ๓
ห้อง โรงอาบน้ำโรงทุ่งพันดินพันฟาก ฝาตีแผงกะแฉงอ่อนโรง

มอญเล็กน้อยรายรอบ กแต่รวัวประตูดรางชั้นในชั้นนอก บ้านขอ ๒
เส้น บ้านแป ๓ เส้น นำทำเนียบไปบุรุษ แลทำหน้าที่ต่างกรม
แลเจ้าทหารมีใต้ สองทำหน้าที่อยู่ปละบุรุษ ผินหน้าพระตำหนักมา
ข้จนิม ทำอย่างเดียวกันกับทำเนียบเจ้าคุณกระลาโหม เครื่องประดับ
ประตาสารพักก็เหมือนกัน แลที่อยู่ทั่วพระยาข้าราชการที่ตามเสด็จ
ออกมาก็มีอยู่มาก ฯ

๑) บ้านบุรุษเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง สงขลาจกให้หลวง
ระโนง ขุนเทพอาญา ขุนปลัดนี้้ง คุมขุนหมื่นนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อ
เพลิงรายล้อมประจำรักษา ฯ

๑) บ้านทักษิณหลวงทิพมนตรีศรีราชสมโภช กรมนา หลวง
พิไชยชาญณรงค์ ขุนเทพสุภาแพ่ง คุมขุนหมื่นนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อ
เพลิงประจำรักษา ฯ

๑) บ้านข้จนิมหลวงพลฤทธิพิไชย ขุนศิริโยธา ขุนไชยชาญ
ยุทธ คุมขุนหมื่นทหารนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อเพลิงประจำรักษา ฯ

๑) บ้านอัครหลวงภักดีบริบาลโคะ ขุนต่างใจ ขุนอักษร
กุมขุนหมื่นทหารนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อเพลิงประจำรักษา ฯ

๑) ถัดออกมาทำเนียบเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
แลพระสุนทรนุรักษ์ หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ หลวง
วิเศษภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แลหลวงเทพนรินทร์อินทร
เคชะยกรบัตร์ หลวงพิไชยเสนา อยู่คอยตรวจตรา หลวงพิทักษ์

โยธา ขุนสวรรค์ เป็นผู้ถือใบอนุญาตซื้อขายสิ่งของทั้งปวง หลวงเทพ
เสนาเป็นกองส่งน้ำสรงน้ำส่วย แลไม้ฟัน น้ำในกำปั่น ต้องหลวง
ไชยประสาเป็นผู้จัดแจงเรื่องเลขส่ง ขุนท่าชลธิ เป็นกองเรือสำหรับ
บรรทุกของขนลงในเรือ ขุนแก้วเสนาคุมไพร่ ๔๐ คน เป็นผู้รับผู้จ่าย
ผักปลาแลส่งฟันน้ำในครัวทุกโรง ฯ

๑ ของเสวยแลของเจ้านาย ขุนจิตรโกชนาเป็นพ่อครัว
โรงหนึ่ง โรงครัวชั้นเลวลงมา หมั้นจรวารี หมั้นศรีสาคร หมั้นเทพ
พานิช เป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษาโรงหนึ่ง โรงครัวไทยของดาวครัว
หนึ่ง ของหวานโรงหนึ่ง โรงหมากพลูโรงหนึ่ง สามโรงสำหรับ
เลี้ยงเจ้านายแลเจ้าจอมข้างใน คุณแม่เนี้ยว คุณจอมจัน ๒ คนกลืน
แม่นุ่ม เป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษา โรงครัวไทยเลวโรงหนึ่งสำหรับเลี้ยง
รักษาไพร่ พวกทหาร จำทวนเป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษา โรงครัวไทย
ของดาวโรงหนึ่งของหวานโรงหนึ่ง สองโรง สำหรับเลี้ยงกรมการ
แลพวกประจำนาค้าน พวกใช้การเบ็ดเสร็จทั้งปวงต้องคุณเรือนออก
เป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษา โรงใต้โรงเทียนโรงน้ำมันโรงน้ำชา ขุน
อินทรมณฑะบุตร ขุนอักษรเลข เป็นผู้เบิกจ่าย โรงครัวแขกของดาว
ของหวานโรงหนึ่ง หวานหมะภรรยาพระยาพะหรั่ง หลวงศรีปศุภา
หลวงสุริยวงษา หลวงฤทธิเทวา ขุนหมื่นพวงล้อมเลี้ยงรักษา รวม
กัน ๘ โรง เข้าสารเงินทองใช้จ่ายชอกชัยเขาชอสรรพสิ่งของทั้งนั้น

๒ คุณจันนี้เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๓ อยู่มาจนรัชกาลที่ ๕

หลวงบำรุงอากร กิมสุข ขุนภักดีขจร ยกเสง แลเส้มยนมาของเป็น
ผู้เบิกจ่ายให้ใช้สอย แต่สิ่งของเงินทองทั้งนั้นเป็นของเจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาทั้งสิ้น ฯ

๑ เครื่องเงินแลเครื่องลอนคอน สรรพสิ่งของเครื่องประดับใน
ท้องพระโรง กำมะหยี่ไหมทแพรขี้ศตอขัดลัด ผ้านลายสีต่างกัน
ผ้าสำน ผ้าแดง ผ้าขาว ผ้าดำ ผ้าเขียว ผ้าปักโตก ผ้ารองโตก
แลเตียงนอน ผ้าเช็ดมือไม้ ผ้าเช็ดมกระเจก แลกระเจกฉาก กระเจก
เงา กระเจกแขวน โคมหวด โคมหม้อ โคมฝา โคมลำโพงจอกแก้ว
กระตาศอังกฤษขี้ศตอ ทองคำเปลวขี้ศตอใช้ ทองคำทรายทำเข้า ทอง
คำไขก้ำไหล่ทาโตก ทากะโถน ทองคำแท่งทองคำทรายถววย คิยก
ทำประทมธาวาแลแผ่นลาดทำอิมเงินที่ขนลง ตาปูเหล็กทองใหญ่่น้อย
ใหม่ป้อ่านลกค้ายใช้สอย เข็มอังกฤษเข็มเงินสำหรับกลัดเข็บ โตก
เกาออังกฤษสำหรับนั่งตงของเสียงข้าราชการ แลพิศุขชักโยกวาตา
เสื่อออน เสื่อลาย เสื่อหวาย เสื่อกระเจก เสื่อตริงگان มูลไม้ไผ่
แฮมย แลเครื่องวาทเครื่องเขียน น้ำประสานทอง น้ำปรอท น้ำรัก
น้ำมันตงอิว ชัน ทินแดง กระเบื้องปรุ กระเบื้องนำววิ ปูน อีฐ
ศิลาอ่อน บรรดาของประดับประดาใช้จ่ายคิตรายรวมเป็นเงินยี่สิบเจ็ด
พันเหรียญมีเศษร้อย ฯ

๑ ที่ท้องพระโรงนำ ท้องพระโรงใน หลังเสวย หลัง
ประธม หลังพระที่นั่งเย็น หอส้าตราคม หอพระ หอเครื่อง

หอสรง หอลงพระบังคน แลหลังพระนางนาฏราชเทวี หลังเจ้าจอม
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย หลังพวกหม่อมแม่ละคร หลังท้าววรจันทร์ ท้าวสมศักดิ์
 โรงพระตำรวช้ายขวา โรงทแกล้วทหาร เจ้ากรม ปลัดกรม โรง
 ราชยาน โรงประตูย่ำคำ โรงวิเศษ โรงหมอ โรงเครื่อง โรงภูษา
 มาลา คลังซ้าย คลังขวา คลังวิเศษ คลังมหาสมบัติ ศาลาลูกขุน
 ช้ายขวาบรรดาอยู่ในพระราชวัง ตลอดไปถึงทำเนียบเจ้าคุณกระลาโหม
 แลพระตำหนักเจ้าค่างกรมแลเจ้าหากกรมมิได้ แลที่อยู่ท้าวพระยา
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยบรรดาที่ตามเสด็จมา เครื่องประดับประดา
 สรรพสิ่งของเบิกใช้ จ่ายเป็นของเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาทั้ง
 นั้น จนถึงวันเสด็จพระราชดำเนินมาจนเสด็จพระราชดำเนินกลับ จะได้
 กระแจะเอาสรรพของกินใช้แก่ราษฎรชาวบ้านชาวเมืองหามิได้ ฯ

๑ ครั้นวันเดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ให้หลวงสมบัตินิรมย์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา กับ
 นายทัตมหาเด็ก แลหลวงเทพมาลา ขุนพรหมมนตรี กรมการ
 ขกายนวเชยรศิโรลาหนึ่ง กำนันมณฑลกลอสุมทลาหนึ่ง กำนันทริฎ
 ยักษาลาหนึ่ง ไปรับเสด็จพระราชดำเนิน หลวงสมบัตินิรมย์ ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา นายทัตมหาเด็ก^๓ หลวงเทพมาลา ขุน

๓ หลวงสมบัตินิรมย์คนนี้
 ในรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นพระยาสมบัตินิรมย์
 สงขลา เมื่อนายทัต มหาเด็กนั้น
 รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นพระยาหนองจิก

เป็นบุตรเจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์ ชื่อ ชุ่ม
 แล้วเป็นพระยาสงขลา ต่อเจ้าพระยา
 เป็นบุตรเจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์ ใน

พรหมมนตร์ ๔ ใต้ไปเฝ้ารัชเสด็จสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เข
 เลาหมวก ๕ แล้วเจ้าคุณกระลาโหมให้หลวงสมบัติภิรมย์ ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา นายทักมหากเล็ก ขึ้นอยู่เรือเสฉนินทรประทีพ
 ภัยพณหัวเจ้าท่านเจ้าคุณกระลาโหมตามเสด็จมาเมืองนครศรีธรรม
 ราช ให้ขุนพรหมมนตร์พากันขึ้นเรือเสฉนินทรกลับมากวายนเรือเข้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้ทราบ ขุนพรหมมนตร์มาถึงเมือง
 สงขลาณวันเดือนเก้าขึ้นสิบสามค่ำ ขุนพรหมมนตร์กราบเรียนว่าทรง
 กำหนดว่า เดือนเดือนเก้าขึ้นสิบสองค่ำจะให้ถึงเมืองนครศรีธรรม
 ราช จะทรงประทับอยู่เจ้าคราตรี แล้วจะเสด็จพระราชดำเนินมาณ
 เมืองสงขลา เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ทราบความ
 ตามขุนพรหมมนตร์กราบเรียนแล้ว โปรดสั่งกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย
 แลเจ้านาทพนักงานบรรดาถูกต้องในตำแหน่งที่ จัดแจงตระเตรียม
 ไว้ให้ลงไปอยู่รับราชการอยู่ที่แหลมช้ายด้วยเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ให้หลวงเพชรศิริศรีราชสงครามปลัดคุมขมนนอน
 เฝ้าประจำรักษารับราชการอยู่ณศาลากลาง ให้หลวงอินทราญา
 นครบาลในคุมไพร่ทำรมโรง ก่อเพลิง คอยระวังรักษาประตูปักษณนาม
 เรืองฤทธิ ให้หลวงศุภมาตรา หลวงนุชิตพิทักษ์ จางวางเวรทนาย
 ขุนบริรักษ์ราชกิจ นอนรักษาอยู่บนจวน ฯ

๑ ครั้นณวันเดือนเก้าขึ้นสิบห้าค่ำเวลาเช้า หลวงสมบัติภิรมย์

ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา มาถึงเมืองสงขลา กราบเรียนเจ้าคุณผู้
 สำเร็จราชการเมืองสงขลาว่า ส้มเต๋จี่พระเจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จ
 พระราชดำเนินมาถึง ปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราชฉนวนเดือนเก้าขึ้นสิบ
 เช็ดค่ำ ทรงประทับอยู่ในเรือพระที่นั่งสองราตรี ฉนวนเดือนเก้าขึ้น
 สิบสองค่ำเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับที่พลับพลาเมืองนครศรีธรรม
 ราช ๗ ทำพลับพลายังไม่แล้วเสร็จเกิดความวุ่นวาย ๕ ทรงชกเคือง
 อยู่มาก เจ้าคุณกระลาโหมก็เอาพวกตำรวจแลพวกทหารในให้ช่วย
 ระดมกันทำทั้งกลางวันกลางคืนจนเสร็จ แล้วทรงกำหนดว่าฉนวน
 เดือนเก้าแรมหกค่ำจะเสด็จมาประทับที่เรือพระที่นั่ง ฉนวนเดือนเก้า
 แรมเจ็ดค่ำจะเสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองสงขลา สิ่งอื่นใดที่
 ยังไม่พร้อมให้จัดแจงเสียให้พร้อม พอเวลาบ่าย ๕ โมง หลวงวิเศษ
 ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา มาถึงเมืองสงขลาอีกแล้ว กราบ
 เรียนว่าเจ้าคุณกระลาโหมให้ รียบมาขอจะให้ปลูกโรงละครพลับพลา จะ
 ทรงละคร กีบวอสำหรับเจ้าจอมจะชิวไวส์ก ๑๕ วอ เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลา กับพวกกรมการทั้งนั้น ให้ระดมกันทำโรงละครแล
 พลับพลาทรงละคร กีบวอ ๑๕ วอ ทั้งกลางวันกลางคืน สอง
 วันแล้วเสร็จ ๗

๕ เวลานั้นเจ้าพระยามนคร น้อยกลาง บ๊วยเป็นอัมพาตมารับเสด็จไม่ได้ ผู้น้อย
 จัดการจึงวัน ที่สงขลาเอาใจใส่สืบสวนร้ายดี เนื่องในความอริกันระหว่าง ๒ เมือง
 ดังอธิบายไว้ในเรื่องจดหมายบอกข่าวเจ้าพระยามนคร ซึ่งพิมพ์ไว้ต่อไปในสมุดเล่มนี้

๑ แลในฉวันเดือนเก้าชัณศิบห้าค่ำราตรีคนนั้นประมาณ ๔ ทุ่ม
 เป็นจันทร์อุปราคาจิบมาแต่ทิศอีสานจนหมด เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลาแลกรมการทั้งนั้นกำลังรีบเร่งทำงานอยู่ หาทันได้ก็เมื่อ
 พระจันทร์เป็นอุปราคาไม่ ต่อได้ยินเสียงขลุ่ยออกกะทกชนว่าเป็นจันทร์
 อุปราคาจึงรู้ ฉวันเดือนเก้าแรมค่ำหนึ่ง พวกกองฉนวนซึ่งได้ตาม
 พระยากลั่นต้นมาถึงเมืองสงขลา ฉวันเดือนเก้าแรมสองค่ำจากฉลั่น
 ตำรวจกองตรวจล่องนำมาถึงเมืองสงขลา เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลาให้นำจากฉลั่นตำรวจเที่ยวตรวจฉลั่นทุกแห่ง จากฉลั่นตำรวจ
 ตรวจว่าถูกฉนวนงามถึงฉลั่น ฉวันเดือนเก้าแรมสามค่ำหลวงสวัสดิ
 ภักดีมาถึงเมืองสงขลา กราบเรียนเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลาว่า มีผู้ไปกราบเรียนเจ้าคุณกระลาโหมที่เมืองนครศรีธรรมราช
 ว่า ท้องพระโรงเป็นช่องอยู่หลายแห่งหามีบานปิดไม่ ให้เร่งทำ
 เสียให้แล้ว ถ้าไม่แล้วเสียถึงมาฉจะเกิดความ เจ้าคุณกระลาโหม
 ให้วิตถึงเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาอยู่มากจึงให้รีบมา เจ้า
 คุณผู้สำเร็จราชการเมือง สงขลาให้หลวงศิริสมบัตินำหลวงสวัสดิภักดี
 ไปตรวจดู เห็นบานประคิมิตฉถึงงามดี หาเหมือนผู้ไปกราบเรียน
 เจ้าคุณกระลาโหมไม่ ฉวันเดือนเก้าแรมสี่ค่ำคอยกำขันธ์ไปอยู่ฉวันหนึ่ง

๒ ฉวันเดือนเก้าแรมห้าค่ำเรือศักระฉนวนกรมหม่นวรจักร กับ
 เรือท้าวพระยาข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยมาฉถึงหลายลำ ฉวันเดือนเก้า

แรมเจ็ดค่ำเพลาเที่ยง กำปั่นไฟเสฉินทรประติษฐเจ้าคุณกระลาโหม
 มาทางนอกเกาะหนทอลง เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แล
 กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยลงไปรับ เจ้าคุณกระลาโหมลงเรือล่องยท
 ขนตามฉนวนกลาง ทพลับพลาริมน้ำแล้วก็เลยเข้าไปในท้องพระโรง
 ข้างหน้าแลข้างในแลเครื่องประทับประทาบแล้ว ก็เดินยิ้มออกไป
 ทำเนียบที่เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาปลูกไว้คือยรับ เจ้าคุณ
 กระลาโหมคุยทั่วแล้วออกมาที่นั่งหน้าหอ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลาให้หลวงอนุรักษ์ยกยศร์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แล
 ขนหมันมีช่อกโทกใส่เครื่องเกาเหลาตั้งไว้ เจ้าคุณกระลาโหม
 เป็ดฝาช่อก ว่ามาถึงเมืองสงขลาแล้วจะกินเข้าดักที่ เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาให้หลวงอนุรักษ์ยกยศร์ ผู้ช่วยราชการ เฝ้าทอยู่
 จนแล้ว ครู่หนึ่งพระยามนตรีศรีวิชัยแลท้าวพระยาข้าราชการผู้ใหญ่
 ผู้น้อยมาถึงหลายลำ พอเพลาย่ำ ๕ โมงเศษ เรือพระที่นั่งกำปั่น
 กัดไฟมดี่เมฆลาดังเกาะหนเพลาย่ำ ๕ โมงเศษ ทรงประทับอยู่แต่
 ทิวาจนพลยค่ำ ถึงเพลาท่ำโมงเศษรับสั่งให้หาเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ๆ ก็ลงไปเฝ้า ตรัสถามว่ามาแล้วฤา เขาบอกข่าวว่า
 ทำแข่งแรงนักหนา ลงทุนใช้จ่ายเงินทองมากมาย เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลา กราบบังคมทูลว่าสิ้นเขตรแดนเพียงนั้นแล้ว
 ทรงเสด็จพระราชดำเนินมา ควรทำฉลองพระเศษพระคุณให้เต็มมือ
 แล้วตรัสถามว่าเจ้าชีวิตรแต่ก่อน ๆ ใครท่อนมาถึงเมืองสงขลาบ้างฤา

เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลว่ายังไม่เคยเสด็จมา
 เสด็จแต่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จมาประทับที่เมืองสงขลา
 แล้วเลยลงไปค้เมืองตานี ใต้บนนางพระยาตานีเข้าไปณกรุงเทพ
 พระมหานครนานแล้ว เกล้ากระหม่อมจำมิได้ แล้วศรีสุวรรณข้า
 อสุ้าห์มาให้ถึง ครั้นทำหนักหนาท้งั้น มาจะเรียกวังสงขลาเสียเถิก
 แล้วทรงพระสรวล ถามถึงพระครูญาณโมฬีว่าคณะมีอยู่ไหน กราย
 บังคมทูลว่าอยู่วัดคอนแยม แล้วถามถึงพระยาเยหริงแดง แลพระ
 วิเศษวังษา ผัง ว่าลคพระยาเยหริงทองอยู่เข้ามาถึงแล้วฤ เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลว่าเข้ามาถึงแล้ว พวก
 พระยาแขกหัวเมืองก็เข้ามาพร้อมท้งสิ้น แล้วศรีสุตามเมืองพัทลุง
 แลทะเลสาบอยู่ข้างไหน กรายบังคมทูลว่าอยู่ไปข้างปัจจิม แล้ว
 ศรีสุว่าเรือตกอยู่ข้างหลังมากยังมาไม่ถึงพร้อม วันพรุ่งนี้เช้าข้า
 จะขึ้นไป แล้วเสด็จเข้าที่ประธม เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 กรายถวายบังคมลากลับมา ทรงประทับอยู่ในนาวาราตรีหนึ่ง ฯ

๑ รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมแปดค่ำเพลาเช้า เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้หลวงอนรุักษ์ญายเขตร์ผู้ช่วยราชการเมือง
 สงขลา แลนายกล่อมผู้ว่าราชการเมืองเทพา ยกเครื่องเกาเหลา
 ลงไป กับสำรับเจ้าจอมหม่อมข้างใน แลข้าราชการที่อยู่ในเรือ
 พระที่นั่ง ๒๐ สำรับ พระนายศรีสวรรค์ ๗ ก็ยกเครื่องเกาเหลาเข้าไป

ถวาย ทรงเสวยแล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งล่องบกลงไปทอศพระเนตร
 คีลาเสด็จโลหมุ่^๘ แล้วเสด็จกลับมา เพลาย่ำโมงเคษยามพฤทัยคิ
 ฤกษ์ ๓ พระอาทิตย์อยู่รายสิ่ง^๙ พระจันทร์อยู่รายเมษ พระอังคาร
 อยู่รายกรกฎ พระพุธอยู่รายสิ่ง^{๑๐} พฤทัยคิอยู่รายเมถุน พระศุกร
 พระเสาร์อยู่รายกรกฎ พระราหูอยู่รายมังกร ลักษณะอยู่รายอนุ
 ยิงบนเรือพระที่นั่ง แลเรือกำปั่นตลอดวง ๒๑ นิต จึงเสด็จพระราช
 ดำเนินลงเรือพระที่นั่งล่องบกลงมาประทับที่ฉนวนครุหนึ่ง แล้วเสด็จ
 พระราชดำเนินไปทอศพระเนตรปากน้ำแหลมช้าย แล้วเสด็จกลับ
 มาประทับที่ฉนวน จึงเสด็จขึ้นทรงพระยานมาศกับพระเจ้าหน่อ ๒ องค์
 ชาวพนักงานก็ตีกลองทองเหลืองเครื่องประโคมแตรซอชลุ่ย ทหาร
 พลกลียายชายหญิงแยกขบวนปลายหอก เจ้ากรมปลัดกรมพระตำรวจ
 ซ้ายขวาซัดกระบี่บังทอง ตำรวจเลวซ้ายขวาถือหว่านนำแห่เสด็จ
 พระราชดำเนินเข้าสู่พระราชวัง ทรงประทับที่เกยไต้ระนำกำแพง
 แก้วกับพระเจ้าหน่อ ๒ องค์ แล้วเสด็จลงดำเนินเข้าในท้องพระโรง
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงก็ตามเสด็จเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระ
 บาทพร้อมกันในท้องพระโรง พระองค์ทอศพระเนตรโถกเครื่อง
 กาแฟกะโถนแก้ว แล้วตรัสเรียกพระยาพิทลุงให้ทูลว่าของเขาทำคิ
 ทรงลูปคลำว่างทงาม แล้วตรัสกับเจ้าคุณกระลาโหม ว่าเครื่อง
 กาแฟแต่ก่อนเขาให้สำรับหนึ่งแล้ว แต่โถกที่หล่อนั้นทำตามตัวอย่าง

๘ เป็นศิลาใต้น้ำ ศิลาแปรงหมุ่ ฤทธิลาสมิหว่า ถี่เรือค

เก้าอี้ ทองที่ทาบข้างอยู่สักหน่อย แล้วทรงประทับบนเก้าอี้พระหัตถ์
 ลุกคลำไปมา ตรัสกับเจ้าคุณกระลาโหมว่า จากไม้ที่เขาใช้
 เขามาแต่แห่งใด เจ้าคุณกระลาโหมถามเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ๆ กรายทูลว่าเขามาแต่เมืองจนะ เมืองเทพา เมืองตานี
 เปนแต่ไม้ขี้ยาเลยไม่สู้ดี ถ้าจะใช้ไม้ดีต้องไปเอาใครบใช้ไม้ที่เมือง
 พัทลุง จึงตรัสว่าเมืองสงขลาแผ่นดินน้อยนักนึกเดียว ถ้าเอา
 แผ่นดินเมืองพัทลุงมาเปอนันเดียวกับเมืองสงขลาเห็นจะดี พระยา
 พัทลุงเฝ้าอยู่ด้วย แล้วตรัสว่าพระแท่นเขาทำแข็งแรงกะตึกที่อยู่ที่
 แต่เปอนอย่างมอญ แต่ระบายเพดานนั้นทรงตรัสว่าพระกลดวังน่า
 เจ็ดชั้น พระกลดวังหลวงเก้าชั้น ระบายเพดาน ๓ ชั้นท่งสั้น ระบาย
 เพดานนี้ ๕ ชั้นเปอนอย่างใหม่ดี แล้วตรัสว่าขัวเขากำกันอะไร เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กรายยังคมทูลว่าทำกันราง ทรง
 พระสรวลว่าอย่างใหม่ แล้วตรัสถามเจ้าคุณกระลาโหมว่า ฝาเซียม
 แลล้วยแลไปซื้อมาแต่เงินฤๅซื้อมาเมื่อใด เจ้าคุณกระลาโหมกราบทูลว่า
 เมื่อเจ้าคุณกระลาโหมออกมาได้ว่าไว้ให้ทำพลับพลา จึงเจ้าคุณผู้
 สำเร็จราชการเมืองสงขลาจักแจงไปซื้อมาแต่เมืองแหมมย ทรงทอก
 พระเนตรล้วยแลแล้วตรัสว่าเขียนเรื่องสามก๊กสนุกดี แล้วเสด็จ
 เทยวทอกพระเนตรหลังเสวย หลังท้องพระโรงกลาง หลังประธม
 แล้วเสด็จลงมาตามมอญจันท์ประตูหลังอินลาคด้วยคิบบก ชมสวนที่

ชานนำท้องพระโรงข้างใน ทรงเกิดเอาพลมาสองใบทรงถือออกมา
 นำท้องพระโรงอีกเล่า ครัสัยบอกเจ้าคุณกระลาโหมว่าข้างในหลังเสวย
 หลังท้องพระโรงกลาง หลังประนม เขาทำหมคจกงามก็ มีส่วนมีพลู
 สุกถ่านทำแฉงแฉง ลงทลงรอนใช้จ่ายเงินทองมากมายนักหนา
 แล้วเสด็จขึ้น เจ้าคุณกระลาโหม แลเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลา ท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาททงนกลบออกมา พอ
 ฝนตกลง ครั้นฝนหายแล้ว เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 ก็จัดแจงเลี้ยงขนนางท้าวพระยาชงตามเสด็จพระราชดำเนินมาทั้งสิ้น
 เจ้าต่างกรมแลหากรมมิได้ทั้งนั้น ให้ยกของใส่โต๊ะเงินไปถวายตาม
 ท้ายขันทุก ๆ องค์ พอเพลาลบค่ำทุ่มเศษ เสด็จลงไปพลับพลา
 นึกขี้เจ้าคุณกระลาโหมในที่มีศ ครัสัยกับเจ้าคุณกระลาโหมเขา ๆ ไม่
 ใตยีน แล้วเสด็จกลับมาทรงประทับที่ประตูใหญ่พระราชวังชั้นนอก
 ครัสัยว่าเมืองตวันตกตวันออกข้างปากใต้ฝ่ายเหนือที่ไปแล้ว ๆ จนมาถึง
 เมืองนี้ เมืองเขาสุกถ่านผู้คนมั่งคั่งมาก มีแต่จะจำเวิญขึ้นไป
 เมืองอินชยบะสูเขาไม่ได้ แล้วเสด็จเข้ามาชมศิลาที่ปากสระว่าเป็น
 โมรารามก็ ต่อเมื่อจะกลับไปให้ขอไปยัง แล้วเสด็จเข้าท้อง
 พระโรง ครัสัยเรียกชาตรีไปทรงที่ริมกำแพงกระเบื้องประตูชั้นใน ทรง
 ประทับเห็นอกกำแพงกระเบื้องประตู นายบุญคงบุตรหลวงปลัดเมือง
 สงขลาต้องเทียบให้ทรงทอดพระเนตรชาตรีถึง ๒ ยาม แล้วทรงพระ

ราชทานเงินตราให้พวกเขาทวีขึ้นกัน ๔๐ บาท ให้สร้างเครื่อง ๔๐ บาท
 เสรีแล้ว เสด็จเข้าข้างใน รัชสิ่งเรียกพระยาไภยนฤทธิ^{๑๑} จางวาง
 เจ้ากรมพระตำรวจเข้าไป ให้พระยาไภยนฤทธิสองเทียบนำเสด็จ
 พระราชดำเนินเที่ยวทอดพระเนตรตามท้อง พระโรงใน แลเรือนพระนาง
 นาฏราชเทวี แลเรือนเจ้าจอมหม่อมแม่ละคร แลเรือนท้าววรจันทร์
 แลท้าวสมศักดิ์ เรือนเก่าแก่ผู้ใหญ่ผู้น้อยข้างนอกข้างในข้างหลัง
 จบแล้ว เสด็จลงทอดพระเนตรที่สวนสระปละบูรพ์ขี้จิมปละทักษิณ
 ค่ายชั้นนอก เรือนมอญตำรวจในทหารพวกรักษาอยู่จบแล้ว ครัสลว่า
 กับพระยาไภยนฤทธิว่า เราไปทุกบ้านทุกเมืองหลายเมืองมาแล้ว
 ยังไม่เห็นใครทำให้ตั้งนี้ นี่ทำแข่งแรงลงทุนลงรอนใช้จ่ายเงินทอง
 มากมาย ไม่ใช่ทำฉันทราชการ ทำโดยจิตรรักใคร่เราจริง ๆ
 บ้านเมืองเขาก็่น้อยนึกเคียว จะต้องชบเลี้ยงเขาให้บ้านเมืองเขาเป็น
 ใหญ่เป็นโตขึ้นหนึ่งงได้ แล้วเสด็จมาถึงห้องสรงทรงสถิตย์เห็น
 เคียงศิลากว้างคอกหนึ่งยาวสองคอก ผนังใต้เคียงลาดคอก ผนัง
 พระภักตร์ไปบูรพ์ พระยาไภยนฤทธิก็บิถักอกไขประทุมธารา น้ำพระ
 สุกนธรรค์ก็ไหลหลังตั้งถาดออกมาจากปากมังกร ตกลงเห็นพระ
 ปลูกษฎางค์เบื้องหลังสำราญพระองค์เสร็จแล้ว ผลลัทธูษาทรงยื่นที่ศันนา
 ประทุมธาราว่ากระทำหมคจตงามดี ถ้าทำกับเงินจะขอเอาไปใช้
 นี้ทำกับคอกอย่าเอาไปเลย แล้วเสด็จขึ้นห้องประมได้ ยินเลี้ยงคุณ

จอมจันทกษัตริย์หม่อมสิลา ทวีตถามลงมาว่าพวกกับใคร เจ้าจอม
พนักงานที่อยู่ข้างในกราบทูลว่าพวกกับแม่จันทรงตรีว่าเขาเคยอยู่
ข้างในจึงวางทศอกพระแสงธก แล้วเสด็จทรงประธมบนพระแท่นตั้ง
ไว้เบื้องบรรพ พระเคี้ยวสุบิรมทศ ฯ

๑๑ ฉนวนจันทร์เคียนแก้วแรมแก้วคำเพลาเข้า เสด็จทรงสถิตย์
อยู่ในพระราชวังแหลมชาย พวกจีนลูกค้าชาวตลาดเมืองสงขลาทูล
ถวายหมื่นใบไม้แก่แลหมากพลผลไม้ต่าง ๆ ร้อยโต๊ะ ทรงปราโมทย์
พวกจีนถวายของแล้ว พระราชทานสร้าด้วยพระหัตถ์ให้พวกจีนรับ
พระราชทานคนละครอกเสร็จแล้วเสด็จขึ้น เพลาย้าย ๔ โมงเศษทรง
ทศอกพระเนตรแคะแลโคชนกันแล้ว ทรงสครฝรั่งอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จ
ทรงพระยานมาศกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ เสด็จไปคืนเขาดังกวางลงจาก
พระยานมาศแล้ว เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทชนบนเขาธงเส้าธง
ที่เสมอ ชนทรงพระยานมาศกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์อีก ไปถึงที่ระชนบน
พระเจดีย์ เสด็จลงทรงพระดำเนินด้วยพระบาทชนไปบนพระเจดีย์แล้ว
เสด็จลงทรงประทับที่พลับพลาหลวงเทพมณเฑียรนำวังทำไว้รับเสด็จข้าง
อุตรพระเจดีย์ ทรงทศอกพระเนตรคเเมืองคเขาคคคอง แล้วช
พระหัตถ์ตรีตถามพระสุนทรนุรักษ์^{๑๒} ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ตั้ง

๑๒ เข้าใจว่า เจ้าพระยาสงขลานครินทร์ผู้พลภาพไปตามเสด็จประพาสไม่ได้ด้วย
ตนเอง พระสุนทรนุรักษ์จึงเป็นผู้ตามเสด็จ พระสุนทรนุรักษ์นั้นชื่อเม่น ได้เป็นพระยา
สงขลาต่อมา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นเจ้าพระยา

แต่เขาแดงเขาค่ายม่วงเขาแหลมสนเขาเกาะยอเขาอ้ายเหลาจนกระทั่ง
ถึงเขาเก้าเสง แล้วถามถึงในกำแพงเมืองแลจวนเจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา แล้ววัดเทพชุมนุม พระสุนทรบุรีรักษ์ ผู้ช่วย
ราชการเมืองสงขลา ทูลถวายข้อจนสิ้นตามตรัสถาม แล้วตรัสว่า
บ้านเมืองมีราชธานีวิญญูสนุกสนาน ผู้คนมั่งคั่งแน่นหนา เขาแลคลอง
น้ำคุดเหมือนเขียนในฉากกระจก แล้วถามถึงพระเจดีย์ที่เขาค่ายม่วง
สององค์ว่ามีมาแต่โบราณฤๅ พระสุนทรบุรีรักษ์ทูลว่าพระเจดีย์ข้างอุดร
ของสมเด็จพระองค์ใหญ่ เจดีย์ข้างทักษิณของสมเด็จพระองค์น้อย บัอม
ที่ริมน้ำเขาค่ายม่วงสมเด็จพระองค์ใหญ่ทำพร้อมกับพระเจดีย์บนเขา แต่
บัอมที่เขาแดงมีมาแต่ก่อน แล้วตรัสถามว่าจะไปเมืองพัทลุงทางไหน
กราบทูลว่าไปทางทะเลสาบ แล้วตรัสว่าจะไปสถุนไปไหนไปทางไหน
กราบทูลว่าไปทางหว่างหรีด ตรัสถามว่าภูเขากันมีที่จะไปอย่างไรได้
กราบทูลว่าไม่มีค ภูเขายี่ดบังกันอยู่ ทางเดินมี สถุนไปทางค่านทาง
รอย ไทรไปตามการำ แล้วตรัสว่าจะไปเมืองตานีทางไหน กราบทูล
ว่าไปข้างทักษิณทางเมืองจนะเมืองเทพา ถ้าจะไปทางเรือตามทะเล
ก็ได้ แล้วตรัสว่าบ้านเมืองสนุกสนานนักหนา แต่รักษาข้าศึก
ศัตรูยาก ข้างปากน้ำถึงกว้างก็มีหาคมีคอน เรือใหญ่เรือโต
โดยจะเข้ามาก็ไม่ได้ โดยง่าย แต่ข้างน้ำเมืองถ้าต่ออกบัอมที่หัวเขา
น้อยสักบัอม ทักกลางสักสามบัอม แต่กระสุนยิงไปมาอย่าให้ประกัน
เห็นจะดี ทรงประทับอยู่จนอัมฤงคต ทอดพระเนตรเห็นไฟราษฏร

ตามใต้คามโคมทั้งสี่ด้าน ครัสชมนว่าคงามประหลาดตาเหมือนคนคว

นักชัตฤกษ์ในอากาศ แล้วเสด็จลงจากเขาสู่พระราชวังแหลมชาย

เสด็จขึ้นสู่ห้องเสวย ทรงสถิตย์เหนือเก้าอี้วิลาศ ผินพระภักตร์

สู่ทักษิณ พระนายศรีสวรรค์เพอเชิญเครื่องเสวยวางเหนือโต๊ะวิลาศ ทรง

เสวยอยู่ ได้ยินเสียงข้าราชการซึ่งเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา

ให้เสียงเสียงออดออง รัยสั่งให้พระยาไภยนฤทธิมาบอกเจ้าคุณกระลาโหม

ว่า เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาเลี้ยงชุนกันแข็งแรงตั้งนี้จะ

พากันยากจนเสีย ให้เจ้าคุณกระลาโหมจัดแจงเสียใหม่ เจ้าคุณ

กระลาโหมว่ากับพระยาไภยนฤทธิให้กราบทูลว่าไม่เป็นไร เข้าของ

เขาจัดแจงเตรียมไว้มาก จะรัยเลี้ยงฉลองพระเดชพระคุณให้เต็มมือ

อย่าวิตกลงเขาเลย ครั้นทรงเสวยพระบวรกระยาหารสำเร็จแล้วจึง

เสด็จขึ้น ในวันนั้นราษฎรในเมืองนอกเมืองตั้งโตกบูชาไว้วันหนึ่ง ๗

๑ ฅวันอังคารเดือนเก้า แรมสิบค่ำเพลาเช้าเสด็จออกท้อง

พระโรง เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระสุนทรนุรักษ์

หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดี ผู้ช่วยราชการ

เมืองสงขลา ตั้งของถวาย พระยาเทพวรชุนกราบทูลถวายของเจ้าคุณ

ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา โต๊ะกาไหล่ทองคำหนึ่ง เครื่องกาแพ

กาไหล่ทองคำสำรับหนึ่ง เก้าอี้กาไหล่ทองคำหนึ่ง กระโถนกาไหล่

ทองคำหนึ่ง ทองคำทรายหนักซึ่งตราสังข์หนึ่ง ทองคำก้นหนัก

หกตำลึงสองบาทสองสลึงเพียง เป้าทองคำสามสิบเป้า ของพระ

สุนทรนุรักษ์ของคำทรายหนักสียห่าต่ำลึงแขก ฝ่ายยกของสีต่างกัน
 สองฝน ของพระสมขัตถิรมย์ ของหลวงอนุรักษภูเบศร์ เข้าทองคำ
 คนละเถา ๆ ละสามเข้าหกเข้า ฝ่ายยกของชาติต่างกันคนละสองฝน
 สี่ฝน ฝ่ายลายนอกอย่างคนละยี่สิบฝน สิบฝน ของหลวงวิเศษภักดี
 เข้าทองคำสองเข้า ฝ่ายยกของฝนหนึ่ง ม้าผ่านคำสูงสองศอกคืบสามนิ้ว
 ม้าหนึ่ง แล้วพวกลูกข้าวตลาดทลดววยหมเป็ทไก่อแลหมากพล
 ผลไม้ต่าง ๆ ร้อยโตะ ทรงพระราชทานสรวาท้วยพระหัตถ์ให้พวกพ่อค้า
 รียบพระราชทานคนละรอกแล้วเสด็จขึ้น คุณหญิง คุณจอมจัน คุณกลิ่น
 เข้าเฝ้าตั้งของถวายข้างใน เจ้าคุณดำหนักใหม่กรวยทลดววยของ
 คุณหญิง ตะไกรศักระหิงษ์ขาของค้ายี่สิบเล่ม ขานากยี่สิบเล่ม
 ขากาไหล่ยี่สิบเล่ม รวมกันร้อยเล่ม มีคัพห้ำโลสิน ตะไกรกรียบ
 ห้ำโลสิน ผ้าแพรเก็บน้ำกว้างสามคืบยี่สิบฝน ผ้าพันค้ายี่ต่างกัน
 ร้อยฝน ฝ่ายลายนอกอย่างร้อยฝน กระบุงเขียนหมกร้อยใบ
 เทียนใหญ่ร้อยเล่ม เทียนน้อยห้ำร้อยเล่ม ส้มตริงกานู พลุหอม
 หมากคืบ สิ่งละสี่โตะ รวมกันสิบสองโตะ คุณจอมจัน คุณกลิ่น
 ถวายผ้าขาวคอกแปดสิบศอกคนละสิบพับ รวมกันยี่สิบพับ ฯ

๐ ครั้นเพลาย่ำสี่โมงเศษ เสด็จทางชลมารคด้วยเรือ
 พระที่นั่งกำขันธ์ยามอรุสมพลกลไฟเข้าในคลอง มาถึงนำจวนเจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เห็นนำท่าผาศกสอาด ทรงประสพ
 พระพรให้ปลางทางชัจวนแลฉางใหม่ แลข้านเรือนราษฎรวิกรมกำแพง

เมืองดงเตาเผาอิฐที่ข่อยพลับ เสด็จพระที่นั่งถึงนำข้างบนของและเกาะยอ
ทรงพระกลัองส่องทอดพระเนตรไปเห็นริมบ้านป่าช้ายาวรี ตรัสถาม
พระสุนทรนริศผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาตามกลัองส่องถึง พระ
สุนทรนริศผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา กรายทูลถวายตามรับสั่งถาม
แล้วตรัสถามว่าบ้านช่องแน่นหนา เกาะยอลอยอยู่กลางแม่น้ำสนก
สนาน ตรัสว่าทะเลสาบเดียวบ้านก็จะถึง พระยาพิทลุงบอกกว่าทางสอง
คนขบต^๓ พอฝนตกลงที่เกาะยอ เสด็จกลับมาประทับที่ตะพานน้ำจวน
เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาคอยท่ารับเสด็จอยู่ เสด็จขึ้นจาก
เรือพระที่นั่งกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ พวกชาวพนักงานที่ท่ารับเสด็จก็
กลองทองเหลืองเครื่องประโคมแตรซอขลุ่ย ตำรวจซ้ายขวาถือ
หว่ายนำ พวกทหารสียายชายหญิงแบกปืนปลายหอกพร้อมเพรียง
ถึงนำประตพทธรักษา ตรัสถามว่านี่ฤๅบ้านพระยาสงขลา แล้ว
เสด็จเข้ามาตามประตูมรรคาพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปทรงประทับอยู่บน
ช่อมพิทักษ์เขอนขันธิ ตรัสถามว่าโรงเตาทำอะไร เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลว่าโรงกลวงสูบน้ำทองแดงหล่อโถก
แล้วตรัสถามถึงโรงสุรา แลศาลากลาง คลองขวาง เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลถวายตามตรัสถาม แล้วตรัสว่า
กำแพงบ้านพระยาสงขลาถึงกำแพงเมืองข้างหลังฤๅไม่ เจ้าคุณผู้
สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบทูลว่าไม่ถึง ตรัสถามว่าตึกดินมี

๑๓ ที่พระยาพิทลุงกรายทูล ฯ หมายถึงเขาเตสาบในตอนทเพนแขวงเมืองพัทลุง

ฤาไม่ กรายทูลว่ามีอยู่ภายในกำแพงเมืองใกล้ประตูสวนสงคราม
 ฝ่ายบรรพ ทรงแยบระทัยอยู่บนบ่อนมพิทักษ์เขื่อนชั้นรัศมีหนึ่ง แล้วเสด็จ
 กลับไปสู่พระราชวังแหลมชาย เพลานั้นนั้นกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย
 แลราษฎรในเมืองนอกเมืองทั้งปวงตั้งโตกบูชาชกธงทั่วกัน เพลาคำ
 เรือกำปั่นเหล็กเจ้าพระยาชลไฟ ซึ่งเจ้าคุณกระลาโหมจกแจงให้
 กบัตันฉุน^{๑๔} ลงไปจกซื้อสิ่งของเมืองสิงคโปร์ พาน้ำแขงกับครอย
 ทองแดงวิลาศมาถวาย แล้วพระองค์ทรงจกของให้กบัตันฉุนพาเข้าไป
 กรุงเทพพระมหานคร พระราชทานให้สมเด็จพระบันเกล้าเจ้าอยู่หัว
 กับลายพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่ง เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลา ให้หลวงนาพาของลงไปส่งถึงกำปั่น แล้วเจ้าคุณกระลาโหม
 ให้พระนายไวยวรรณ^{๑๕} พาน้ำแขงมาให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลาหีบหนึ่ง พระนายไวยวรรณกราบเรียนเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลาว่า ให้จกแจงเรือลงไปบรรทกพระยาม้าพระที่นั่งกับเครื่อง
 ลครทเรือกำปั่นราชวังสถิตย์ขึ้นมา พงันเข้าจะเสด็จพระราชดำเนิน
 เข้าเมือง ฯ

๑๑ ฅวัน ๔ ๑๓ ๘ คำเพลเข้า พระนางนาฏราชเทวี แล
 พวกเจ้าจอมหม่อมลคร แลพระเจ้าหน่อ๑ องค์ ทรงช้างกบวองพิง
 พลาย๒๐ ช้าง กับวอใส่ม่านทองม่านผ้าลาย ๑๕ วอ ไปชมเขาแก้วเสง

๑๔ กบัตันฉุนนี้ แล้วเป็นขุนจรเจนทเล ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นพระชลธราพินิจชัย

๑๕ คือเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์

ภายหลังสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัส
 สั่งกับพระสุนทรนฤรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ให้พาหลวงวิสุต
 โยธามาศย์^{๑๖} เจ้ากรมทหารใน ไปคุกักกินเสร็จแล้ว ๆ กลับมาราย
 ทูล มีรับสั่งให้พระสุนทรนฤรักษ์ชุกบ่อใส่โซ่เหล็กไว้กันฟ้าข้างละสอง
 บ่อ & บ่อ ครั้นเพลาย่ำ ๒ โมงพระนางนาฏราชเทวี กับเจ้าจอม
 หม่อมมลคร แลพระเจ้าหน่อ ๒ องค์ กลับมาแต่เขาแก้วเสง กรายทูล
 ว่าที่สนุกสนานอยู่ รับสั่งว่าพรุ่งนี้เช้าจะเสด็จไปทอดพระเนตรคุ้ย้าง
 ครั้นเพลาย่ำ ๔ โมงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเมือง เจ้ากรมปลัดกรม
 พระตำรวจต่างคนต่างจัดแจงตามนำที่พนักงาน พวกกรมนครบาลเอา
 อิงแคงแลบันชานกยางไปทุกช่องขังกระวังรักษาอยู่ทุกช่องทุกตรอก
 พวกทหารบันใหญ่ลากบันใหญ่ไปนำ วางม้าตำรวจสองแถว ถัดมา
 ทหารหามบันชานกยาง ตำรวจนำซ้ายขวาถือหอกคร่ำทอง เจ้ากรม
 ปลัดกรมพระตำรวจซ้ายขวาขัตกระบี่ขึงทอง ทนายสีบ้ายถือธงมงกุฏ
 ใหญ่เดินกลาง ทนายสีบ้ายถือหอกใหญ่เดินนำ พวกทหาร
 สีบ้ายแยกบันปลายหอกสองแถว ตำรวจเลวซ้ายขวาถือหวายมัด
 นำนำสองแถว พวกผู้หญิงทหารสีบ้ายเดินนำม้าพระที่นั่งสองแถว
 พระนายศรีสวรรค์แพนแลพวกรักษาองค์เดินเคียงม้าพระที่นั่ง พระองค์
 เสด็จทรงพระยามณีศรีสลัมม้าพระที่นั่ง พระยาระยัยยอแสงม้าพระ
 ที่นั่งรอง หลวงมาลาภุฉิตเชิญพระกลด ทหารผู้หญิงรักษาองค์

๑๖ ชื่อโหมด ในรัชกาลที่ ๕ เป็นพระชกสถาปนกิจไกล

สักคนขึ้นมาเคียง พวกเจ้าจอมหม่อมแม่เจ้าท้าวนางข้างใน ก็
 พระเจ้าหน่อ ชั่วอม่านทอง ม้าประเทียบ ม้ารองพระที่นั่ง
 แลทนายเชิญเครื่องแลเข้าทูลของขลุ่ยพระบาททั้งปวง มีเสด็จพระ
 เจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอ พระยวงษราชวงษ์เธอ มี
 เสด็จกรมหลวงวงษาธิราชสนิทเป็นประธาน เจ้าพระยาแลพระยา
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย มีพลหัวเจ้าท่านเจ้าคุณกระลาโหมเป็นต้น
 คิดตามเสด็จพระราชดำเนินโดยลำดับเป็นสองแถวคอง่างาม เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ให้หลวงเทพนรินทร์อินทวเรศะยกกระบี่
 หลวงพลฤทธิพิไชย นำนำกระบวนแห่มาตามทางสถลมารคข้างเขา
 ดังกวนโดยชนิด พวกชายหญิงชาวบ้านเมืองทั้งหลายก็โสมนัส
 เยียบคยักเข้ากันมาหมอบเฝ้าอยู่สองข้างมรรคาตลอดเมืองตามสถลมารค
 จนถึงพระราชวังแหลมชาย ต่าง ๆ ยกมือชนถวายบังคมชมพระ
 บรมโพิษสมภารอยู่ถ้วนหน้า พระสงฆ์ซึ่งอารามอยู่ริมทางที่ทรง
 เสด็จพระราชดำเนินมาทั้งนั้น ประชุมกันตั้งโตกบายถวายพระพร
 ไชยันโตทุกอาราม เสด็จมาถึงประตูปัศัณนามเรื่องฤทธิ แล้ว
 เสด็จทอดพระเนตรทักกำแพงไปถึงข้อมข้อมงกันคัศรุ แล้วกลับมาถึง
 ประตูปัศัณนามเรื่องฤทธิ ทอดพระเนตรเห็นหนทางรายเลียบเคียน
 สอาด ทรงประสาทพระบรมมงคลว่า ให้บ้านเมืองถาวรจำเวิญ ๆ
 จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้ามาตามประตูปัศัณนามเรื่องฤทธิ ทาง
 คลองขวางราษฎรริมทางชักธงตั้งโตกถวายบูชาต่อเนื่องกัน ชำ

ตะพานคลองขวางมาจนถึงนำวักคอนแย้ ครัสตามว่าพระครุหมื่นอยู่นี่ฤฯ
 แล้วเสด็จมาถึงนำวักมีชัยนิมาวาส ทรงทอศพระเนตรครุพระอุโบสถ
 แล้วครัสว่าซื้อฟ้ากุ่มไม้ไต้ ให้ช่างกรุงมาแก้เสียบใหม่ ถึงโรงสุเทร่า
 ครัสถามว่านี่โรงอะไร กรายทูลว่ากุ่มมลายู แล้วเสด็จเสียบวง
 ทางตลาดใหญ่ ครัสว่าตึกบ้านย่านตลาดค้าขายสนุกสนาน พวก
 ชาวบ้านชาวเมืองตั้งโคกขยาประกวคขึ้นกันแข่งแรง เสด็จพระราช
 ดำเนินทอศพระเนตรคสองข้างตลาดถึงศาลเจ้ามาขอ ครัสถามพระนาย
 ครัสสรรเพอว่าโรงอะไร กรายทูลว่าโรงศาลเจ้ามาขอ ถึงข้อม
 พิทักษ์เขอนขันธเสด็จขึ้นประทับกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ ทรงขึ้นไป
 ขนใบลีมาแต่พระองค์ แล้วลงมาสถิตย์หว่างใบลีมาปะละขี้จิม ทรง
 พระบริจาโคไปรบเงินเพองกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ ให้แก่ราษฎรพันเพอง
 หมกแล้ว ๆ คำว่าพานสุวรรณที่ใส่เงินให้ราษฎรทูลว่า เงินหมกแล้ว
 แล้วครัสว่าเงินที่หมทรายแลลงในน้ำอยู่มาก คอยเอาตะกร้ามาร่อน
 เอา แล้วเข้ามาประทัยขนเคียงพระที่นั่ง ครัสให้พวกพ่อค้าชาววัน
 ตลาดมีผ้าผ่อนแพรพรรณสิ่งโคประหลาดให้พาเข้ามาขายจะทรงขอ
 พวกพ่อค้าผ้าแพรเข้าไปตามรัยสัง ทรงทอศพระเนตรผ้าแลแพร
 ไปรคผ้าซุขอยายยกตานกเขา แลผ้าซุขอยายลายต่าง ๆ แล้วครัส
 ว่าราคาขายกันอย่างไร พ่อค้าเจ้าผ้าทูลถวายราคาว่า ผ้าซุขอยาย
 ตานกเขาผ่นละสามบาท ผ้าซุขอยายเลวผ่นละสองบาท ครัสว่า

เจ้าของเต็มใจทั้งสนแล้วฤฯ เราไม่ต่อ เราซื้อให้ตามว่า เจ้าคุณ
 กระจลาโหมกราบขังคมทลว่า เมื่อเพลเข้าวันเกล้ากระหม่อมให้
 คนเอาเงินมาเที่ยวซื้อทั้งตลาดทุกวันไม่มี ครั้นสิ้นเกล้าล้นกระหม่อม
 เสด็จมาจะทรงซื้อผ้าอย่างตีสต่าง ๆ มีชนมาก เสด็จกรมหลวง
 วงษาราชสนิทกับเจ้าคุณกระจลาโหมขอยื่นขอ ทรงโปรดให้ นอก
 แต้นซื้อเอาทั้งหมด พระเจ้าหน่อ ๒ องค์ต่างองค์ต่างซึ่งกันทรง
 พระสรवल แล้วตรัสถามพระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา
 ว่ากินคำสำหรับเมืองไต่กินที่ไหนใช่ กราบทลว่าแต่ก่อนใช่กินคำ
 คำเขาเอง ในเคี้ยวนี้ลูกค้าชาวเมืองสิงคโปร์พากินคำเข้ามาค้าขาย
 มาก จิตซื้อกินคำนอกไว้ไว้ รัยสั่งว่าซื้อกินคำนอกไว้ไว้ดีแล้ว
 กินคำคำเขาเองสู้เขาไม่ไต่ ถึงกรุงเทพพระมหานครก็เลิกเสียแล้ว
 ซื้อกินคำนอกไว้ไว้เหมือนกัน ตรัสว่าให้ซื้อไว้สำหรับบ้านเมืองให้
 พอใช้ จะหักเอาเงินส่วยอากรภาษีรายไต่ก็ตามเถิด แล้วตรัส
 ต่อไป เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้หลวงสมบัติภิรมย์
 หลวงอนุรักษภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการ ยกที่พระสุธารศรีอันไปถวายเจ้า
 ต่างกรมแลเจ้าหากกรมมิได้ มีเสด็จกรมหลวงวงษาราชสนิทเป็นต้น
 แลเจ้าคุณกระจลาโหม เสร็จแล้ว ทรงประทับอยู่จนพลบค่ำ เสด็จ
 ลงเรือพระที่นั่งสยามอรสมผลกลไฟสู่พระราชวังแหลมชาย ครั้น
 เพลพลบค่ำรัยสั่งให้เอาชาตรีเข้าไปเล่นที่โรงละคร ทรงทอดพระเนตร
 ชาติกรถึงสองยามจึงเสด็จขึ้น ฯ

๑๑ ฅวันพฤทศบคคเค็อนเก้แรมสองค้ําเพลาช้ สลค้จออก

ท้องพระโรง พระยากลนค้ัน^{๑๗} แลพวกคร้ีตวันกรมการเม็องกลนค้ัน
 ค้ิงของถวาย พระยาเทพวรชุนกรวายทลถวายของพระยากลนค้ัน
 ทอญค้ําทวายนค้กสองช้่งตราล้ิงช้ กบ้ของคร้ีตวันกรมการสล้จแล้
 แจ้คณผู้สำเร้จราชการเม็องสงขลา จค้ให้หลวงเทพนทรอินทรเคชะ
 ยกรบ้ค้รนำทางชลมารค ทอญเร็อช้่วงค้่อเนองกันไปจนถึงเขาเก้ําแสง
 สิบล้ํา เพลาย้ายสองโมงเคชะสลค้จลวงเร็อพระท้ันง้ก้ําข้ันสยามอรสม
 พลกลไฟ กบ้ก้ําข้ันมณิเมขลา ไปทอญพระเนตรเขาเก้ําแสง
 ถึงเขาแล้ประทบ้เร็อพระท้ันง้ทลนวน สลค้จพระราชค้ําเนินขนบนเขา
 เก้ําแสง แล้เลยไปทอญพระเนตรพระเจค้ยบนยอดเขาค้ไปท้ังล้ค้ค
 แล้สลค้จลวงมาประทบ้ในพลบ้ปลาท้หลวงเทพสรนทรเสนาจ้ําหาค้ไทย
 ท้ําไว้รบ้สลค้ท้ขนเขา คร้ีสถถามแจ้คณผู้สำเร้จราชการเม็องสงขลา
 ว่าเจค้ยค้ใครท้ําเม็องค้ แจ้คณผู้สำเร้จราชการเม็องสงขลากรวาย
 บ้งค้มทลว่า เกล้้ากระหม้อมค้จค้ค้จจแงชอค้ค้ลามาค้เม็องแอมย
 ท้ําไว้ค้สามสิบข้แล้ แล้หลวงชาค้สรนทรกรวายทลถวายของ
 จนหุขพ้อค้ชาวเม็องสงขลาเร็อยค้เระ ของจนข้ันลुकค้ชาวเม็อง
 สงขลาของล้ชลอมล้ค้กะชะหามหายแบกกองไว้ ของพวค้จนล้วย
 ทอญเถาะบอสิบค้เระม้แง้จในรวาย แล้คร้สว่าหม้เบ็คค้เเก้ของสลค้ให้เอา

๑๗ พระยากลนค้ันค้นน้ ช้ือค้่วนสนบ้ปกค้แง เป็นมาค้เในรัชกาลท้ ๓ ม้
 เร็องจนจค้ค้หมายทลวงอุค้มสมบค้ค้ แล้ค้ได้เล็อนเป็นพระยาเคชะขนจค้ค้จางวาง แยก
 ยค้ค้ค้เป็นสูลค้ค้ัน

ไปให้พวกที่อยู่รักษาเรือ นอกรว่านนั้นให้แจกให้พวกตำรวพวกทหาร
 พวกคามเสด็จกินเสียบ เจ้าคุณกระลาโหมก็แจกให้ทั่วกัน แล้ว
 พระนายศรีสรรเพชญ์เชิญที่พระสวามิภักดิ์เข้าไปถวาย ทรงเสวยเสร็จแล้ว
 ชนทรงพระยามณเฑียรสลับมาพระที่นั่ง พระยาระบิษยธำมรงค์
 ที่นั่งรอง ตั้งกระบวนวางตำรับสองแถว หลวงพลฤทธิพิไชย
 หลวงพิไชยชาญณรงค์ นำเสด็จตามทางสถลมารคชายคลองลำโรง
 ปละอูกรับมาถึงประตูไชยยุทธชำระ ลงทางสู่หั่ว ทรงดำเนิน
 ชำ ๆ มาตามตลาด ทอดพระเนตรดูโลกตั้งบูชาแลราษฎรค้าขาย
 จำตลาด ทอดพระเนตรดูเลียบตลิ่งจนถึง แล้วเสด็จมาออก
 ประตูปัททภิรมย์มาจนถึงประตูไชยยุทธชำระ คุณหญิงหมอบ
 เฝ้าอยู่ที่โลกตั้งบูชา หยุคม้าพระที่นั่งศรีตามคุณหญิงว่าประตูบ้าน
 ออกนฤๆ คุณหญิงกราบทูลว่าประตูออกทรงนี้ แล้วเสด็จตามทาง
 สถลมารคช่องเขาดังกวนสู่พระราชวังแหลมช้าย เพลาพลบค่ำ
 โหมโรงมโหรี (หลวง) ให้พวกพระยาแขกหัวเมืองแลพวกราษฎร
 จนสามยามจึงเสด็จขึ้น ๗

๑๐ ฅวันศุกรเดือนเก้าแรมสิบสามค่ำเพลาเช้า เสด็จออก
 พลับพลาทรงถวายยิมชบาตทานแก่พระครูญาณโมฬี พระครูธรรม
 โมฬี ๒ รูป พระครูปลัด ๒ รูป พระครูวิริยสังวรรูป ๑ เสร็จแล้ว
 ถวายไทรแพรว ๓ ไทร ไทรผ้า ๒ ไทร รวมกัน ๕ ไทร กัษยาม
 รูปละใบ ครั้นพระครูทั้งนั้นกลับแล้ว เสด็จทรงลครให้พวก
 พระยาแขกแลพวกราษฎร เพลาย่ำ ๒ โมงทรงพระราชทาน
 เงินตราแลเสื่อผ้าแก่เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระ

สุนทรนริศม์ หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนริศม์ภูเบศร์ หลวงวิเศษ
ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา พระราชทานให้เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาเงินตราสามสิบชั่ง กับเสื่ออย่างน้อยผ้าซาคี
เยียรบับตัว ๑ ลูกคุดทองคำสายหนึ่งเจ็ดใบ ผ้าปูมเขมรผืน ๑
แพรขาวเปลาะ ๑ พระสุนทรนริศม์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาให้ชั่ง กับ
เสื่อเยียรบับตัว ๑ ลูกคุดทองคำสาย ๑ ผ้าปูมเขมรผืน ๑ แพรขาว
เปลาะ ๑ หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนริศม์ภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดี
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเงินตราคนละชั่งสิบตำลึง เสื่อเขมรชาย
คนละตัว ผ้าม่วงคนละผืน แพรขาวคนละเปลาะ เสร็จแล้วเสด็จขึ้น
ทรงพระราชทานเงินผ้าข้างในให้คุดหนึ่งเงินตราสองชั่งสิบตำลึง กับ
ผ้าห่มนอนเขมรชายผืน ๑ คุณจอมเงินเงินตราชั่งห้าตำลึง คุณกลิ่น
เงินตราชั่ง ๑ คุณอินกรรยาพระสุนทรนริศม์ ผู้ช่วยราชการเมือง
สงขลาเงินตราชั่ง ๑ กับผ้าห่มนอนเขมรชายผืน ๑ เสร็จแล้วเสด็จ
ออกพลับพลาข้างหน้าทรงลครอิกเล่า เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
สงขลาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเงินเหรียญให้ทรงพระราชทาน
เจ้าจอมหม่อมมลครศรีอภัยเหรียญ พระสุนทรนริศม์ หลวงสมบัติภิมย์
หลวงอนริศม์ภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา
ถวายคนละห้าสิบเหรียญ พลกแขกหัวเมือง พระยาสาบ พระยาพะหรั่ง
พระยาคานัน พระยาพะแงะ พระยารามัน พระยาพะละลา พระยาหนองจิก
คนกโนะเมืองตรังگان คนละห้าสิบ คุณหญิงห้าสิบ คุณอินสามสิบ
รวมกันเป็นเงินพันแปดสิบเหรียญ เสร็จแล้วเสด็จขึ้น ครั้นเพลาค่ำ
ทรงลครอิกเล่า จนถึงสองยามจึงเสด็จขึ้น ๒

๑๐ ฅวันเส้า^๑เทือนเก้า^๒แรมลีสคำ^๓ เพลาเข้าออกห้องพระโรง
 พระยาเทพวรชน^๔ทลถวาย นายทัก^๕ นายเรือง^๖ นายมิ่ง^๗ นายพงษ์^๘
 นายกึ่ง^๙ นายเสื่อ^{๑๐} นายพุ่ม^{๑๑} นายเวียง^{๑๒} เปนมหากเล็ก ตรี^{๑๓}สถามว่า
 คนนั้นบุตรใคร หลวงอนรัักษ์^{๑๔}ภูเขศรี^{๑๕} ชัก^{๑๖}ถวายให้ทรงทราบว่าคนนั้น
 เป็นบุตรคนนั้น ๆ ทุกคนเสร็จแล้วเสด็จขึ้น อยู่^{๑๗}ครู่หนึ่งเสด็จออก พระยา
 สายบุรี^{๑๘} พระยาพะหริ่ง^{๑๙} พระยาตาน^{๒๐} พระยารามัน^{๒๑} พระยาระแงะ^{๒๒} พระยา
 ยะลา^{๒๓} พระยาหนองจิก^{๒๔} แลพระวิเศษ^{๒๕}วังษา^{๒๖} ผู้ช่วยราชการเมืองพะหริ่ง^{๒๗}
 พระชนะ^{๒๘} หลวงพิทักษ์^{๒๙}สงคราม^{๓๐} ปลัด^{๓๑}ชนะ^{๓๒} นายกล่อม^{๓๓}ผู้^{๓๔}วราชการ
 เมือง^{๓๕}เทพา^{๓๖} แลตนก^{๓๗}โนะ^{๓๘} ตนก^{๓๙}อาสัน^{๔๐} ซึ่ง^{๔๑}พระยา^{๔๒}ตรัง^{๔๓}กาน^{๔๔}แต่งตั้ง^{๔๕}ให้^{๔๖}มา
 เข้า^{๔๗}เฝ้า^{๔๘}ตั้ง^{๔๙}ของ^{๕๐}ถวาย^{๕๑} พระยาเทพวรชน^{๕๒}กราบ^{๕๓}ทลถวาย^{๕๔}ของ^{๕๕} พระยา
 สายบุรี^{๕๖}เข้า^{๕๗}ทองคำ^{๕๘}หก^{๕๙}เข้า^{๖๐} ทอง^{๖๑}คำ^{๖๒}ทราย^{๖๓}สิบ^{๖๔}คำ^{๖๕}ลึง^{๖๖}แขก^{๖๗} พระยาพะหริ่ง^{๖๘}
 เข้า^{๖๙}ทองคำ^{๗๐}สาม^{๗๑}เข้า^{๗๒} กฤษ^{๗๓}คำ^{๗๔}ม^{๗๕}ทอง^{๗๖}ฝัก^{๗๗}ทอง^{๗๘}เล่ม^{๗๙} ๑ ทอง^{๘๐}คำ^{๘๑}ทราย^{๘๒}สิบ^{๘๓}คำ^{๘๔}ลึง^{๘๕}
 แขก^{๘๖} กระจอก^{๘๗}เหลือง^{๘๘}กรง^{๘๙} ๑ พระยาตาน^{๙๐} กฤษ^{๙๑}คำ^{๙๒}ม^{๙๓}ทอง^{๙๔}เล่ม^{๙๕} ๑ หนัก^{๙๖} ๕
 คำ^{๙๗}ลึง^{๙๘} ทอง^{๙๙}คำ^{๑๐๐}ทราย^{๑๐๑}สิบ^{๑๐๒}คำ^{๑๐๓}ลึง^{๑๐๔}แขก^{๑๐๕} พระยารามัน^{๑๐๖} ทอง^{๑๐๗}คำ^{๑๐๘}ทราย^{๑๐๙}หนัก^{๑๑๐} ๒๐
 คำ^{๑๑๑}ลึง^{๑๑๒}แขก^{๑๑๓} เนอ^{๑๑๔}ลาย^{๑๑๕}ตัว^{๑๑๖}ผู้^{๑๑๗} ๑ ผู้^{๑๑๘}หญิง^{๑๑๙}หัว^{๑๒๐}พริก^{๑๒๑} ๒ คน^{๑๒๒} ๑๗ พระยาระแงะ

๑๘ ที่เรียกว่าผู้หญิงหัวพริกในหนังสือนี้ ที่จริงคือแขกดำชาวอาฟริกา เข้าใจ
 ว่าพวกมลายูที่ออกไปเมกะ จะไปซื้อเด็ก ๆ คนพวกนั้นมาจากพวกแขกอาหรับ จึงมัก
 จะมีแขกดำชาวอาฟริกาอยู่ตามเมืองมลายูไม่ใคร่ขาด แม้จนทุกวันนี้ ที่เอามาถวาย ๕ คน
 ครั้งนั้นเป็นเด็ก ๆ ทั้งนั้น ในหนังสือนี้เป็นผู้หญิงทั้ง ๕ คน แต่ที่จริงมีผู้ชายคน ๑
 เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพเรียกกันว่า “อ้ายยี่” โตขึ้นได้เป็นตำรวจถือมัดหวายนำเสด็จ
 มาจนในรัชกาลที่ ๕ ที่เป็นผู้หญิงนั้นอยู่ในวัง ข้าพเจ้าเคยเห็น แต่ฟังว่าเป็นคนถวาย
 ครั้งเสด็จสงขลาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ต่อเมื่อได้อ่านหนังสือเรื่องนี้ สอบถามผู้หลัก
 ผู้ใหญ่ก็ได้ความสมจริง

ส้มุกทองคำ ๑ เข้าทองคำเข้า ๑ ทองคำทราย ๑๐ คำลึงแขก คน
 หัวฟริกชายหญิง ๒ คน พระยาหนองจิก เข้าทองคำ ๒ เข้า ทองคำ
 ทรายหนัก & คำลึง พระยายะลา เข้าทองคำ ๖ เข้า ทองคำทรายหนัก &
 คำลึง พระวิเศษวงษา ผู้ช่วยราชการเมืองยะหริ่ง เข้าทองคำ ๒ เข้า
 นกเขาชวาขาว ๑ นกเขาใหญ่ลาย ๑ พระจนะทองคำทรายหนัก & คำลึง
 คนหัวฟริกคน ๑ หลวงพิทักษ์สงคราม ปลัดจนะ ทองคำทราย
 หนัก & คำลึง ผ้าขาวยาวแปดสิบคอกสิบพิช นายกล่อมผู้ว่าราชการ
 เมืองเทพา ทองคำทรายหนัก ๒ คำลึง ผ้าขาวคอกสี่ต่างกัน & พิช
 ของพระยาตรังงาน ผ้ายกอย่างแขก & ผืน หอกคอกทองเกลิงทอง
 ห้าคู่ ไม้เท้าปลายหอก & เล่ม ม้าสี่ผาย ๒ ม้า เสริ่งแล้วทรง
 พระคำรัสว่าจะเสด็จออกมาเที่ยวทอดพระเนตร ตามหัวเมือง ปากใต้ ให้
 สหายพระหฤไทยคอก พวกแขกหัวเมืองมีน้ำใจพาของเข้ามาถวาย
 ทิ้งนิกขอบใจอยู่ แล้วทรงพระราชทานพรแลเสื่อหมวกให้แก่พระยา
 แขกหัวเมืองทุกคน แต่พวกแม่กองบังอูลไต่เสื่อยศตู่เขยวอย่าง
 แขกคนละตัว พวกไพร่ซึ่งมาด้วยสิ้นทั้งนั้นพระราชทานเงินเสื่อ
 คนละบาท คนแปดร้อยสี่คนเป็นเงินตราสิบชั่งคำลึง แล้วทรง
 พระราชทานพวงมาลัยงานที่ทำพระราชวังแหลมช่าย หลวงศรีสมบัติ
 เงินตรา & คำลึง กีบเสื่อแพรเงินเจ้าตัว ๑ หลวงเพชรศิริศรีราช
 สงครามปลัด หลวงเมือง หลวงน้ำวัง หลวงเพชรพยาบาล หลวง
 ระโนฎ หลวงศรีปศุภา หลวงฤทธิเทวา ไต่เสื่อแพรเงินเจ้าคนละตัว
 หลวงเทพนรินทร์อินทรเศษะยกרבัตร์ หลวงเทพสุรินทร์อินทรเสนา

จำมหาดไทย หลวงพลฤทธิพิไชย หลวงพิไชยเสนา หลวงเทพเสนา
 หลวงไชยประสา ไท่เสื่อแพรเงินแจกคนละตัว เงินตราคนละ ๓ ตำลึง
 ขุนแก้วเสนา ขุนสรรพากร ขุนศรีโยธา ขุนกล้าอาสา ไท่เสื่อผ้า
 ทวารสีคนละตัว ไท่เสื่อเงินตราคนละ ๒ ตำลึง ขุนเทพอาญา ขุนต่างใจ
 ขุนอักษร ขุนไฉนบุญยทธ ขุนปลัด ขุนพิทักษ์ ขุนอักษร ขุนภักดี
 อักษร ขุนจิตรอักษร ขุนฤทธิอักษร ขุนจำนงโยธิต์ ขุนจำนงวาทิต์
 ขุนชำนาญอักษร ขุนสมหยาญชี ขุนรองแพ่ง ขุนรองมหาดไทย
 ขุนกลางวัง ขุนทิพวิจารณ์ ขุนอินทรอาญา ขุนศรีพิทักษ์ ขุนอินทร
 อักษร ๒๐ คนนี้ ไท่เสื่อผ้าต่างสีคนละตัว หมั้นพลภักดี หมั้นราช
 นิกิจ หมั้นศรีรักษาศา หมั้นเสนาวาที หมั้นศรีภักดี หมั้นศรีรักษาศา
 หมั้นวิสุทธิพล หมั้นวิจิตรเลขา หมั้นบรรจงพินิจ หมั้นวิจิตร
 บรรจง ๑๐ คนนี้ ไท่เสื่อผ้าต่างสีคนละตัว นายเทก นายมง นายมาก
 ช่างไม้ ไท่เสื่อแพรเงินแจกคนละตัว เงินตราคนละ ๒ ตำลึง ช่างไม้
 เลว ๓๓ คน พระราชทานเสื่อผ้าชาวทอกคนละตัว เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาเพิ่มเงินให้คนละเหรียญ เสร็จแล้วทรงลครให้
 พวกรบยาแขกหัวเมืองศุ เพลาย้าย ๒ โมงเศษ ทรงพระบริจาคนทาน
 เงินบาทด้วยพระหัตถ์กับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ชายหญิง
 ที่สูงอายุแต่ ๕๐ ปีเศษขึ้นไปจนถึงอายุ ๖๐ ปี ๗๐ ปี ๘๐ ปี เสมอคนละบาท
 คนที่มารับพระราชทาน ๘๓๘ คน คิดเป็นเงินตรา ๑๐ ชั่ง ๔ ตำลึง ๓ บาท
 แต่ขุนจำเริญวันโหนดรับพระราชทานเงินแล้ว ยกมือถวายบังคมให้

พบว่าขอให้พระทูลกระหม่อมแก้วจำเวรบุญพระชนมายุเสวยราชสมบัติขึ้น
 ใ้ร้อยพันวษา เสกทัพไปแล้วเสด็จกลับมาทริสว่า นัยถือข้าฤๅนะ
 ทูลว่านัยถือเกล้ากระหม่อม แล้วเสด็จขึ้น ครั้นเพลาค่ำรับสั่งให้เอา
 ลครสำหรับเมืองสงขลาเข้าไปเล่น ทรงทอพระเนตรแล้วทรง
 พระสรवल ทรงพระราชทานเงินให้พวกลครขึ้นกัน ๖๐ บาท จน
 ถึง ๒ ยามต่อเสด็จขึ้น ฯ

๑ ฅวัน ๓๓ ค่ำ เปลาเข้ามีรับสั่งออกมาว่าจะเสด็จไป

ทอพระเนตรเกาะยอ ใ้เวรพระที่นั่งสยามอรุสมผลกลไฟ เปลา
 เที่ยงเสวยแล้วรับสั่งใ้เรียกคุณจอมจีน ๆ ขึ้นไปหมอบเฝ้าอยู่ทขินใด
 ประทักกษิณหลังเสวยข้างใน ทรงทริสถามคุณจอมจีนว่าเสด็จออกมา
 ครังนี้ พวกข้าราชการซงตามเสด็จออกมาไปข่มเหงข้อย่างชาวบ้าน
 ชาวเมืองข้างฤๅ คุณจอมจีนกราบทูลว่า เตะพระบารมีปกเกล้า
 ปกกระหม่อม พวกข้าราชการทั้งปวงซงตามเสด็จพระราชดำเนิน
 มาหาใ้ข่มเหงชาวบ้านชาวเมืองไม๊ แล้วทริสถามว่าชาวบ้าน
 ชาวเมืองทั้งปวงใ้เห็นลครข้างใน พกจากันอย่างไรบ้าง คุณจอมจีน
 กราบทูลว่า ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงใ้เห็นชวนกันชม แล้ว
 พกว่าเหมือนหนึ่งนางเทพยดาชาวสวรรค์ลงมาทักเียว แล้วทริส
 ถามว่าลครที่เล่นคนนฤๅที่เล่นรับแขกบ้านแขกเมือง คุณจอมจีน
 กราบทูลว่า ลครนั้นแลเกล้ากระหม่อม แล้วทรงพระสรवल เสด็จออก

จากท้องพระโรง พระครูธรรมโมฬี พระครูญาณโมฬี พระธรรมาทรูป
 ที่นั่งคอยท่าจะถวายพระพรไชยันโตอยู่ที่พระที่นั่งเย็น ก็ถวายไชยันโต
 ขัน เข้าใจว่าจะเสด็จลงเรือ ยกพระหัตถ์ขึ้นห้ามว่ายังไม่ไปก่อน
 พระครูดานาทังนั้นก็หยคอยู่ เสด็จลงไปวัดแคศที่นำพลับพลา
 เสร็จแล้ว กลับขึ้นมาทรงประทับที่พระที่นั่งเย็นกับพระครูธรรมโมฬี
 พระครูญาณโมฬี พระธรรมาทรูป ทรงตรัสว่าเมืองนบุรีจักแต่พระครู
 หม่อมคเคียว เมืองนครบุรีจักมหา มหารุ่ง แลขรัวแก้ว หลหลายองค์
 วิชาอารามเมืองนครมาก แต่ข้าราชการหักพิงไม่มีผู้จะบรรณปฏิสังขรณ์
 คร่ำคร่าเสียมาก อารามที่เมืองสงขลาตุ๊กเป็นใหม่ยื่นเก่าอยู่ข้าง
 แล้วตรัสถามหลวงอนุรักษภูเบศร์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ว่า
 กระเบื้องถ้าให้ตัวอย่างมาอย่างใดทำได้เหมือนอย่างนั้นฤ กวาย
 ทลว่าทำได้ แล้วตรัสกับเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาว่า ถ้า
 ก่อพระเจดีย์เสร็จแล้ว เรือกำปั่นไฟก็มี จะออกมาฉลองพระเจดีย์
 สักที่ก็ได้ แต่รับรองเลี้ยงขนกันแข็งแรงทั้งนี้จะพากันยากจนเสีย
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบทูลว่า พระขารมีปกเกล้า
 ปกกระหม่อมอยู่แล้วไม่ยากจนมิได้ ทรงพระสรวลแล้วเสด็จขึ้น
 รัชสิ่งเรียกเอาเข้าทองคำที่เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาถวาย
 แลเข้าหลวงสมบัตินิรมย์ หลวงอนุรักษภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดี
 ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แลเข้าพระยาแขกหัวเมืองทั้งปวงถวาย
 เอามากองลงที่ท้องพระโรง แล้วตรัสว่าจะออกมาเที่ยวทอดพระเนตร

ตามหัวเมืองปากใต้ให้สหายพระหฤไทย ท้าวพระยาแลแขกหัวเมือง
 ทั้งปวงมีน้ำใจเอาเข้าของมาให้มากมาย จะเอาไว้แต่ผู้เต็มวิสัย
 ควรจะเอาแจกขึ้นแก่พระบรมวงษาให้ทั่วกัน แล้วทรงเอาเข้าแยก
 ออกเป็นสองส่วน ๆ หนึ่งจะเอาไปแจกพระบรมวงษาที่กรุงฯ ส่วนหนึ่ง
 จะขึ้นให้พระบรมวงษาที่ตามเสด็จมา แล้วทรงยกถวายพระองค์เอง
 พระเจ้าหน่อ๒ องค์ก็รับสัพพิทโยจนจบ แล้วหิวยเข้าแจกให้ไปตาม
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย แล้วเสด็จขึ้น เจ้าคุณกระลาโหมเอาตัวอย่างพระเจดีย์
 มาให้ลงทำเนียบเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เพลาย้าย
 ๓ โมงเศษ เสด็จออกจะลงเรือพระที่นั่งกำปั่นสยามอรุสมพลกลไฟ
 ไปทอดพระเนตรเขาเกาะยอ พระครุธรรมโมฬี พระครูญาณโมฬี
 แลพระครูฐานาท่งปวงซึ่งนั่งอยู่ที่พระที่นั่งเป็น ๑๓ รูปถวายพระพรไชยัน
 ไทชน เสด็จลงเรือพระที่นั่งสยามอรุสมพลกลไฟ น้ำลงแห่งเรือ
 พระที่นั่งมาคึกทแหลมช้าย เสด็จลงเรือพระที่นั่งล่องขดเข้าไปในคลอง
 ถิ่นน้ำอพลัย ลมพัดกล้าเสด็จกลับมาสู่พระราชวังแหลมช้าย เพลา
 กลางคืน ๕ ทุ่มเศษ ยามศุกร ฤกษ์ ๑๐ พระอาทิตย์แลพระจันทร์อยู่
 ราชสีห์ พระอังคารอยู่ราษีกรกฎ พระพุ่มอยู่ราชสีห์ พระพฤษีคัยก็
 อยู่ราษีเมถุน พระศุกรพระเสาร์อยู่ราษีกรกฎ พระราหูอยู่ราษีมังกร
 ลักษณอยู่ราษีพฤษภ เสด็จออกท้องพระโรง พระยาไทรบุรีถวาย
 เครื่อง (ทหาร) สบายตัวนายสองสำหรับ ไพร่สองร้อยสำหรับ กัษกระบ
 อย่างนอก ๕ เล่ม พระยาเทพวรชน พระวิจิตรไกร พระเสนหามนตรี

แลเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาเฝ้าอยู่ด้วย แล้วตรัสกับเจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระวิจิตรไกร พระเสนหามนตรีว่า
 ข้าจะลาก่อน ค่อยอยู่ให้เปนสุข ๆ เถิด แล้วเสด็จมาประทับลงตรง
 หน้าเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แล้วขมมือเจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลา ทรงพระราชทานพรว่า ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาอยู่เปนสุข ๆ เถิด แล้วตรัสเรียกพระเจ้าหน่อ
 ๒ พระองค์ ว่าให้เข้ามารับลาท่านสงขลาเสีย พระเจ้าหน่อ ๒ องค์
 เข้ามาขมมือเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ๆ (ถวายพระพร) ว่า
 ให้ทรงพระไวยจำเริญ ๆ ทุก ๆ พระองค์เถิด แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่ง
 มณีเมขลากำปั่นกลไฟ ประทับอยู่ถึงเจ็ดทุ่ม ดิกไฟไขกุญแจเปิดจักร
 เรือพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินจากเกาะหน เรือพระที่นั่งสยาม
 อรสมผลกลไฟ แลเรือพระที่นั่งมงคลเทพ ๓๘ ใช้ทั้งใบทั้งจักร เรือเจ้า
 ต่างกรมแลเจ้าทหารมมีไต่ แลเรือท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาท
 ทั้งปวงซึ่งตามเสด็จออกมาขกำปั่นไฟ กำปั่นใบ เรือคิระฉนวน เรืออาสา
 จาม เรือแงซาย เรือฉลอม เรือช่วง เรือแก้ง เรือฉวยชัย รูปเรือ
 ต่าง ๆ ถ้าจะคณนานับ (เรือ) ไต่พื้นเคย ก็แหวดล้อมเปนยศคึกคิบวิวาร
 ไปในท้องทะเล ในเพลาราตรีวันนั้นพระจันทร์ลยเหล็กมพระสุเมรุราช
 ท้องทะเลราบร้นหาคลื่นมิไต่ สว่างด้วยแสงประทีปแก้วขนปลายเส้า
 แลประทีปแก้วรายแคมตลอดรอบลำเรือพระที่นั่ง สี่ขาวสี่เขี้ยว
 สี่เหลืองสี่แดงสว่างส่องแสงในทางชลมารค แลเมื่อสมเด็จพะจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงเรือพระที่นั่งกลับไปแล้ว ภายหลังหลวง

สมบัติภิมขผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเข้าไปในท้องพระโรง เห็น
ลายพระราชหัตถเลขาเป็นอักษรอังกฤษทรงไว้ที่ประตูลับแล ข้าง
ข้างจิมทหนึ่ง แล้วหลวงสมบัติภิมขผู้ช่วยราชการมากราบเรียน

เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ๆ ให้กบฏขึ้นเหยียงอังกฤษ ไป
จำลองลายพระราชหัตถเลขาขึ้นไว้แล้ว โปรดให้กบฏขึ้นเหยียงแปลออก
เป็นคำสยามภาษาใต้ความว่า ประเทศนี้อยู่ที่ อากาศร้อนกว่าอากาศ
เมืองนครสองทีกี ร้อนเหมือนอากาศกรุงเทพพระมหานคร ผู้คน
อยู่ที่แต่มีไข้ ถ้าไข้ไข้มากอยู่ข้างร้อน แต่เขาแลไม่คล่อง
นัก ทุบายแลเขาคล่องน้ำพอสว่างคล้ายไปใต้ กบฏขึ้นเหยียงแปลออก
ความแต่เท่านั้น ๆ

๑ แลเมื่อสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรม
อันมหาประเสริฐ ทรงสถิตย์อยู่ในพระราชวังแหลมซ้ายที่เมือง
สงขลาได้แก่ราตรีกับแปดทิวา ด้วยอำนาจานุภาพพระเดชพระคุณ
พระบุญบารมี อาจประพฤติเป็นไป ให้หม่อมเจ้าชาติเกลื่อนกลาด
นำฝูงเทกันมา จึงมีจมิงฆาผลาหารสรรพทุกสิ่งก็มากมีบริบูรณ์
ไม่ขัดสน แล้วเสด็จทรงเที่ยวประพาศทอดพระเนตรตามอ่าวคังโดย
ชลมารคแลสถลมารคในเมืองนอกเมืองทุกที่ทุกตำบล มีพระภม
ลฤไทยขึ้นชมโสมนัส จะได้ทรงซัดเคืองคำหนัดไต่บนเจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา แลกรมการราษฎรชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวง
ก็ทามีไต่ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อยชายหญิงซึ่งตาม

เสด็จพระราชดำเนินออกมามากมายนักหนา เจ้าต่างกรมแลเจ้า
 หารกรมมิได้ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ แลพระ
 ขวรวงษ์เธอ แลพระเจ้าน้องยาเธอมีเสด็จกรมหลวงวงษาธิราชสนิท
 เป็นต้น แลพวกเจ้าจอมหม่อมแม่ละครข้างในทั้งปวง มีพระนาง
 นาฏราชเทวีมีเหย้าเป็นประธาน หลวงแม่เจ้าแก้วแก่เจ้าชาวที่ทนาย
 เรือนโขน มีท้าววรจันทร์ ท้าวสมศักดิ์เป็นต้น เจ้าพระยาแลพระยา
 พระหลวงขุนหมื่นทั้งปวง มีเจ้าคุณกระลาโหมเป็นประธาน แลช่วย
 ช่อกองข้างตราภุมคัมพ้า ไพ้วสมแลสังกัดพันซึ่งตามเสด็จออกมา
 ประชุมพร้อมกันที่เมืองสงขลา เมืองสมทสงคราม เมืองราชบุรี
 เมืองเพชรบุรี เมืองปราณ เมืองกษ เมืองบางนางรม^{๒๐} เมืองกำเนิด
 นพคุณ เมืองปทิว เมืองชุมพร เมืองสัว เมืองตะโก เมืองหลังสวน
 เมืองกระ เมืองไชยา เมืองท่าทอง เมืองนครคีรีวรรมราช เมืองพัทลุง
 เมืองปะเหลียน เมืองตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า เมืองถลาง เมืองตรัง
 เมืองภูเก็จ เมืองไทร เมืองปลิศ เมืองกะบังป่าสุ เมืองสติน
 เมืองกลันตัน เมืองตรังگان เมืองชนะ เมืองเทพา เมืองคาน
 เมืองยะหริ่ง เมืองสาย เมืองระแงะ เมืองรามัน เมืองยะลา
 เมืองหนองจิก ฝายควันออก เมืองสมุทปราการ เมืองพนัคนิคม
 เมืองชลบุรี เมืองบางลมุง เมืองระยอง เมืองจันทบุรี เมืองตราด
 มาประชุมพร้อมกันที่เมืองสงขลา ถ้าจะคณนาได้ สหมันเศษ ฯ

๑ ครั้นณวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำข้มแมเอกศก เจ้าคุณ

ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงกำข้มแมเอกศกสมทล้าหนึ่ง ๑
ศักระณวนสองล้า ให้หลวงสมบัตินิรมย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา
หลวงพิทักษ์โยธา หลวงสวัสดิภักดิ์ ขุนพรหมมนตรี กรมการ
คุมดอกไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ เข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย ๒๑ แลคุมเงินช่วยสาอากรสำหรับเมืองเข้าไปส่งเจ้าพนักงาน
ณกรุง ฯ กำข้มแมเอกศก ๑ ศักระณวน สองล้าได้ใช้โยธา
ปากน้ำเมืองสงขลา แต่ณวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำข้มแมเอกศก
ครั้นวันพฤหัสบดีขึ้นสามขึ้นสามค่ำข้มแมเอกศก หลวงสมบัตินิ
รมย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา หลวงพิทักษ์โยธา ขุนพรหมมนตรี
กรมการซึ่งคุมดอกไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวาย แลคุมเงินช่วยสาอากรเข้าไปส่งเจ้าพนักงาน
ณกรุงเทพพระมหานคร เชิญตราพระคชสีห์แลนามสัญญาบัตรออก
มาลวงเมืองสงขลา ในท้องตราซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมออกมานั้นว่า เสด็จพระราชดำเนินออกไปประพาศ
ชมบ้านเมืองฝ่ายทะเลปากใต้ ถึงเมืองสงขลา พระยาสงขลากรมการ
ได้จัดแจงที่ประทับพลับพลาไว้เสด็จพระราชดำเนิน แล้วจัดแจงรับ
พระวงษานวงษ์ข้างนำข้างในกับข้าราชการทั้งปวง ซึ่งตามเสด็จ
พระราชดำเนินได้ความคชสยบายด้วยกันทั้งสิ้นมิได้ขัดสน ทรงทอด
พระเนตรเมืองสงขลาเป็นเมืองไชยภูมิลูกค้าพานิชชื้อขายไปมาคละอ

๒๑ แต่ก่อนเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา ต้องถวายต้นไม้ทองเงิน
เล็กในรัชกาลที่ ๕ เมื่อจัดมณฑลเทศาภิบาล

สทวสนกสขาย คนไทยคนจีนก็มีมาก หัวเมืองแขกซันก็มีอยู่
 หลายเมือง ควรจะรักษาเมืองใหญ่ จะได้เป็นสง่าขึ้นกับพระนครเมือง
 หนึ่ง หลวงสมขัติภิมย์ผู้ช่วยราชการเป็นบุตรพระยาสงขลา ใหญ่
 กว่าบุตรทั้งปวง อายุอานามก็ควรจะชุกเลี้ยงให้มีชื่อเสียงยศถาคักก
 ยวดยิ่งขึ้นไป จะได้ช่วยว่ากล่าวราชการรักษาย่านเมือง เป็นสง่า
 งามกับนานาประเทศราชทั้งปวง แต่ตำแหน่งที่กรมการผู้ใหญ่ก็หา
 ว่างเปล่าไม่ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชทานนามสัญญา
 ขัตติยคุณหลวงสมขัติภิมย์ผู้ช่วยราชการบุตรพระยาสงขลาขึ้นเป็นที่
 พระสมขัติภิมย์ ผู้ช่วยราชการ ถือกักตี่นา ๓๐๐๐ ไร่ ให้พระราชทาน
 ถาคหมากคนโทกาไหล่ทองคำสำรับหนึ่ง ลูกประคำทองสาย ๓
 กระโถนเงินกาไหล่ทองคำใบหนึ่ง เสื้อเข็มชายพินแดงตัวหนึ่ง ส่าน
 ไทยผืนหนึ่ง แพรขาวผืนหนึ่ง ผ้าปูมผืนหนึ่ง ออกมาทำราชการ
 ถอลงพระเศษพระคฤหาเป็นเกียรติยศแก่บ้านเมืองสืบต่อไป แลให้
 พระสมขัติภิมย์ผู้ช่วยราชการฟังบังคับบัญชาพระยาสงขลา ให้
 กรมการผู้น้อยฟังบังคับบัญชาพระสมขัติภิมย์ผู้ช่วยราชการแต่ที่ชอ
 บด้วยราชการ อย่าให้ถือเปรียบขัดแก่งแย่งให้เสียราชการไปแต่สิ่ง
 หนึ่งสิ่งใดไป ตามท้องตราซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งออกมา
 แต่ก่อนจงทุกประการ ฯ

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนหกขันธ์คำหนึ่ง พระยาศรีเสาวราช
 ภักดีศรีสมหพระกระลาโหมฝ่ายปล้ำฟัง มีหนังสือออกมาถึงเมือง

สงขลา ในหนังสือที่ว่าพลหัวเจ้าท่านเจ้าพระยาศรีสุรียงษ์ สมันต
 พงษ์พิสุทธิ มหาบุรุษรักในคม ว่าที่สมุหพระกระลาโหม มี
 พระประสงค์ว่า ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาเข้าไป
 เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณกรุงเทพ
 พระมหานคร ในเดือนหกเดือนเจ็ดนี้จึงได้ แล้วจะได้กลับออกมา
 รับเสด็จสมเด็จพระบันเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลาทราบความแล้วจัดแจงกำปั่นนิวเซียร์ศิริ ให้ขุนวิเศษพานิชเป็น
 นายกำปั่น กระบี่ต้นเหียงอังกฤษเป็นต้นหน พาหลวงอนรรักษ์ภุชงค์
 ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา หลวงนา หลวงเทพมาลา ขนหมนมื่อ
 เข้าไปด้วยหลายคน ครั้นฉนวนเสาร์เดือนหกแรมสิบห้าค่ำออก
 โทศก เพลา ๕ โมงเข้าไปได้ศักราช ให้ถอนสมอใช้ใบกำปั่นนิวเซียร์
 ศิริออกจากเกาะหนไปสามวันครึ่ง ถึงเมืองสมทพรการ ฉนวน
 พฤษศยศเดือนเจ็ด ขนห้าค่ำวางกำปั่นลงขนไปถึงคอกกระบือ นาย
 กลันมหาเด็กซึ่งเข้าไปรับราชการอยู่ณกรุงเทพพระมหานครรู้ความ
 แล้ว กรายเรียนพลหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมให้ทราบ พลหัว
 เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมโปรดให้เรือสำนกลงไปรับเจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาที่กำปั่น ฉนวนเดือนเจ็ดขึ้นหกค่ำเพลาค่ำเข้า
 เจ้าคุณไปที่บ้านเจ้าคุณกระลาโหมฯ ถามว่ามากี่วัน เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลากราบเรียนว่ามาสามวันครึ่งถึงหลังเต่า เจ้าคุณ

กระจาโหมว่ามาไวหนักหนาที่เคี้ยว แล้วเรียกคุณหญิงพันมาบอก
 ว่าเจ้าคุณสงขลามาดังแล้ว ให้คุณหญิงพันรับรองเอาเป็นธุระอิชฌมาใคร่
 ทำของควาของหวานสั่งอย่าให้ขาดเพลาใด ด้วยเมื่อเจ้าคุณกระจาโหม
 ออกไปพักอยู่ที่เมืองสงขลา คุณสงขลาปฏิบัติไม่ได้ขัดสนสิ่งใด
 เจ้าคุณกระจาโหมปราไสก็เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาตาม
 ธรรมเนียม แล้วถามเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาว่ามีสิ่งใด
 เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 กรายเรียนว่าใต้ทำประทุมธรรมาด้วยเงินใบหนึ่ง หีบถมตะทองทาหีบ
 หนึ่ง กับส้มตรังกานู ผลจํามะตะ กุ้งไม้ เข้ามาถวาย แล้ว
 พระยาศรีเสาวราชกรายเรียนเจ้าคุณกระจาโหมว่า จะโปรดให้เฝ้า
 ในเพลาค่าวันนี้ฤที่สุดแล้วแต่จะโปรด เจ้าคุณกระจาโหมมีพระ
 ประสาทสั่งว่าจะเฝ้าเพลากลางคืนเขาจะข้ามไปไหวฤฎา ให้เฝ้าเสีย
 ในเพลายี่วันนี้ เจ้าคุณกระจาโหมจะเข้าไปด้วย เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาออกจากบ้านเจ้าคุณกระจาโหมเลยไปเฝ้าเสด็จ
 กรมหลวง ๆ ปราไสตามธรรมเนียม แล้วเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลากราบลาลงมากำขึ้น จิตแจ่มของถวาย เพลาย่ำโมงเศษ
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้พาของไปคอยท่าอยู่ที่ทิมตายน
 ใหม่ เพลาย่ำสามโมงเศษ เส็จก็ออกท้องพระโรงพระที่นั่งอนันต
 สماعيل เจ้าคุณกระจาโหมข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้า เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระยาศรีเสาวราชเข้าไปภายหลัง
 ยกประทุมธรรมาแลหีบถมเข้าไปตั้ง ทรงทอดพระเนตร ฯ

๑ เรื่องพงษาวดารของเจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์ หมก

ฉบัทไ้มาเพียงเท่านั้น ความที่ยังขาดก็เห็นจะไม่เท่าใด ด้วย
ปรากฏข้างต้นว่าหนังสือพงษาวดารตอนนั้นว่า แต่งเมื่อเดือน ๓๑ ขึ้น ๕ ค่ำ
ข้มแม จุลศักราช ๑๒๒๓ เนื้อเรื่องในฉบับมาหมกเพียงพระยาสงขลา
บุญสังข์ เข้ามากรุงเทพฯ เขาเผาเมื่อวันเดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำในข้มแมนัน
ก่อนเวลาแต่งเพียง ๔ เดือน นำเข้าใจว่าทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อน
ยศขึ้นเป็นเจ้าพระยาในคราวที่เขาเผาเนานี้ ครั้นกลับออกไปถึงเมือง
ฉลองตราแล้ว จึงให้แต่งพงษาวดารเมืองสงขลาตอนหลัง เนื้อไป
ในการฉลองตรา พงษาวดารตอนนั้นจึงเป็นทำนองประวัติของเจ้าพระยา
สงขลา บุญสังข์ ฯ

จดหมายเหตุอาลักษณ์มีประกาศตั้งเจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์
แต่ในจดหมายเหตุลงเป็นขั้วอก มีความตามประกาศดังนี้

มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า เมืองสงขลาได้ว่าเป็นเมืองแขก
มลายูประเทศราชชนหลายเมือง ตั้งอยู่สุดเขตรแดนหัวเมืองทอด
น้ำพระพิพัฒน์สัตยา ฝ่ายปากใต้ต่อแดนเมืองแขกมลายูหลายทิศ
หลายทาง เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ล่วง
มาแล้ว ได้ทรงพระมหากรุณาชยเลี้ยงตั้งพระยาผู้สำเร็จราชการ
เมืองสงขลา เป็นตำแหน่งเจ้าพระยาถิอศักดินา ๓๐,๐๐๐ ในครั้ง ๑
เป็นอย่างมาแล้ว บัดนี้เมืองสงขลาที่รุ่งเรืองจำเวิญเป็นที่ไปมาค้าขาย
ของลูกค้าต่างประเทศ แลลูกค้าในเมืองก็ตั้งตัวทำมาหากินค้าขาย

แลทำสิ่งของต่าง ๆ เจริญขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ชุ่มแถมกำแพงเมือง
ก็ไต่สร้างขึ้น แลทำนบบำรุงไว้ตั้งงามเป็นสง่ากว่าเมืองปากไค้อยู่แล้ว
พระยาวิเชียรคีรีศรีสมุท วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี
พิริยพาหุ บัญสังข์ คนนี้ ไต่ไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองมาไค้ ๘ ปีแล้ว
มีความชอบต่าง ๆ เป็นคุณแก่ราชการมาก แลไม่มีถ้อยความถูก
อุทธรณ์ฟ้องร้องแต่กรมการผู้น้อย แลไพร่บ้านพลเมือง แลหัวเมือง
แขกประเทศราชแต่สักครั้ง ๑ ก็เห็นว่าเป็นความชอบมากอยู่แล้ว
ควรจะได้เลื่อนให้สูงขึ้นตามอย่างแต่ก่อน เพราะฉะนั้น บัดนี้ให้
พระยาวิเชียรคีรีศรีสมุท วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี
อภัยพิริยพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เชื้อตัวว่า บัญสังข์ คนนี้
เป็นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม
รามภักดี อภัยพิริยขรรคมพาหุ ดิถีศักดิ์นา ๓๐,๐๐๐ จงมีอำนาจไต่ว่า
กล่าวสิทธิขาดในราชการทั้งปวงตลอดแขวงเมืองสงขลา แลเมือง
ขึ้นเมืองสงขลาทั้งปวงตามอย่างแต่ก่อน ทั้งเจ้าพระยาพิไชยคีรี
ศรีสมุทสงคราม ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ในครั้งแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นั้นจงทุกประการ จงเว้นการ
ควรเว้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุก
ประการ แลรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทวมหานคร ตาม
อย่างธรรมเนียมคนทั้งทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงทั้งปวง ขอให้สิ่ง
ซึ่งเป็นประธานในโลก คือคุณพระพุทธานิรันดรย แลอานุภาพ

เทพยคาคามีมหิศวรงค์คิจงรักษา ให้เจ้าพระยาวิไชยศิริ ครีสมุท
 วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยวารกรมพาหุ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาอยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญอายุวรรณ
 สุขพละปฏิภาณ ศุภสนทรวสวัตินกาลนาน เทอญ ฯ
 ตั้งมาวัน ๒๕ ค่ำ ขวออกโทศก เป็นปีที่ ๑๐ ของตราดวงที่
 ประทับัน ประจำการแผ่นดินสยาม ศักราช ๑๒๒๒ เป็นวันที่ ๓๓๒๗
 ในรัชกาลปัจจุบัน ฯ

THAMMASAT UNIVERSITY
 สำนักหอสมุด

พงษาวดารเมืองนครศรีธรรมราช
ของหลวงอนุสรณ์สิทธิกรรม (บัว ถนนคร)

๑ เมื่อครั้งกรุงเก่า ในแผ่นดินเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี
เสวยราชสมบัติ พระยาราชสวามีมาเป็นพระยาศรีธรรมมาโคกราช
เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช โปรดให้หลวงนายสิทธินายเวรมหาดเล็ก
มาเป็นพระปลัดเมืองนคร ฯ ภายหลังพระยานครศรีธรรมราชถูก
อุทธรณ์ต้องกลับเข้าไปกรุงเทพ ฯ ถอดจากเจ้าเมือง เวลากรุงเก่า
เสียแก่พม่าขึ้นห้ามเจ้าเมืองไม่ มีแต่พระปลัดเป็นผู้รักษาราชการ
เมือง จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้านคร ยกกองทัพไปตีเมืองชุมพร, เมืองปัตน,
ไชยา, หลังสวน, กระ, วรรณง, ตะกั่วทุ่ง, ตะกั่วป่า, พังงา,
เมืองพัทลุง, สังขลา, ตานัน, หนองจิก, เทพา, ยะหริ่ง, เมืองไทร,
ปลิศ, สัตต, ภูเก็ต, รวมทั้งเมืองตรัง, กระบี่, กาญจนคีรี,
มาขึ้นเจ้านคร เจ้านครตั้งเป็นชุมนุม ๑ ไม่ขึ้นต่อกรุงเทพ ฯ ๒

๑ เมื่อขมิลเอกศกษิตศักราช ๑๓๓๓ เจ้ากรุงธนบุรีมีอำนาจ
จึงแต่งตั้งให้พระยาจักรี (แขก) ๑ พระยายมราช ๑ พระยาศรีพิพัฒน์ ๑
พระยาเพชรบุรี ๑ ยกกองทัพมาตีชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช แม่ทัพ

๑ หลวงสิทธินายเวรมานนี้ เข้าใจว่าชื่อ หนู ด้วยมีในกาลาประกาศพิตรศเมืองนคร
ใช้คำว่า มุสิก ในที่ขานนามเมื่อเป็นเจ้านคร ฯ เห็นจะเป็นเชื้อข้าราชการเก่าในเมือง
นครศรีธรรมราช.

๒ ชื่อหัวเมืองต่าง ๆ ที่กล่าวนี้ไม่ถูกต้องตามจริง ด้วยเป็นเมืองตั้งที่หลังครั้งเจ้า
นครหลายเมือง แลที่ระบุเป็นแน่แท้ เมืองไทรแลเมืองตานี ตั้งเป็นอิสระเหมือนกัน
มิได้ ขึ้นนครศรีธรรมราช ครั้งเจ้านคร ฯ

ทั้งปวงต่างก็ยกไปแล้ว ภายหลังทรงเห็นว่ากองทัพยกไปอ่อนแอ

พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงยกกองทัพหลวงหนุนออกมาตี เมืองชุมพร, เมืองไชยา, แยกเป็นลำค้ำย เจ้านครให้อุปราศตตั้งค่ายต่อสู้ที่ท่าหมาก

๑ ค่าย คลองปากนคร ๑ ค่าย คลองศาลาสี่หน้า (คือปากพญา)

๑ ค่าย กองทัพกรุงธนบุรียกมาตีแตก หลวงสงขลา (วิเชียร) พา

เจ้านครกับครอบครัวอพยพหนีไปอยู่เมืองตานี พระเจ้ากรุงธนบุรียก

กองทัพเข้าเมืองนครศรีธรรมราช ค่ายให้พระยาจักรี พระยาพิไชย

ราชา ยกกองทัพเรือติดตามเจ้านครไป ฯ

๑ ฝ่ายพระยาตานเกรงพระเดชานุภาพ ก็ขยเจ้านครแลครอบครัววิ่งมาถวายแต่โดยดี ฯ

๑ ขณะนั้นโปรดให้ต่อเรือรบชนิดนั้น ๑๐๐ ลำเศษ แลพระ

ราชทานพระราชทรัพย์ให้ข้าราชการทั้งปวงทำการสถาปนาซ่อมแปลง

พระอารามที่เมืองนครศรีธรรมราชชนหลายอาราม ฯ

๑ ครั้นทรงจัดการบ้านเมืองเสร็จแล้ว ก็เสด็จยกทัพกลับ

กรุงธนบุรี แลให้เชิญพระไตรปิฎกที่เมืองนครศรีธรรมราชมาจาก

จำลองไว้ที่กรุงธนบุรีด้วยทั้งจบ ครั้นแล้วจึงเชิญต้นฉบับมาส่งไว้

อย่างเต็ม ฯ

๑ แต่ตัวเจ้านครกับครอบครัวนั้น เมื่อเลิกทัพกลับมาก็คุม

เข้ามายังกรุงธนบุรีด้วย แต่ทรงพระราชดำริเห็นว่า เจ้านครไม่มี

ความผิดต่อพระองค์ ซึ่งไต่รับฟังกันก็เพราะต่างคนถือว่าตัวใหญ่

จะลงเห็นว่าเจ้านครเป็นขบถนั้นไม่ได้ จึงโปรดพระราชทานให้พันโท
ให้รับพระราชทานนำพระพิพัฒน์สัตยาอยู่เป็นข้าราชการในกรุงเทพ ฯ
ต่อไป ๓

๑ แล้วโปรดให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้าราชสุริวงษ์ อยู่ครอง
เมืองนครศรีธรรมราชได้ ๗ ปี เจ้าราชสุริวงษ์ ถึงแก่พิราลัยที่เมือง
นครศรีธรรมราช ณ บวชอกอัฐศก จุลศักราช ๓๓๓๘ ฝ่ายเจ้านครเข้า
มาอยู่ในกรุงธนบุรี ได้รับราชการตามเสด็จไปทั้พศึก เจ้ากรุงธนบุรี
ไว้วางพระไทยในเจ้านคร จึงให้เจ้านครกลับไปครองเมืองนคร
ศรีธรรมราชเมื่อ บวชอกอัฐศก จุลศักราช ๓๓๓๘ ได้รับสุพรรณบัตรเป็น
พระเจ้านครศรีธรรมราช เจ้าชนชาติมา^๓ มีเกียรติยศเสมอเจ้า
ประเทศราช ตั้งพระยาอรรคมหาเสนาแลจตุสดมภ์สำหรับเมืองนครได้
คล้ายกรุงธนบุรี ทว่าราชการเมืองนครของเดิม เรียกว่าท้องพระโรง
ซึ่งก่อด้วยอิฐอยู่หลังศาลากลางจังหวัดทุกวันนี้ ๓

๓ เรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตั้งเจ้านครเป็นเจ้าประเทศราช อังเหตุในสาร
ตราอีกข้อ ๑ ว่า ได้ถวายธิดาทำราชการ แลธิดานั้นมีพระราชโอรส พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวิจารณ์ว่า ทำนองพระเจ้ากรุงธนบุรีจะได้ทรงปรากฏ
เรื่องสืบสันตติวงศ์ พิเคราะห์ตามความมุ่งหมาย ดูเหมือนตั้งพระไทยจะให้กรมขุน
อินทพิทักษ์ ลูกเธอองค์ ๑ ครองกรุงถัมพูชา ให้เจ้าทัพพษ์ลูกเธอ ซึ่งภายหลังเป็น
พระพงษ์นรินทร์ ซึ่งเป็นหลานเจ้านคร ครองเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนกรุงธนบุรีนั้น
จะมอบราชสมบัติประทานเจ้าฟ้าสุนทรวงษ์ ที่เรียกว่า เจ้าฟ้าหมื่น ด้วยเป็นพระราช
นัดดาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ด้วยเหตุนี้ จึงตั้งเมืองนครศรีธรรมราช
เป็นเมืองประเทศราชไว้

๔ คึกหลังนี้ข้าพเจ้าได้เคยเห็น เป็นตึกเล็ก ๆ ทำค้ำง สองไสวามีโง้ท้อง
พระโรง แลเปนของสร้างทีหลัง อาจสร้างตรงที่ท้องพระโรงเจ้านคร จึงเคยเรียกว่า
ท้องพระโรง ครึ่งเจ้านครนั้น แม้ในกรุงธนบุรีท้องพระโรงก็ยังไม่เป็นตึก

เจ้านครหม่อมมชอทองเหนียว เป็นบุตรสาวเงินปาก เงินปาก
 เป็นพี่จนวย เงิน ๒ คนพี่น้องเป็นเศรษฐีมั่งมีมาก ศพเงินปากฝัง
 อยู่ที่ริมคลองที่จะไปท่าแพ เรียกว่า กิ่ง ทุกวันนี้ เจ้านครมชอ
 ด้วยหม่อมมชอทองเหนียว ๒ คน ซอ คุณชุ่ม ๓ คุณปราง ๑ แลเจ้า
 นครมชอด้วยภรรยาอ้อย คือ ซอหม่อมมชออยู่ ๑ พระกำแหง ๑
 แม่ม่วง ๑

คุณชุ่มได้เป็นภรรยาเจ้าพัฒน์ เจ้าพัฒน์นี้เป็นบุตรปลัด มี
 พี่สาวคน ๑ ชื่อคุณชี่ คุณชี่ไม่มีสามี มารดามันเรียกว่า คุณหญิง ๆ
 สร้างวัดพระคู่ คุณชี่สร้างวัดแจ้ง ที่อยู่ตำบลท่าวังเคียวนี้ คุณปรางนั้น
 เมื่อเจ้านครเข้าไปถูกกักอยู่กรุงเทพฯ ได้ถวายเป็นพระสนมเจ้า
 กรุงธนบุรี ฯ

๕ ซอลูกเมียเจ้านครไม่เคยปรากฏชัดเจนในท้อง ในบาญชีขนาดคุณฉิมพี
 คุณปรางไปคน ๑ คุณฉิมนั้นที่บิดาได้ถวายพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้เป็นพระสนมเอก
 ปรากฏในหนังสือพระราชวิจารณ์ว่า เทียบที่กรมบริจาภักดีศรีสุตารักษ์ มีลูกเธอ ๒ องค์
 ชื่อเจ้าทัศนีย์ ภายหลังได้เป็นพระพงษ์นรินทร์องค์ ๑ เจ้าทัศนีย์ ภายหลังได้เป็น
 พระอินทรอภัยองค์ ๑ คุณปรางน้องคุณฉิมที่กล่าวไว้ ถวายตัวในพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น
 ตามเรื่องราวที่ปรากฏ เห็นจะไม่ได้เป็นพระสนมอยู่ก่อน ด้วยปรากฏว่า เจ้าพระยา
 พิไชยราชาให้แก้แก่เข้าไปขอต่อเจ้าจอมมารดาฉิม พระเจ้ากรุงธนบุรีทราบ ทรงพระ
 พิโรธ ว่าเจ้าพระยาพิไชยราชาบังอาจจะมาเป็นเขนน้อยเขยใหญ่กับพระองค์ ถึงให้
 ประหารชีวิตเจ้าพระยาพิไชยราชา แต่คุณปรางนี้อยู่ในวังต่อมามีครรภ์ขึ้น พระเจ้ากรุง
 ธนบุรีจึงพระราชทานแก่เจ้าพัฒน์ อุปราชเมืองนครรับไป คลอดบุตรเมื่อบ่มเมีย
 จุลศักราช ๑๑๓๖ บุตรนั้นคือเจ้าพระยานครน้อย จึงเชื่อกันว่า เจ้าพระยานครน้อย
 เป็นลูกพระเจ้ากรุงธนบุรี

๑ ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ได้เสด็จเถลิง
 ถวัลยราชสมบัติ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ที่เจ้ากรุงธนบุรียกเจ้านคร
 ขนเป็นพระเจ้าประเทศราชนั้นเป็นการเหลือเกินไป จึงโปรดให้ลัด
 บันคาตักทูลเป็นเจ้าพระยานคร แลให้ลัดตำแหน่งเสนาบดีเมืองนคร
 ลงเป็นกรมการเหมือนหัวเมืองอื่น ๆ แลให้ยกเมืองสงขลาซึ่งชน
 เมืองนครอยู่ในครั้งนั้นเป็นหัวเมืองขึ้นกรุงเทพ ฯ ด้วย ฯ

๑ ต่อมาเจ้านครศรีธรรมราชแก่ชราว่าราชการบ้านเมืองพัน
 เพื่อนไป เจ้าพัฒนบุตรเขยเข้าไปเป็นโจทย์ พ้องกล่าวโทษเจ้านคร
 ฆัตราให้หาเจ้านครกับภพล่วงเสียหลายครั้ง แลจึงไต่ควเข้ามา
 กรุงเทพ ฯ โปรดให้เอาออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองนครศรี
 ธรรมราช เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้าพัฒน
 บุตรเขยบุตรเขยเจ้านคร ให้เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เมื่อย
 มะโรงฉศก จุลศักราช ๑๓๕๖ แลครั้งนั้นพระยาสงขลามีความผิด
 จึงโปรดให้เมืองสงขลากลับไปเป็นเมืองขึ้นเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่
 ก่อน เจ้านครถึงอนิจกรรมที่กรุงเทพ ฯ เจ้าพระยานคร พัฒน์ กับ
 คุณหญิงชุ่มไต่เก็บอัฐิเจ้านคร กับอัฐิหม่อมทองเห็นขวมาก่อเจดีย์
 ทำตักบรรจุไว้ที่วัดแจ้งเมืองนคร ฯ

๑ ครั้นเมื่อเจ้าตากออกจากราชสมบัติแล้ว เจ้าพระยานคร
 ศรีธรรมราช (พัฒน์) กับคุณหญิงชุ่ม จึงได้รับคุณปรางซึ่งเป็นพระ
 สันมเจ้าตาก พาออกมาจากกรุงเทพ ฯ แต่เวลานั้นมีครวัไต่ ๓ เดือน
 แล้วมาคลอกที่เมืองนคร บุตรเป็นชายให้ชื่อว่า คุณชายน้อย ๖ พระยา

๖ ตรงหนีผิด ที่จริงคุณปรางออกไปแต่ครั้งกรุงธนบุรีดังกล่าวมาแล้ว.

ศรีธรรมราช พัดมัน มีบุตรหญิงกับคุณหญิงชุ่ม ๑ ชื่อคุณหญิงใหญ่ ๑ (คุณหญิงเล็ก ๑)^๗ และมีบุตรชายกับภรรยาช้อย ที่ได้รับสัญญาบัตร คือ นายจ่ายงมหาเล็ก ๑ พระราชภักดี (ร้าย) ยกรบัตรเมืองนคร ๑^๘ บุตรหญิงช้อยหน ภรรยาเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ๑ ชื่อทิม ๑ ทิมเมื่อรัชกาลที่ ๒ ได้เข้าไปอยู่ทวังกรมหมื่นศักดิ์พลเสฟ ครั้นรัชกาลที่ ๓ กรมหมื่นศักดิ์พลเสฟได้รับพระราชทานเกียรตินยศเป็นกรมพระราชวังขวรฯ ทิมก็ตามเสด็จไปอยู่ในกรมพระราชวังขวรฯ ด้วย ครั้นกรมพระราชวังขวรมหาศักดิ์พลเสฟสวรรคตแล้ว ไปรตเกล้าฯ ให้ทิมมาบริหารราชการในพระบรมมหาราชวัง ครั้นรัชกาลที่ ๔ ทิมกลับไปบริหารราชการเป็นพนักงานเฝ้าหอพระอิฐูฝ่ายพระราชวังขวรฯ ได้รับพระราชทานเขี้ยวคยลระ ๑ ซึ่ง ครั้นวันที่ ๑๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๐ ทิมถึงแก่กรรม ฯ

๑ เมื่อพม่ายกทัพยกทัพเรือมาทางเมืองมฤทในเดือนย้าย แก่งหูนแมงยี่เป็นแม่ทัพใหญ่ แต่งให้ยี่หูนเป็นแม่ทัพ ยกทัพเรือไปทางทะเลเมืองกลาง แล้วให้นมโยคบุตรเป็นทัพหน้า ทัพแก่งหูนแมงยี่เป็นแม่ทัพ ยกมาตีเมืองชุมพร, เมืองไชยา, เจ้าเมืองทั้งสี่องเห็นว่าพม่ายกมามากไม่สามารดจะสู้รบได้ จึงเทครัวเขาฆ่าทิ้งเมือง

๗ ที่เรียกว่า คุณหญิง นี้ เป็นคำพวกชาวนครเรียก แต่เรียกกันในกรุงเทพฯ ฯ ว่า คุณนุ้ยใหญ่ คุณนุ้ยเล็ก.

๘ บุตรเจ้าพระยานคร พัดมัน นอกจากบาญชีนี้ ได้ความว่าชื่อ ฉิม เป็นพระยาภักดีภูธร อยู่วังหน้าคน ๑ ชื่อนายเรณคน ๑ นายกุนคน ๑ ไม่ได้ทำราชการ.

เสีย พม่าก็เอาไฟเผาบ้านเมืองเสียทั้ง ๒ เมือง แล้วยกมาตีเมืองนครศรีธรรมราช ฯ

๑ ขณะนั้น เจ้าพระยานคร พัตน์ ได้ข่าวว่า เมืองชุมพร เมืองไชยา เสียแก่พม่าแล้ว จึงแต่งให้กรมการคุมพลพันเศษมาตั้งซัดดาทัพพม่าอยู่ที่ท่าค้อแกมเมืองไชยา ครั้นพม่ายกไปยังไม่ไต่รบพม่าก็คิดขยายให้คนชาวเมืองไชยาไปร้องบอกหลวงชาวเมืองว่า กรุงยางกอกเสียแก่พม่าแล้วอย่าสู้รบเลย ให้ออกมาเสียโดยที่เด็กกรมการนำความไปแจ้งแก่เจ้านคร พัตน์ เจ้านคร พัตน์ สำคัญว่าจริง เพราะมีใต้เห็นทัพกรุงออกไปช่วย ค่ายในเวลานั้นกรุงเทพฯ ยังรบติดพันกับพม่าทางเมืองกาญจนบุรีอยู่ จึงยังมีใต้ยกไปช่วยเจ้าพระยานคร พัตน์ จึงทั้งเมืองเสีย พาพรรคพวกครอบครัวหนีไปอยู่ที่นอกเขาค่ายเงินคี่ปลายคลองคุดค้วน แขวงอำเภอลวง ที่ซึ่งเจ้าพระยานคร พัตน์ ไปตั้งทัพหาใครอยู่ เรียกว่าทัพเจ้าพระยา ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ พม่าได้เมืองนครศรีธรรมราชก็เข้าตั้งอยู่ในเมือง ให้รวบรวมพลกองทัพจะยกไปตีเมืองพัทลุง เมืองสงขลาต่อไป ฯ

๑ ฝ่ายข้างเมืองพัทลุง เจ้าเมืองกรมการได้แจ้งว่า เมืองชุมพร เมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช เสียแก่ข้าศึกแล้ว จึงปรึกษาแก่นักคิดจะยกครอบครัวหนี ยังมีพระสงฆ์องค์ ๑ ชื่อมหาช่วย เป็นเจ้าอธิการวัดในแขวงเมืองพัทลุง สำแดงวิชาเวทมนต์ลงเลขยันต์

กระตประเจียตมวงคลให้แก่กรมการนายบ้านชาวเมืองทั้งปวง คน
 เหล่านี้ก็นิยมยินดี ถัดนั้นเอาสิ่งนี้เป็นเครื่องของกันสาตราวุธ พา
 ให้ใจกล้าจนถึงอาจสู้รบด้วยพม่าได้ กรมการจึงจัดพลได้พันเศษ
 แล้วเชิญท่านมหาช่วยอาจารย์ชุนคานหาม (ในยหนึ่งว่าชี้ข้างมาใน
 กองทัพด้วย) ยกออกมาตั้งคอบรบทัพพม่าอยู่กลางทางห่างเมืองพัทลุง
 พระมหาช่วยมยชน ๒ กระบอกยัคคินสั่งให้ศิษย์เดินยี่ม้านำข้าง พม่า
 เข้าศึกดูเห็นเป็นกองทัพใหญ่ยกมาก็แตกหนีไป ฯ

๑ ครั้นเมื่อกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกกองทัพเรือมาถึง
 เมืองชุมพร ตั้งค่ายหลวงประทับอยู่ในเมือง จึงมีพระบัณฑูรคำรัสสั่ง
 ให้พระยากลาโหมราชเสนา พระยาจำแลนยากกร กองนำ ยกทัพยก
 ล่วงออกไปตั้งอยู่ณเมืองไชยาเป็นหลายค่าย ฯ

๑ ฝ่ายกองทัพพม่า แจ้งว่าทัพกรุงยกออกไป แม่ทัพจึงให้
 เนมโยคขุนรัดกองนำ ยกกองทัพมารีบทัพกรุง เก่งห่วนแมงยี่แม่ทัพ
 ก็ยกหนุนมา พอทัพหน้าพม่ายกมาปะทะทัพไทยที่เมืองไชยายังไม่ทัน
 จะตั้งค่าย ไทยก็ยกเข้าล้อมพม่าไว้รอบ ชุคสนามเพลารบกันกลาง
 แผลงแต่เข้าจันค้ำ พอฝนตกทำให้ใหญ่ลงมา พม่าจึงแหกออกจาก
 ที่ล้อมหนีไปได้ พลทหารไทยไล่ติดตามพม่าไปในเวลากลางคืน พม่า
 มีไค้หยุครอบ แดกกระจัดพลัดพรายไปที่เดียว ฝ่ายแม่ทัพพม่ารู้ว่า
 กองนำแตกก็มีไค้มารบ เลยบายทางหนีไปข้างตะวันตก ฯ

๑ ฝ่ายยหวันแม่ทัพเรือซึ่งไปตีเมืองกลาง ไปตีเมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่งแตกแล้ว ก็ยกเลยไปถึงเกาะกลาง ให้พลทหารขน ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ ขณะนั้นในเมืองกลาง พระยากลางถึงแก่กรรมลง แต่ภรรยาพระยากลาง ชื่อจัน กับน้องสาวอีกคนหนึ่ง (ชื่อมก) เช่นคนใจกล้าหาญของอาจ จึงให้กรมการเกณฑ์ไพร่บ้านพลเมือง ทั้งชายหญิง ออกตั้งค่ายรบกับพม่านอกเมือง ยิงปืนใหญ่ขึ้นยิงโต้ตอบสู้รบกันอยู่ทุกวัน จนประมาณได้เดือนเศษ พม่าก็หักเอาเมืองมิได้ ไพร่พลในกองทัพก็ซัดสนเสียบอาหารลง ก็จำเป็นต้องเลิกทัพกลับไป ฯ

๑ ขณะนั้นเจ้าเมืองกรมการตามหัวเมืองใหญ่่น้อยทั้งปวงซึ่งเห็นพม่าไปนั้น ก็กลับมาเฝ้ากรมพระราชวังบวร ฯ ทั้งสิ้น ทรงโปรดมิให้เอาโทษ เพราะเห็นว่าศึกหนักเหลือกำลังที่จะสู้รบ จึงให้ไปรวบรวมไพร่บ้านพลเมืองมาอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม แล้วเสด็จยกทัพหลวงไปจัดการราชการในเมืองในหัวเมืองเหล่านั้นทุกเมือง เมื่อเสด็จมาถึงเมืองนครศรีธรรมราช ให้คำมไต่ตัวเจ้าพระยานครศรีธรรมราช พัทม์ มา ทรงพระกรุณาโปรดยกโทษให้ อนึ่งทรงพระราชดำริห์เห็นว่า พระมหาช่วยซึ่งได้ช่วยป้องกันเมืองพัทลุงนั้น เป็นผู้ไต่ราชการมีความชอบมาก แต่ถ้าจะพิจารณาไปข้างหน้าที่สมณะก็เห็นว่ามัวหมองอยู่ จึงให้ ลี้กออกจากบรรพชิต แล้วตั้งให้เป็นพระยาทุกขราษฎร์ ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ทำราชการฝ่ายฆราวาส

แล้วทรงพระราชดำริเห็นว่า บวรคาเมืองแขกมลายูที่ตั้งอยู่ชายทะเล
 ตะวันตกทั้งปวง ยังมีใต้อ่อนนุ่มยอมขึ้นแก่กรุงสยาม ควรจะไป
 ตีเอามาขึ้นเสียให้จงได้ พระราชาอาณาจักรสยามจะได้แผ่ไพศาล
 ไปในประเทศปากใต้ฝ่ายตะวันตก จึงโปรดให้แม่ทัพนำยกไปก่อน
 ทัพหลวงก็ยกหนุนไปตีเมืองตานที่เป็นเมืองใหญ่ได้ แลเมืองอื่น ๆ
 คือ เมืองตรังگان. เมืองกลันตัน. เมืองไทร. เป็นต้นเหล่านี้มายอม
 สวามิภักดิ์โดยดี ก็หัวเมืองแขกเล็กน้อยทั้งปวงก็ได้อีกหลาย
 เมือง ที่ยอมขึ้นไม่ต้องตีก็มี แลแล้วพระยานครคำรัสสั่งให้แต่ง
 หนังสือบอกข้าราชการเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบ จึง
 โปรดให้มัตราหากองทัพกลับ กรมพระราชวังบวรฯ ทรงจัดราชการหัว
 เมืองฝ่ายตะวันตกเรียบร้อยแล้ว ก็เสด็จยกทัพหลวงกลับคืนกรุงเทพฯ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มัตราออก
 ไปเลือกนยศูริรักษาเมืองกรมการผู้มีความชอบ แล้วตั้ง จัน ภรรยา
 พระยาถลางซึ่งได้ช่วยรบสู้กับบ้านเมืองไว้ได้นั้น ขึ้นเป็นที่ท้าวเทพ
 กระสุนศรี ตั้ง (มก) น้องสาวคนหนึ่งเป็นที่ท้าวศรีสุนทร อยู่ในเมือง
 ถลางด้วย ครั้นนั้นกรมพระราชวังบวรฯ ทรงไต่ขันทองมาแต่เมือง
 ตานี ๒ กระบอก ยาว ๓ วาศอกคืบ ๒ นิ้วกึ่งกระบอก ๑ ยาว ๕
 ศอกคืบ ๘ นิ้วกระบอก ๑ กระบอกใหญ่ให้จำถูกบอก ว่า พระยาตาน
 โปรดให้หล่อขึ้นเป็นคู่กันอีกกระบอก ๑ จากถูกชื่อว่า นาวายนสังหาร
 แล้วให้หล่อขึ้นอีก ๖ กระบอก ใหญ่รองเป็นคู่ ๆ ลงมา ๗

๑ เมื่อในรัชกาลที่ ๑ นั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช พัดมื่น
 ถวายคุณหญิงนุ้ยใหญ่ จีดา ทำราชการในพระราชวังหลวง มีพระเจ้า
 ลูกเธอ พระองค์เจ้าอรุโณทัย ไปได้เป็นกรมหมื่นคักกิลเสพ แล้ว
 ต่อมาได้เป็นกรมพระราชวังขวร ฯ ในรัชกาลที่ ๓ คุณหญิงนุ้ยเล็ก
 ถวายในกรมพระราชวังขวร ฯ มีพระองค์เจ้าหญิงขุทมาลา คุณ
 ชายน้อยถวายเป็นมหาดเล็ก ไปได้เป็นที่นายคัลวิไชย มหาดเล็ก
 หุ้มแพร แล้วเลื่อนเป็นที่พระอนุรักษุภเษคร ผู้ช่วยราชการเมือง
 นครศรีธรรมราช ครั้นถึงรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยาศรีธรรมราช พัดมื่น
 มีความชราทพลภาพ ไปโรคให้เลื่อนขึ้นตาศักดิ์ขึ้นเป็นเจ้าพระยา
 สุธรรมมนตรี เจ้าพระยาจางวาง เป็นผู้ตกแต่งบ้านเมือง พระอนุรักษ
 ุภเษครได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาศรีธรรมราช สำเร็จราชการเมืองนคร
 เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ไปได้แต่งกำแพงบ้านเหนือแลสร้างพระอุโบสถ
 หอไตรสามหลังที่วัดท่าโพธิ์ อุโบสถวัดสำฤทธิไชย พระวิหารหลวง
 ในวัดพระบรมธาตุ กบยได้ปฏิสังขรณ์วัดแจ้ง วัดพระคู่อีกด้วย แต่
 ท้ายเกษตรอบของวัดพระบรมธาตุของเดิมชำรุด พระครูภาวนาเจ้าวัด
 สวรรเวียงเป็นผู้ปฏิสังขรณ์ ครั้นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีถึงแก่อสัญ
 กรรม พระยาศรีธรรมราช น้อย ไปได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยา ภาว
 ุชิตท่านผู้หญิงอื่น เชื้อเจ้ามาแต่กรุงเทพฯ ฯ พระบาทสมเด็จพระ

นั่งเกล้าทรงเรียกว่า ฟ็อน^{๑๐} ท่านผู้หญิงอินมีบุตรธิดากับเจ้าพระยา
นครน้อย ๒ คน คือ

๑ เจ้าจอมมารดา น้อยใหญ่ ในรัชกาลที่ ๓ เป็นเจ้าจอม
มารดาพระองค์เจ้าเฉลิมวงษ์

๒ เจ้าจอม น้อยเล็ก ในรัชกาลที่ ๓

๓ เจ้าพระยามหาศิวีธรรม ชื่อน้อยใหญ่ เรียกอีกชื่อ ๑ ว่า
เมือง ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ใต้เป็นนายคัลวิไชย เข้าใจว่าเมื่อใน
รัชกาลที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๓ เป็นพระเสนหามนตรี ปลัด แล้วเลื่อน
เป็นพระยาพิทลุง แล้วเข้ามาเป็นพระยาอุไทยธรรม รัชมารการ
อยู่ในกรุงเทพฯ ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เป็นเจ้าพระยามหาศิวีธรรม
ผู้รักษากรงเก่า

๔ เจ้าพระยานคร น้อยกลาง ในรัชกาลที่ ๓ เป็นพระเสนหา
มนตรี ปลัดเมืองนคร ใต้เป็นพระยานครต่อเจ้าพระยานคร น้อย
ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยานคร

๑๐ มีในจดหมายเหตุของนายพันโท โส อังกฤษแต่งเรื่องเมืองนครเมื่อครั้ง
รัชกาลที่ ๓ ว่า ท่านผู้หญิงอินนี้เป็นราชินีกุล ข้อที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวดำรัสเรียกว่า ฟ็อน นั้นก็เป็นความจริง มีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุหลวงอุดม
สมบัติ สืบถามได้ความจากนางสาวกลาง ณนคร ธิดาเจ้าพระยานคร น้อยกลาง ว่า
ท่านผู้หญิงอินนี้เป็นธิดาพระบาทพินาศอัครีตระกูลทางบางช้าง พระธิดากับสงคราม
ที่ได้ไปเป็นพระขาลางเป็นน้องท่านผู้หญิงอิน

๕ พระยาเสนหามนตรี ^๕ชื่อ^๕น้อยเล็ก ^๕ฤๅ^๕เอียบ ^๕ในรัชกาล
ที่ ๓ เป็นหลวงฤทธิไชยเวรมหากเล็ก แล้วเลื่อนเป็นพระยา
เสนหามนตรี

๖ คุณน้อยหญิง อยู่เมืองนคร ไม่ได้ทำราชการ
เจ้าพระยานคร น้อย มีบุตรธิดาด้วยภรรยาอื่นอีกหลายคน
สืบได้รายชื่อ คือ

ส่วนบุตร

๓ ^๕ชื่อ^๕แสง ไปได้เป็นพระยาไทรบุรี แล้วมาเป็นพระยาพังงา
เมื่อในรัชกาลที่ ๓

๒ ^๕ชื่อ^๕นต เป็นพระยาเสนานชิต ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า

๓ ^๕ชื่อ^๕กล่อม เป็นพระวชิตสรไกร ปลัดเมืองนครศรีธรรม
ราช ในรัชกาลที่ ๔

๔ ^๕ชื่อ^๕พุ่ม เป็นพระยากาญจนดิษฐ์ ^๕ในรัชกาลที่ ๕

๕ ^๕ชื่อ^๕ม่วง เป็นพระขไทยธานี ผู้ว่าราชการเมืองตรัง

๖ ^๕ชื่อ^๕หงษ์ เป็นพระวชิตสรไกร รับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ

๗ ^๕ชื่อ^๕ฉิม เป็นพระเจริญราชภักดีบุรีธรรมพิพัฒน์ ผู้ว่า
ราชการเมืองสมุข

๘ พระราชานุรักษ์ ^๕ชื่อ^๕ไวยไม่ไต่ความ รับราชการอยู่ทาง
เมืองไชยา

๘ ^๕ชื่อ^๕เสม เป็นหลวงศรีสุพรรณดิฐ ปลัดเมืองกาญจนดิฐ

- ๓๐ นายเถื่อน }
 ๓๑ นายเทศ } ๒ คนนี้ไม่ได้ทำราชการ

ส่วนธิดา

- ๑ คุณพิน
 ๒ คุณตลับ
 ๓ คุณทิม
 ๔ คุณปราง
 ๕ คุณแย้ม
 ๖ คุณพุ่ม
 ๗ คุณอิม

ทั้ง ๗ นถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ

รัชกาลที่ ๓

๘ คุณกลิ่น ถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ

รัชกาลที่ ๓ ได้เป็นท้าวศรีสุทธาในรัชกาลที่ ๕

๙ คุณบัว ถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ

รัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าจอมมารดา มีลูกเธอ ๕ พระองค์ คือ กรมขุน
 ศิริวัชรสังภาค แลกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ เป็นต้น

๓๐ คุณเอม ไม่ได้ทำราชการ

เวลานั้นเมืองไทรบุรี กบฏเมืองปลิศ สตน แขงเมืองไม่ขึ้น

กรุงเทพฯ เจ้าพระยาจักรีบรมราช (น้อย) รัชอาสาไปตีเมืองไทร

มัทหาร คือ พระณรงศิริวิชิต ๑ พระมหาจักรังค์ ๑ เป็นแม่ทัพ หลวง

เทพเสนา หลวงชาญพลรบ ทหารรอง ครันต์เมืองไทรแตกแล้ว
เจ้าพระยาศรีธรรมราชได้เลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราชาโคกราช^{๑๑}
ให้พระบริรักษ์ภูธร (แสง) พระเสนาณรงค์ (นุค) ซึ่งเป็นบุตรใน
หม่อมช่วย ทั้ง ๒ อยู่รักษาราชการเมืองไทรบุรี ๗

๑๑ เจ้าพระยาศรีธรรมราชาโคกราชตั้งต่อเรือปาก ๓ วาที่บ้านคอน
เข้าไปถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรทานนามว่า เรือ
พระที่นั่งอมรมณีสวรรค์ แลเวลานั้น (เจ้าพระยานครเข้าไปอยู่กรุงเทพฯ)
ให้พระณรงค์สถิตอยู่รักษาราชการเมืองนคร ๗ ๗

๑๒ ฝ่ายตุงกเตนหลานพระยาไทร ช้องส้มกของทัพแล้วให้
นายแท่นเอาเหล็กมาลอยอุดรูชนวนบนใหญ่ที่เมืองตรังเสียหมดทุก
กระบอก นายแท่นนั้นเดิมเป็นบุตรหลวงแพ่งกรมการเมืองตรัง ไปเข้า
แขกเปลี่ยนชื่อเป็นตุงกงาม^{๑๒} แล้วตุงกเตนตีได้เมืองไทรอีก พระ
บริรักษ์ภูธร พระเสนาณรงค์ บุตรเจ้าพระยาศรีธรรมราชาโคกราช น้อย
ผู้รักษาราชการเมืองไทร พวกนี้อพยพหนีมาเมืองนคร ๗ ค้างอาว
พวกแขกเจ็ดสาหัส เจ้าพระยาศรีธรรมราชาโคกราช น้อย ผู้บิดาโกรธ
สั่งให้สังโฆษเข้มนหลังบุตรทั้ง ๒ นั้นอีกคนละ ๓๐ แล้วยกทัพไปตีเมือง

๑๑ ชื่อพระยานครตามทำเนียบเดิมเป็น “พระยาศรีธรรมราชาโคกราช ๗” เป็น
เจ้าพระยาฤาปนพระยาที่เหมือนกัน ฟังเปลี่ยนเป็นพระยาศรีธรรมราชาเมื่อในรัชกาลที่ ๔

๑๒ นายแท่นคนนี้ทราบว่า ที่หลังกลับมาอยู่เมืองตรังอีก อยู่มาจนในรัชกาล
ที่ ๕ สมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ความว่ายังคบโจร
ผู้ร้าย จึงให้ประหารชีวิตเสีย อ้างโทษถึงครั้งเป็นขบถด้วย.

ไทร ทัพตุงกเคนแตก ครึ่งนี้ให้พระมหาจุฑงศ์อยู่รักษาราชการ
เมืองไทรบุรีต่อไป ฯ

๑ คุณคัสวิไชยบุตรที่ ๓ ของเจ้าพระยาจักรีธรรมาโคกราช
(น้อย) ซึ่งไปรักษาราชการเมืองพิทลึงกลับมาเมืองนครแล้ว ไปรค
เกล้า ฯ ให้ไปเป็นเจ้าพระยามหาจักรีธรรมพโลปลัตมภ์ ฯ ผู้สำเร็จ
ราชการกรุงเก่า ๓๓ เจ้าพระยามหาจักรีธรรมพโลปลัตมภ์มีภรรยาชื่อ
คุณหญิง เผือก บุตรส่มเค็งเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์ มีบุตร ๓
คือ พระยาขำเรอบริรักษ์ หนใหญ่ ๑ พระยาจักรีธรรมราช หนเล็ก ๑
คุณหนูชี่ ๑ คุณหนูชี่ถวายตัวในวังหลวงในรัชกาลที่ ๔ มีบุตรกับ
หม่อมทับทิม (บุตรหลวงกระเตาะบ้านลำแบน) คือ คุณหญิงใหญ่ ๑
พระนราธิราช ๑ คุณพลับ ๑ คุณพลับถวายตัววังหลวงในรัชกาลที่ ๔
เจ้าพระยาจักรีธรรมาโคกราชได้ถวายพระแท่นถมตะทอง ๑ พระราช
ยานถม ๑ ๑๔

เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นโรคลมให้ข้าเจียนนำลาายเห็นยว
เสมหะปะทะหน้าอก บัวยมาแต่ฉวัน ๗ ๖ คำ ครั้นฉวัน ๑๔ ๖ คำ
บังญ จลคักกราช ๑๒๐๓ โรคกำเวิบขน ให้หอยเสมหะคังครอก ๆ
ให้มือเท้าเย็นนิ่งแนไป ครั้นเวลา ๕ ท่มเศษ เจ้าพระยาจักรีธรรมา
โคกราช (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อเจ้าพระยาจักรีธรรมาโคกราช

๑๓ ครึ่งนี้เข้าใจผิด เรื่องจริงปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุฉบับสมบัค คือ เมื่อ
เจ้าพระยานคร น้อย ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชดำริหว่า พระยาพิทลึง
จะครองเมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้ จึงย้ายเข้ามาเป็นพระยาอุไทยธรรมอยู่ในกรุงเทพ ฯ
ได้เป็นเจ้าพระยาต่อในรัชกาลที่ ๔.

๑๔ เข้าใจว่าพระราชยานถมนั้น เจ้าพระยานคร น้อยกลาง ทำถวายเมื่อใน
รัชกาลที่ ๔.

(น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว พระเสนาหามนตรี (น้อยกลาง) ใต้
 เป็นพระยาศรีธรรมราช ผู้สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราชต่อมา
 ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยา เจ้าพระยาศรี
 ธรรมราช (น้อยกลาง) มีท่านผู้หญิงคือหม่อมราชวงศ์หญิง หม่อม
 ราชวงศ์หญิง มีบุตรชาย ๑ คนพร้อม ๒ คนถัด ๓ คนเยี่ยม หญิง
 คือ ๑ คนอ้อม ๒ คนกลาง ๓ คนสว่าง กับบุตรหญิงอีกคน ๑ เป็นใช้
 ทรพิศมีถึงแก่กรรมเสียแต่ยังเด็ก บุตรภรรยาชื่อ ชาย นายบัว
 มารดาชื่อบัว ๑ นายเกิด มารดาชื่อเกิด ๑ เมื่อเจ้าพระยานคร
 (น้อยกลาง) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว คุณพร้อมเต็มเป็นพระเสนา
 หามนตรี แล้วโปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาศรีธรรมราช ผู้ว่าราชการเมืองนคร
 ๑ คนถัดเต็มเป็นพระเสนาหามนตรี แล้วเลื่อนเป็นพระศิริธรรมบริรักษ์
 ปลัดเมือง คุณเยี่ยมเต็มเป็นพระภักดีดำรงฤทธิ ผู้ช่วยราชการ
 เมืองนคร แล้วเลื่อนเป็นพระยาตรังคภูมาภิบาล ผู้ว่าราชการ
 เมืองตรัง ภายหลังกลับจากเมืองตรังมาเป็นผู้ช่วยพิเศษเมืองนคร
 แลเป็นพนักงานคลังเมืองเมือศก ๑๒๑ ใต้รับพระราชทานสัญญาบัตร
 เลื่อนเป็นพระยาบริรักษ์ภูเขตร์ คุณอ้อมได้ถวายเป็นเจ้าจอมใน
 รัชกาลที่ ๔ เมื่อสิ้นรัชกาลนั้นแล้วกลับมายู่เมืองนครศรีธรรมราช
 ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ คุณกลางไม่ได้ถวายแต่ไม่มีสามี
 คุณสว่างถวายเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๕ นายบัวเป็นหลวงอนุสร
 สิทธิกรรม นายอำเภอสีชล แม่บัวมารดาหลวงอนุสรนั้น เป็นบุตร
 เจ้าพระยานคร น้อย ฯ

จดหมายบอกข่าวถึงเจ้าพระยานคร ฯ

อธิบาย

๑ จดหมายฉบับนี้ เป็นจดหมายมีขอกข่าวราชการใน
 กรุงเทพฯ ถึงเจ้าพระยานคร น้อย แต่ยังเป็นพระยานคร ฯ อยู่เมื่อ
 ในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรี
 ราเมศวร์ ได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราช ประทานไว้ในหอพระสมุด
 วชิรญาณ เมื่อข่มโรง พ.ศ. ๒๔๕๘ ตัวจดหมายเป็นสมุดคำเขียน
 ด้วยเส้นดินสอ สังเกตฝีมือเห็นว่าเขียนเมื่อในรัชกาลที่ ๒ จึงเข้าใจ
 ว่าจะเป็นตัวต้นจดหมาย ด้วยในครั้งนั้นจดหมายไปมาถึงกัน ใช้ทั้ง
 กระดาษเพลและสมุดคำ ถ้าเป็นจดหมายไปรเวตมักจะเขียนสมุดคำ
 ด้วยเขียนง่ายไม่ต้องร่าง มีตัวอย่างดังเช่นจดหมายหลวงอุดมสมบัติ
 มิ่งสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ เมื่อยังเป็นพระยาศรีพิพัฒน์
 เป็นแม่ทัพลงไปเมืองสงขลา ซึ่งได้พิมพ์แล้วนั้น ต้นหนังสือเขียน
 ในสมุดคำทั้งนั้น ฯ

๑ จดหมายฉบับนี้ ลักษณะที่ใช้ตัวอักษรแลด้อยคำ เป็นชาว
 นครเขียน ตัวผู้เขียนคงเป็นชาวนครซึ่งเข้ามารับราชการอยู่ใน
 กรุงเทพฯ ฯ แต่มีใช้คนชั้นเลว เพราะเป็นผู้ที่เข้าเฝ้าเห็นได้ใกล้
 พระองค์ อาจจะไต่บันกระแสรีบสั่ง ทั้งในเวลาเสด็จประพาศ แล
 เวลาเสด็จออกว่าราชการในท้องพระโรง ดังปรากฏอยู่ในจดหมาย
 ถ้าสันนิษฐานตามตัวคนซึ่งเคยไต่บันช้อเลียง ข้าพเจ้าเข้าใจว่า น่าจะ

เป็นจดหมายของเจ้าพระยามหาศรีธรรม ๑ บุตรคนใหญ่ของเจ้าพระยา
 นคร ๑ เวลานั้นเข้ามารับราชการอยู่ในกรุง ๑ เป็นที่นายคลังไชย
 หุ้มแพรมหาดเล็ก เสียตายนั้กที่โจรเจตหมายลอบขโมยมาแต่ตอนกลาง
 ตอนต้นแลตอนท้ายขาดหายไปเสีย แต่ถึงกระนั้นเห็นควรจะพิมพ์
 รักษาไว้ไม่ให้สูญ ด้วยนับว่าเป็นหนังสือสำคัญในทางที่จะให้ความรู้
 โยราศคึกแก่ผู้ซึ่งจะได้อ่านในปัจจุบันนี้ จึงได้พิมพ์ไว้ท้ายพงษาวดาร
 เมืองนครศรีธรรมราชฉบับนี้ด้วย ๗

๑ เรื่องราวอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายนั้น คือเมื่อแรก
 ตั้งกรุงรัตนโกสินทร เมืองสงขลายังเป็นเมืองขึ้นอยู่กับเมืองนคร
 ศรีธรรมราช มาจนบ่จอ จุลศักราช ๑๓๕๒ แยกเมืองตานเป็นเขตชน
 เวลานั้นเจ้าพระยานคร พัตมน์ ผู้เป็นต้นสกุลนคร สำเร็จราชการ
 เมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาสงขลา ขุนสุข ผู้เป็นต้นสกุลสงขลา
 เป็นพระยาสงขลา เมืองสงขลามีความชอบในการปราบปรามแขกชด
 เมื่อเสร็จการปราบปรามแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า เมืองนครตรวจ
 ตรากำกับราชการหัวเมืองแขกไม่ได้ทั่วถึง จึงโปรดให้ยกเมือง
 สงขลาเป็นหัวเมืองใหญ่ ขึ้นกรุงเทพฯ ๑ เลื่อนยศพระยาสงขลา ขุนสุข
 ขึ้นเป็นเจ้าพระยา แต่ในพระยานคร ๑ กับพระยาสงขลาที่ไม่ชอบกัน
 ลงมาทั่วทุกชั้นบุรีย เพราะเมืองทั้งสองพรมแดนติดต่อกัน แต่ก่อน
 เมืองนคร ๑ เคยมีอำนาจแต่เมืองเดียว ฝ่ายข้างเมืองสงขลาทำเล
 ที่องที่เหมาะแก่การค้าขายทางทะเล ด้วยอยู่ปากน้ำ สินค้าเมืองพัทลุง

แลเมืองนครข้างฝ่ายใต้ต้องออกทางนั้น สกฺกณสงขลาเป็นพ่อค้า
 เข้าใจแสวงหาผลประโยชน์ทั้งที่จะได้จากการค้าขาย แลเกลี้ยกล่อม
 ผู้คนพลเมืองที่อยู่ใกล้เคียง เข้าไปตั้งภูมิลำเนาในพื้นเมืองให้มากขึ้น
 ฤๅถ้าจะว่าโดยย่อ ก็คือ ตั้งแต่เมืองสงขลาได้เข็นหัวเมืองใหญ่แล้ว
 ก็ตั้งหน้าแข่งเมืองนครเรื่อยมา ข้างเมืองนครก็ซัดขวาง ด้วยพระรักษา
 อำนาจแลขงกันผลประโยชน์ เหตุอันนี้มีอยู่เสมอ พระยาทั้ง ๒ เมือง
 จึงไม่เข้ากัน อริกันตลอดไปจนในราชการ เช่นปรากฏอยู่ในหนังสือ
 จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัตินั้นเป็นตัวอย่าง ทั้ง ๒ ฝ่ายต้องคุมเชิง
 ระวังผิดชอบไม่ให้เสียแก่กัน ด้วยเหตุนี้ ทั้งพระยานครแลพระยา
 สงขลาต่างส่งลูกหลานที่เข้ามารับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ให้คอย
 สืบสวนข่าวคราว โดยเฉพาะที่เกี่ยวด้วยเมืองสงขลาฤๅเมืองนคร
 บอกไปให้ทราบกันเสมอ ไม่ใช่สืบแต่ข้างเมืองนครฤๅเมืองสงขลา
 ฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าเคยได้เห็นต้นจดหมายเหตุเจ้าพระยาสงขลา เม่น
 แต่เมื่อเป็นเจ้าเรศในรัชกาลที่ ๓ มีบอกข่าวไปเมืองสงขลาฉบับ ๑
 แต่ข้อความไม่สำคัญถึงควรจะพิมพ์ไว้ เช่นจดหมายเหตุฉบับ ๗

๑ ผู้ที่ได้อ่านจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัตินี้ ย่อมต้องออกปากชม
 ว่ากระบวนจำขงของหลวงอุดมสมบัตินั้นเป็นอย่างดี ด้วยจดจำไว้จนถึงถ้อย
 คำที่ขบสังว่อย่างไร ๆ ถ้าใครอ่านจดหมายเหตุฉบับนี้ จะได้ความรู้ อีก
 อย่างหนึ่งว่าวิถีจําอย่างนั้น เป็นวิธีเขียนจดหมายกันในครั้งนั้น

เพราะจะเห็นได้ ในจดหมายฉบับนี้ ว่าเขียนทำนองเดียวกับจดหมาย
หลวงออกมสมบัคิ แต่หากได้ค้นฉบับมาน้อยไม่พอจะสันนิษฐานได้ว่า
ความจกจำของผู้เขียนจดหมายฉบับนี้เพียงไร ฯ

๑) ถ้าว่าเฉพาะเนื้อเรื่องที่ปรากฏในจดหมายฉบับนี้ ทักกล่าว
ถึงเรื่องคนหนีเข้าไปอยู่ในเขตรสงขลา ข้าหลวงออกไปคักเลข พระยา
สงขลา แซง ซึ่งเป็นตำแหน่งชนใหม่ในเวลานั้น ไม่ขัดค้อนผู้คนมา
ให้ข้าหลวงคักนั้น พอจะเข้าใจได้ว่าด้วยเหตุใด เพราะพระราช
กำหนดมีอยู่ว่า คนหนีเมืองไหน ถ้ามิได้รับอนุญาตหักโอนให้ไปอยู่
ต่างเมือง ไม่ขาดจากสังกัดเมืองเดิม ข้าวงพระยาสงขลาตั้งใจเกลี้ย
กล่อมคนเมืองนคร เมืองพัทลุง เขาเข้าไปไว้เมืองสงขลา ข้าวงพระยา
นครอยากจะได้คนกลับมา ซ่อนเองเป็นเหตุให้ซ่อนเร้นผู้คน พระยา
สงขลา แซง น้อยมาจนถึงรัชกาลที่ ๓ คนเดียวกับพระยาสงขลา
ที่ปรากฏในเรื่องจดหมายหลวงออกมสมบัคิ ฯ

ตัวความในจดหมาย

(ข้างต้นฉบับขาด) กรายทูลว่า ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ให้พระยาสุรเสนา พระยาพิไชยสงคราม ออกไปชำระไทยแขกซึ่ง
 หนี กับเลขต่างเมืองแลเลขหนีตาทัพไปอยู่เมืองสงขลา แลเมืองแขก
 ขนแกเมืองสงขลานั้นหาได้ไม่สักคน หลวงเทพเสนอ่านหนังสือออก
 ไขของท่านพระยาสุรเสนาแต่ต้นจนจบ แล้วอ่านหนังสือพระยาพิไชย
 สงครามถวายต่อไป อ่านแต่เทียบข้อซึ่งว่าได้ชำระเลขต่างเมือง
 ได้เมืองนครเมืองพิทลุงเมืองไชยา ซึ่งชำระได้แล้วยังมิได้ชำระ
 จนจบ แต่ต้นหนังสือนั้นหาอ่านถวายไม่ ครั้นอ่านหนังสือจบแล้ว
 พระโองการตรัสว่าเมื่อกระนั้นแล้วจะให้อยู่ไปที่ไหนได้ เขาเข้ามาเสีย
 เมื่อไม่เห็นแก่ราชการแผ่นดินเป็นแต่อย่างนี้ ถ้ามีราชการทัพศึก
 จะหนีเสียไปฤๅ ไม่เป็นใจทำการก็เอาตัวเข้ามาเสียกรุง, จะให้คน
 หนีออกไปเป็นก็ได้อีก แล้วตรัสถามขุนวิเศษภักดีว่ามาแต่สงขลาเมื่อ
 ไท ขุนวิเศษภักดีกราบทูลว่ามาแต่เดือนสิบเอ็จ มาลงเรือที่เมืองนคร
 มาถึงเมืองชุมพรต้องพยุบลมว่าว ขนเดินบกมาแต่เมืองชุมพรเดือนเศษ
 พระโองการรับสั่งถามว่าพระยาสุรเสนายังอยู่เมืองสงขลาฤๅ ขุน
 วิเศษภักดีกราบทูลว่ายังอยู่ที่เมืองสงขลา แล้วพระโองการตรัสว่า
 เมื่อพระยาสงขลาออกไปก็ไ้ว่ากล่าวออกไปแล้ว ก็ยังเป็นไ้อย่างนี้
 ไทยแขกหนีไปอยู่เป็นหนักเป็นหนา แต่สักคนหนึ่งก็ไม่ได้ ค้วย
 ไม่เป็นใจที่จะให้เป็นราชการ แต่ตรัสเคืองพระยาสงขลาอยู่หลายครั้ง

แต่มีใ้ใครรักขั้ผู้ใด ทวัชลของพระบาท^๑ แลเจ้านายอนักัไม่ใ้ใ้ไป
เฝ้า ขุนนางผู้ใหญ่ก็หามั้ผู้ใดไม่ แล้วยั้สั่งว่าจะข้ามไปวัดแจ้แล้ว
เสด็จขึ้น เมื่อวันถวายหนึ่งลือเพลาเข้าที่พระแกลนั้กรมการเมือง
สงขลาหามั้ผู้ใดไปเฝ้าหามั้ใ้ แต่หลวงรักษาสมั้ตีพวกกรมท่าไป
เฝ้าที่พระแกล

ครัน้พระโองการเสด็จขึ้นแล้ว เขาความไปกราบทูลพระเจ้า
ลูกเธอ^๒ ทวัช ตามข้อความในหนึ่งลือพระยาสุรเสนา พระยาพิไชย
สงคราม แลในพระโองการตรีศั้เคืองแก่พระยาสงขลา แล้วยพระเจ้า
ลูกเธอเสด็จไปวัดแจ้ ไปพบขั้ลของพระบาททวัช ลอของพระบาท
กรมเจดักัหามั้ใ้ถาม ลอของพระบาทกรมหมันคักักหามั้ใ้ตรีศั้บอก
ลอของพระบาทกรมเจด แลเมื่อข้าพเจ้าลงเรือตามเสด็จลอของพระบาท
กรมหมันคักักไปวัดแจ้ ข้าพเจ้าไปข้ามตรงแพพระยาสงขลา ชั้ (ผู้)
ช่วยราชการอยู่ เห็นพระศรีสมั้ตีหนึ่งพุดกันอยู่ขั้ (ผู้) ช่วยราชการ
ที่แพ ครัน้เพลาสามโมงเข้าพระโองการเสด็จข้ามไปวัดแจ้ เจ้านาย
แลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยไปทูลทำการอยู่ทวัชแจ้ พระเจ้าลูกเธอชวน
ลอของพระบาทจะลงมารั้เสด็จพระโองการที่พลับพลา ลอของพระบาท
ตรีศั้ขั้พระเจ้าลูกเธอว่าคอบรับเสด็จอยู่ที้นเถิด ลอของพระบาทแล
พระเจ้าลูกเธอกั้หาลงไปรั้เสด็จพระโองการไม่ ครัน้พระโองการเสด็จ

๑ ลอของพระบาทตรงนั้เข้าใจว่ากรมหมันคักักพลเสพ.

๒ พระเจ้าลูกเธอตรงนั้ หมามว่ากรมหมันเจษฎาบาดินทร์ คือพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.

เที่ยวทอดพระเนตรกฎแลกติ เส่ที่จมาถิงทลของพระบาท แลพระเจ้า
 ลูกเรือ เจ้าพระยาอภัยภูธร เจ้าพระยาพระคลัง พระยาศรีพิพัฒน์
 คอยเฝ้าอยู่ พระโองการเส่ที่จมาถิงตรัสว่าจะนั่งด้วย พระโองการ
 ก้เส่ที่จอยู่บนพระที่นั่งเกาอิ ตรัสคิดแต่ที่จะทำกฎทำกติ ทำหอไตร
 ทำโรงฉัน ตรัสไปแต่ด้วยการวัดทั้งนั้น ด้วยหนังสือซึ่งพระยา
 สุรเสนา พระยาพิไชยสงคราม บอกเข้าไปน้้นพระโองการหาตรัสที่
 วัดไม่ แลแล้วพระโองการเส่ที่จกลับ

ครั้นเพลาค่ำ พระโองการเส่ที่จออก รัยสั่งถามด้วยราชการ
 แล้วอ่านรายการปากน้ำปากลัดถวาย แลแล้วจึงรัยสั่งถามลของพระบาท
 ว่าเป็นอย่างไร ซึ่งพระยาสุรเสนาออกไปชำมระไทยแขก แต่สัก
 คนหนึ่งก็ไม่ได้ ลของพระบาทน้้นเส่ย์ไม่กราบทูลสิ่งใด พระโองการ
 ตรัสเคื่องแก่พระยาสงขลา ว่าข้าหลวงออกไปอยู่แขกไทยก็ไม่ได้
 ชำมระสั่งให้ แลแล้วว่าไปที่สตุจะจักแจกรมการคนใดให้อยู่ชำมระ
 ก้กับข้าหลวงก็หาไม่ ๆ กลัวไม่เกรง^๓ เมื่อเจ้าของบ้านไม่เป็นใจด้วย
 จะไต่ที่ไหน จะให้ข้าหลวงไปเที่ยวหาเอาแล้วจะกลับว่าข้าหลวงไป
 ทำให้คนแตกคนหนีไปเส่ย์อย่างนั้น ถ้ามีราชการพิศักจะหมีเส่ย์
 ราชการไ้ฤา ที่จะให้ไปน้้นที่ไหนจะให้ไป
 ไ้ เขาตัวเข้มาไว้ณกรงเส่ย์ ใครเห็นกไ้ไรเล่า แต่พระโองการ
 ตรัสเคื่องแก่พระยาสงขลาไปน้้นเป็นมาก เจ้านายแลขุนนางมิไ้

๓ ตรงนี้ทำให้เข้าใจว่า เมืองสตุขึ้นเมืองสงขลาในเวลา นั้น บางทีจะมาขึ้นอยู่
 ชั่วคราวแต่ไม่นาน.

กรายทูลรับพระโองการหาหมื่นได้ จึงมีพระโองการตรัสว่าชวนกัน
 เกรงใจพระยาสงขลาเสียสิ้นไม่มีใครจะพูดด้วย เมื่อเป็นอย่างนี้
 จะหมิ่นเสียดทานเสียดการไปฤๅ แล้วพระโองการตรัสว่าลของพระบาท
 ทรหมื่นศักดิ์เล่าครั้นจะว่าออก เป็นพวกนครว่าออกไม่ได้ ครั้นจะ
 ว่าออกเล่าเป็นเข้าข้างหนึ่งจะว่านั้นยาก จึงรับสั่งถามพระเจ้าลูกเธอ
 ว่าลของพระบาททรหมื่นศักดิ์พูดออกไม่ได้เป็นพวกนคร พระเจ้า
 ลูกเธอเป็นคนกลางแล้วก็ไม่เข้าพวกไหนกระไรเลยแล้ว พระเจ้าลูกเธอ
 กรายทูลว่าความที่พระยาสุรเสนาพระยาพิไชยสงครามบอกเข้ามานั้น
 หาทราบว่ากระไรเลยไม่ แต่เมื่อ (ผู้) ช่วยราชการเข้ามา ทราบอยู่ว่า
 แขนงนั้นพระยาสงขลาจัดแจงไว้ข้างอยู่แล้ว (ผู้) ช่วยราชการสงขลา
 เห็นได้ก็ทูลกราบทูลอ่อน ๆ แต่พอพระโองการไต่ขียนว่าแขนงนั้น พระยา
 สงขลาจัดไว้ไว้ร้อยเศษ เขาไปสั่งให้พระยาสุรเสนา ๆ ไม่รับ พระ
 โองการทรงทราบแต่หาตรัสมาว่าประการใดไม่ ตรัสขุ่นเคืองแก่
 พระยาสงขลาต่อไป ว่าเป็นผู้น้อยไม่ยำเกรงผู้ใหญ่ เป็นอย่างนี้ ถ้า
 มีราชการที่ศักดิ์ไหนจะเอาการได้ ข้าหลวงซึ่งให้ออกไปไม่ใช่ผู้น้อย
 เป็นถึงพระยาสุรเสนา ก็ไม่มีความเกรงแล้วจะให้ใครไปอีกเล่า
 แล้วไทยแขกผู้คนก็ไม่ใช้ไพร่บ้านพลเมืองของตัว คนเขื่อนต่างหาก
 แกล้งเกียจกันไว้แต่พออย่าให้ไต่เป็นการ จะทำ ๆ นองเหมือน
 พระยาสงขลาพี่ชาย^๕ นั้นเป็นลูกศิษย์หมื่นไวย พุดจากลัทธิลอก

๔ เจ้าจอมมารดากรมหมื่นศักดิ์เป็นธิดาเจ้าพระยานครพิงค์.

๕ คือพระยาสงขลา จ้อง.

จริตอย่างนั้นเกลียดนักหาชอยไม่ พระยาสงขลาคนนั้นก็ก่อน แล
 เหมือนว่าจะ (เป็นคนตรง) อยู่ ประเดี๋ยวนี้ไต่เข้าหาสำนักไหนอีกเล่า
 หฤว่า (รับมรรคา) ต่อมาแต่พี่ชาย แล้วตรัสว่าทำนองพระยาสงขลา
 ที่ตายซังนี้ นื่องแก่เป็นไป..... แล้วตรัสว่าพระยาพิทลง.....ค
 แต่แรกเมื่ออยู่..... (ขยับที่ไต่มาเท่านั้น)

THAMMASAT UNIVERSITY
 สำนักหอสมุด

พงษาวดารเมืองพิทลุง

๑ ไทเรียนถามคุณ (จอม) มารตากลัน แล คุณฉิม^๑ แล้ว
เรียงเรื่องไว้เมื่อเดือนเดือน ๑๐ ปีจอโทศก (จุลศักราช ๑๒๑๒) ปลาย
แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กษัตริย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กษัตริย์
เจ้าพระยาพิทลุง กษัตริย์พระเจ้าพระยาของคณน้อย ไล่ถาม
เอาพงษาวดารเมืองพิทลุง กษัตริย์พระเจ้าพระยาพิทลุง (ทัญ) ข้าพระพุทธเจ้า
หมื่นสนิทกริมย์ปลัดกรมในกรมหมื่นไกรสรวิชิต ขอรับพระราชทาน
เรียบเรียงไว้เป็นรายเรื่อง

เดิมเมื่อครั้งกรุงเก่ายังดำรงอยู่ไปรตเกล้า ๆ ให้หม่อมแขก
เป็นพระยาแก้วโกรพ ว่าราชการเมืองพิทลุง ตั้งเมืองที่เขาพิไชย
บุรี ๑๕ ปี ครั้นมรหมุดงอนิจกรรมแล้ว บุตรมรหมุดชอตะตา ไท
รับพระราชทานเป็นพระยาราชยังสัน ว่าราชการเมืองพิทลุงไท ๑๕ ปี
พระยาราชยังสันถึงอนิจกรรม พระภักดีเสนาบุตร พี่ชายพระยา
ราชยังสัน ไทว่าราชการเมืองพิทลุงอยู่ ๕ ปี ถึงอนิจกรรม ครั้น
เมืองนครศรีธรรมราชตั้งเป็นเจ้าชน ให้หลานชายพระยานครเป็น
พระยาพิทลุง ตั้งเมืองที่ตำบลท่าเสม็ด จึงเรียกว่าพระยาท่าเสม็ด
ต่อมา ว่าราชการเมือง ๒ ปี ถึงอนิจกรรม แล้วพระยาพิมลหลาน
ท้าวเทพกระษัตรีเมืองกลางมาเป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองที่ตำบลควน

๑ เจ้าจอมมารตากลัน เป็นเจ้าจอมมารดา กรมหมื่นไกรสรวิชิต คุณฉิมเป็น
น้องสาวเจ้าจอมมารตากลัน ทั้ง ๒ คน เป็นธิดาพระยาพิทลุง (ขุน) ครั้งกรุงธนบุรี

มะพร้าว ว่าราชการอยู่ ๓ ปี ออกนอกราชการ ครั้นแผ่นดินเจ้า
 ทาก^๒ โปรดให้นำเงินมหาดเล็กเป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองที่ตำบล
 บ้านม่วง ได้ว่าราชการเมืองอยู่ ๒ ปี ออกนอกราชการ แล้วโปรด
 ให้นำขุน ขุนพระยาราชบังสันเป็นพระยาพิทลุง ที่ชาวเมืองเรียกว่า
 พระยา कांगเหล็ก ๆ มีบุตรชาย ชื่อ นายทองขาว ๑ นายกล่อม ๑
 หึงชื่อ กลน ๑ นิม ๑ รวม ๔ คน ได้ถวายตัวทำราชการอยู่กรุง
 เทพ ฯ^๓ นายทองขาวได้เป็นทูลวงนายคักติ นายเวรมหาดเล็ก
 นายกล่อมเป็นมหาดเล็ก นายเผือกน้องชายพระยา कांगเหล็ก เป็น
 นายพลพ่ายมหาดเล็กหุ้มแพร กลันเป็นเจ้าจอมมารตากกรมหมื่น
 ไกรสรวิเชียร นิมเป็นหม่อมพนักงานอยู่ในพระราชวัง พระยาพิทลุง
 कांगเหล็ก ตั้งเมืองอยู่ตำบลลำปำ ได้รับพระราชทานพานทองเป็น
 เครื่องยศ นายบุญคงน้องเจ้าจอมมารคาแก้ว เป็นพระทิพคำแหง
 สงครามปลัด [พระยาพิทลุง कांगเหล็กว่าราชการเมืองอยู่ ๑๓ ปี
 ถึงอนิจกรรม ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ โปรด
 เกล้า ฯ ให้พระศรีไกรลาสคนกรุง เป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองที่
 ตำบลลำปำฝั่งทักษิณ

ลักการาช ๑๑๕๓ ปี ญัตติศึกเดือน ๖ แยกเมืองเข็ยะยกกอง
 ทิพมาตีเมืองสงขลาแตก เจ้าเมืองสงขลาพาครอบครัวหนีไปเมือง

๒ หมายความว่า เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองนครศรีธรรมราชได้แล้ว

๓ เข้าใจว่าถวายตัวทำราชการในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

พัทลุง พระศรีไกรลาค์ก็ตกใจหนีเข้าป่าไปด้วย เจ้าพระยานครยก
 กองทัพไปช่วยเมืองสงขลา คือทัพแขกเข้ะแตกไปแล้ว บอกข้อ
 ราชการเข้าไปกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ทรง
 พระพิโรธพระศรีไกรลาค์ว่าศึกไม่ทันถึงเมือง ต้นแตกหนทงบ้าน
 เมืองไป ให้ส่งพระราชอาญาจำคุมตัวเข้าไปกรุงเทพฯ แล้วให้ถอด
 ออกจากตำแหน่ง พระศรีไกรลาค์ว่าราชการเมืองอยู่ ๔ ปี ออก
 นอกราชการ แล้วสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้นาย
 ทองขาวซึ่งเป็นที่หลวงนายคักกิ บุตรพระยาพัทลุงคางเหล็กออกไป
 ราชการที่พณเมืองตานี เมื่อขณะนั้นหลวงนายคักกิอายุได้ ๓๓ ปี
 ครั้นเสด็จราชการทัพแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้อยู่ว่าราชการเมืองพัทลุง
 ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ รั้งเมืองอยู่ได้ ๖ ปี ถึงขมเสงนพศกโปรดเกล้าฯ
 ตั้งให้เป็นพระยาพัทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ อยู่ ๓๒ ปี
 ครั้นขมเสงนพศก สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าสวรรคต สมเด็จพระ
 พุทธเลิศหล้านภาไลยเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ในรัชสมัยขมเสงน
 นั้น แล้วโปรดเกล้าฯ ให้นายกล่อมมหาดเล็กน้องพระยาพัทลุง (ทอง
 ขาว) เป็นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด นายจ้อย บุตรพระยาพิไชยราชา
 เป็นหลวงเทพภักดียกบัตร ครั้นสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยสวรรคต
 ได้ ๘ ปี พระยาพัทลุง (ทองขาว) ถึงแก่อนิจกรรมในรัชสมัยนพศก
 อายุได้ ๕๘ ปี พระยาพัทลุง (ทองขาว) มีบุตรผู้ชาย ชื่อ ฉิม ๓
 หนู ๓ นก ๓ ทัพ ๓ หุ่น ๓ ขำ ๓ เขียม ๓ หิงษ์ ๓ คง ๓ นิม ๓

ปลอด ๑ สุก ๑ เนิม ๑ วัค ๑ รุง ๑ อิน ๑ รวมชาย ๑๖ คน
 หญิง ๑๑ คน พู่ ๑ ผึ้ง ๑ ทวพย ๑ น้อย ๑ จีบ ๑ พัก ๑ กลัก ๑
 รวมหญิง ๘ คน รวมทั้งชายหญิง ๒๔ คน นายนกเป็นที่หลวงสัจจา
 ภาคิ นายปลอดเป็นหลวงคักคิสุรการผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ๒
 นาย นายทัช, นายนิม, นายสุก, นายผึ้ง, นายน้อย, ได้ถวายตัวทำ
 ราชการอยู่ในกรง ผึ้งได้เป็นที่ท้าวสมคักคิ น้อยเป็นหม่อมพนักงาน
 ในพระราชวังหลวง นายทัช, นายนิม, นายสุก, เป็นมหาดเล็ก ครั้น
 พระยาพัทลุง (ทองขาว) ถึงอนิจกรรม ไปรดเกล้า ๆ ให้นายเผือก
 พลพ่าย น้องพระยาพัทลุง (ขุน) ที่เรียกว่าพระยาพัทลุงคางเหล็ก
 เป็นพระยาพัทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ หลวงเทพ
 ภาคิยกบขัต (จู้) เป็นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด หลวงสุรเสณิ
 กรมการเป็นหลวงเทพภาคิยกบขัต ตั้งเมืองที่ตำบลลำบัว พระยา
 พัทลุง (เผือก) มีบุตรชาย นิม ๑ พัก ๑ บัว ๑ ครอบ ๑ พลับ ๑
 อัน ๑ หญิง, เกก ๑ สีนลา ๑ จู้ ๑ จีบ ๑ ลูกอิน ๑ กลัก ๑
 รวมชาย ๖ หญิง ๖ เป็น ๑๒ คน นายบัวเป็นที่พระพลสงคราม
 นายครอบเป็นที่หลวงพิทักษ์ราชา กรมเกณฑ์ขุญ นายอันเป็นหลวง
 วิชิตสงคราม ได้รับราชการ ๔ คน พระยาพัทลุง (เผือก) ได้
 ว่าราชการเมืองพัทลุง ในแผ่นดินพระพุทธเลิศหล้า ๗ ปี ในแผ่นดิน
 พระนั่งเกล้า ๒ ปี รวม ๙ ปี พระยาพัทลุง (เผือก) ออกนอก
 ราชการ แล้วสมเด็จพระนั่งเกล้า ไปรดเกล้า ๆ ให้พระเสนหา

มนตรี (ใหญ่) บุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราชเป็นพระยาพิทลุง
 พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ พระปลัดหลวงยกกระบี่ทรงที่อยู่
 ตั้งเมืองท่าคำบลลำบัว พระยาพิทลุง (ใหญ่) มีบุตรชาย นายใหญ่
 เป็นมหาดเล็ก ๑ นายกลางเป็นพระยาอำเภอบริรักษ์ ๑ นายหน
 เป็นพระสุนทรานุกิจปรีชา ๑ รวมบุตรบริวาร ๕ คน พระยา
 พิทลุง (ใหญ่) ว่าราชการเมือง ๑๔ ปี มีความผิด ไปรตเกล้า ๆ
 ให้พระยาพิทลุง (ใหญ่) ออกจากที่กล้ายเข้าไปทำราชการณกรุงเทพ ฯ
 ได้เป็นที่พระยาอุไทยธรรมราชา ในกรมพระกลาโหม แล้วไปรต
 เกล้า ๆ ให้พระปลัด (จ้อย) เป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองท่าคำบลลำบัว
 พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ นายบุญคงมหาดเล็กเป็นพระ
 ทิพคำแห่งสงครามปลัด แลนายบุญคงนั้นเป็นบุตรหลวงฤทธิเส็น
 นายกองสร้อยกิน หลวงฤทธิเส็นเป็นบุตรอาพระยาพิทลุง (ทองขาว)
 นายทัมมหาดเล็กบุตรพระยาพิทลุง ทองขาว เป็นหลวงเทพภักดี
 ยกกระบี่ พระยาพิทลุง (จ้อย) ห้ามบุตรไม่ รับนายน้อยบุตรของ
 หลานมาไว้เมืองพิทลุง เลียงเป็นบุตร พระยาพิทลุง (จ้อย) ว่าราช
 การเมืองในแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้า ๑๐ ปี ถึงแก่อนิจกรรม
 แล้วสมเด็จพระนั่งเกล้า รับสั่งให้หลวงเทพภักดียกกระบี่ (ทัม)
 เป็นพระยาพิทลุง แล้วสวรรคต ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว หลวงเทพภักดียกกระบี่ (ทัม) ได้รับสัญญาบัตรเป็นพระยา
 พิทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ นายนิมบุตรพระยา

พัทลุง (ทองขาว) ซึ่งเป็นที่หมิ่นสนธิวิกรมย์ปลัดกรม ในกรม
 หมิ่นไกรสรวิชิต เป็นที่หลวงเทพภักดียกบัตร์ นายน้อยบุตรเขย
 พระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระวรรณานุกสัมพันธ ผู้ว่าราชการเมือง
 ปะเหลียน พระปลัดคงที่อยู่ นายสุกบุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว)
 เป็นที่หลวงราชมนตรี ผู้ช่วยราชการ พระยาพัทลุง (ทับ) ตั้งเมือง
 ที่ตำบลบ้านลำบัว พระยาพัทลุงทับ มีบุตรชาย ชื่อ คล้าย ๑
 ทองขาว ๑ หนู ๑ หญิงชื่อ ขาว ๑ ชื่อคำ ๑ รวมชาย ๓ หญิง ๒
 เป็น ๕ คน กษัตริย์ภรรยาน้อย ชายชื่อคง ๑ กล่อม ๑ ตุ๊ก ๑
 นบ ๑ หนู ๑ หญิงชื่อ ทิม ๑ เอี่ยม ๑ เอ็ม ๑ เภา ๑ เข่า ๑ หลวง ๑
 รวมลูกเมียน้อยชาย ๕ หญิง ๕ เป็น ๑๐ คน นายคล้าย นายทองขาว
 ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ครั้นพระปลัด หลวงยกบัตร์ถึงแก่กรรม
 ไปรตเกล้า ฯ ให้หลวงรองราชมนตรี (สุก) เป็นพระทิพคำแห่ง
 สงครามปลัด นายคล้ายมหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็น
 หลวงเทพภักดียกบัตร์ นายหนูมหาดเล็กบุตรพระยาพัทลุง (ทับ)
 เป็นหลวงรองราชมนตรีผู้ช่วยราชการ พระยาพัทลุง (ทับ) ว่าราชการ
 เมือง ๑๘ ปี ถึงอนิจกรรม ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้า แล้ว
 ไปรตเกล้า ฯ รัชสั่งให้พระวรรณานุกสัมพันธผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน
 เป็นพระยาพัทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ ตั้งเมืองที่
 ตำบลลำบัว พระปลัดหลวงยกบัตร์คงที่อยู่ นายทองขาวเป็น
 มหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระบริรักษ์เกษตราบุรี

ผู้ว่าราชการเมืองยะหลิเย่น ครั้นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด (สุก)
 หลวงเทพภักดียกยบัตร (คล้าย) ถึงแก่กรรม หลวงภักดีโยธา (รุ่ง)
 บุตรพระยาพิฑูร (ทองขาว) เป็นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด ขุน
 บุรวิทย์ (นัน) บุตรหลวงสุนันทการปลัดเมืองยะหลิเย่น เป็นหลวง
 เทพภักดียกยบัตร ฯ

สำนักหอสมุด